

ИВ. Г. КАЛАЙДЖИЕВЪ.

Отъ Кюстендилъ до 1050

ИЗДАНИЕ НА „ФОНДА ЗА ПОДПОМОГАНЕ СЕМЕИСТВАТА НА УБИТИТЕ ВОЙНИЦИ ОТЪ 53 ПѢХ. ПОЛКЪ“.

Ив. Г. КАЛАЙДЖИЕВЪ

ОТЪ КЮСТЕНДИЛЬ ДО „1050“.

::: ПИСМА ОТЪ ФРОНТА :::
БЪЛЪЖКИ И ВПЕЧАТЛЕНИЯ

СОФИЯ
Кооперативна Печатница „Гутенбергъ“
1918.

**ВЪ ПАМЯТЬ НА ЗАГИНАЛИТЕ ГЕРОИ
ОТЪ 53 ПЪХОТЕНЪ ПОЛКЪ.**

Прѣдговоръ.

Писмата отъ фронта на капитанъ Калайджиевъ се появиха за пръвъ пътъ въ нашиятъ партиенъ вѣстникъ „Народъ“ (януари 1916 год.) и се четоха съ голѣмо удоволствие отъ нег. витъ читатели. Тоза личеше отъ нѣкои отзиви, които редакцията получи.

Нѣкои отъ тѣзи писма намѣриха впослѣдствие място и въ други столични вѣстници.

Понеже пишущиятъ тия редове е далъ, може би, и пързага и испирация за тия писма, то счита се задълженъ сега, когато тѣ сѫ събрани въ едно тѣло, да ги представи съ нѣколко думи на широката читаща публика.

Писмата на капитанъ Калайджиева, писани въ окопи и землянки и съдѣржащи само видѣни, и непосредствено прѣживѣни отъ него събития дѣржатъ особно място въ сражение съ нескончаемата редица скорострѣлни кореспонденции изъ войната, чужди на войнишата мѣжа и на войнишката душа.

Въ всѣки редъ отъ тѣзи писма личи впечатлителната душа на народния учителъ, проявена въ е на блага, сърдечна и искрена обичъ къмъ неговите войници отъ ротата, за които „ротниятъ“ е другарътъ, ръководителятъ и бойниятъ примѣръ.

Отъ тѣхъ — отъ тия простодушни и съ кротъкъ хumorъ селяни изъ Кюстендилско и Босилиградско — Калайджиевъ не се отдѣля; той живѣе съ тѣхъ на всѣкдѣ: и въ борбата срѣщу сърбите при Велетъ 1915 г. и срѣщу англо-френцигъ на Клепа, Бѣла ица и Сѣрското поле и въ кързавите борби въ разна Добруджа; заедно съ тѣхъ е той

и прѣзъ суровата зима при брѣговетъ на Сереть.
А откъснатъ отъ ротата, поради раняване или болѣсть, неговото желание е да се върне по-скоро при своитѣ добри момчета, които немогатъ да му се нахвалятъ, че напослѣдъкъ се били много добрѣ „устроили“ въ завоя на Черна и се чувствували доволни.

Тая обичъ къмъ ротата, това добростъвѣстно изпълнение на дѣлга, тая сърдечна връзка между въоржженъ народъ и ржководители, която е най-цѣнното нѣщо и за мирния общественъ животъ, както и отзивчивостта къмъ всичко видено и чуто — всичко това е характеристиката на автора на тия мили, непретенциозни писма.

София, септември 1918 г.

Стеванъ Мановъ.

Мобилизация.

Много, много има да ти пиша за това, ноето видохме и изпитахме. Но други пътъ: сега не му е връмто. „Сега не му е връмто“, — сътая мъдрост тукъ ние всички се фамилизирахме, тя ни е често въ устата . . . А сега нѣколко впечатления, които навѣрно не сѫ нито закжснѣли, нито прѣжлеврѣмени . . .

Червенитѣ кървави пламъци на голѣмия Европейски пожаръ започнаха да се издигаатъ все по-близо и по-близо до стѣните на малката българска хижа. Атмосферата взе да става отъ дѣнь на дѣнь по-задушна. Въ гжрдитѣ на унизена и ограбена България тлѣеше буйниятъ огънь на отмъщението, въ който огънь тя ковеше Ахилесовото копие, съ което се готовѣше да проникне сърдцето на подлитѣ си врагове. Букурещката неправда не даваше покой на българския народъ, който чакаше удобния моментъ, за да развие „свитото за поблагоприятни врѣмени знаме“. Окървавения балкански лъвъ чакаше удобния моментъ, за да разтърси величественната си грива, да зареве ядовито по добруджанските и македонски полета и усоя и да смачка съ страшните си лапи похитителя на своята честь.

Ясно започна да личи, че скоро ще бѫде вдигната клапата на кипящия котелъ; започна да личи, че последния часъ на проккамирания неутралитетъ скоро ще удари.

Десети септември 1915 год. бѣ дѣнь, който докара погрѣбалната колесница на неутралитета и донесе вѣстта за обща мобилизация на армията, въ която народа намѣри отдушника на своето затаено дишане.

Забиха барабани, закънтеха камбани, раздвижи се цѣлиятъ народъ.

Заточиха се пъстрооблечени селяни съ вулии на гърба и изпълния казармения районъ. Полковия адютантъ съ папка на ржка започна разпръдѣлянето имъ по роти.

Гледайки тази картина, въ паметъта ми изникна съ всичката си яснота първата мобилизация, споменитѣ за която не бѣха далече отлетели — не бѣха още забравени. Тогава бѣхъ учитель въ с. Манастиръ, Провадийска околия. Вечеръта срещу 17 IX 1912 год. се прибрахъ по-ранничко въ кжщи и слѣдъ разговора ни съ домашнитѣ на съвестъмъ други теми, заспахъ спокайно. Къмъ 1 часа слѣдъ полунощъ чухъ, че се хлопа на вратата. Станахъ веднага, отворихъ и видѣхъ на срѣща си кръстника ми Ив. Димовъ — единъ интелегентъ селенинъ съ побѣлели вече коси, който ме посрещна съ думитѣ: „Поздравлявамъ те съ мобилизацията!“ Скочихме всички и очудени взехме да се питаме, каква е тази страшна изненада. Вънка взе да се чува гльчка, която наруши нощната тижина. Отидохъ и азъ въ селската кръчма, която до вратата бѣше натъпкана съ хора и единъ четъше съобщението отъ общинското управление за мобилизацията. Нѣкой отъ селенитѣ извика:

„Даскала доде, дайте той да прочете писмото!“ Направиха ми пжть, отидохъ при тезгяфа, взехъ писмото и високо го прочетохъ. Започна се слѣдъ това оживенъ разговоръ върху прѣдстоящите събития и заминаването на запаснитѣ воиници по частитѣ. Въ паметъта на по-старитѣ вътози моментъ изпъкнаха споменитѣ отъ 1885 год., и тѣ гордо взеха да разправятъ за Сливница. Драгоманъ, Пиротъ и пр. и пр. Слѣдъ нѣколко минути кръчмата запустѣ и разговора се прѣнесе въ кжщитѣ. На разсъмване излѣзохъ на улицата и глѣдамъ едни отъ запаснитѣ заминаватъ за Шуменъ, други за Варна, изпращани съ сълзи на очю отъ своитѣ близки. Селото доби печаленъ видъ.

Простодушнитѣ бабички се кръстѣха съ най-голѣмо смиреніе и молѣха Всевишния да запази синоветѣ имъ отъ всѣка напастъ. Сѫщия день и азъ бѣхъ на далеченъ путь. Хвѣрлихъ послѣденъ погледъ къмъ училището, което въ това врѣме бѣше глухо, тѣжно, като че замислено върху развиващѣ се събития и нажалено извикахъ: „Прошавай мило училище, може би нещѣ те вече видя, може би моя гласъ нещѣ се вече никога чуѣ въ тебъ“. Тежка тъга притискаше душата ми при раздѣлата съ селото, съ което ме свързваха мили спомени. Ка-руцарнна шибна конетѣ и каруцата затрѣщѣ изъ каменливия, прашенъ междуселски путь и ме понете къмъ Санделската гара. Вечеръта бѣхъ въ Варна. На другия день сутринъта се запжтихъ къмъ Кюстендилъ, въ който градъ трѣбаше да се яват споредъ мобилизионното ми съобщение. На гарата бѣхъ изпратенъ отъ близки и роднини.

Въ горѣкания градъ се явихъ и при сегашната мобилизация, само че сега не подъ знамето на 13-й, а подъ това на 53-й пѣх. резервенъ полкъ. Събрахме се прѣдъ щаба съ нѣколцина офицери, които бѣха опрѣдѣлени да се наредятъ подъ сѫщото знаме, и се заловихме съ стѣкмяването на полка. Вечеръта на 16.IX., когато всичко бѣ вече готово, послѣдва заповѣдъ на другия день полка да тръгне на путь. Седемнадесетиятъ день отъ м. септемврий бѣ единъ отъ топлитѣ приятни есенни дни. Още въ 7 ч. сутринъта, когато слѣнцето показва свѣтлочервения си ликъ изъ задъ Конявската планина и надникна надъ красивата Кюстендилска долина, полка бѣ строенъ на источната част на града, готовъ за тръгване. Широкия площадъ е почернѣлъ отъ хора. Малко и голѣмо отъ града и околнитѣ села е дошло да изпрати своите близки и познати, да имъ пожелае славни побѣди и щастливо завръщане по домоветѣ.

Прѣдъ очитѣ се открива картина, която възбужда въ зрителя смѣсено чувство. На една страна гледашъ войникъ безгрижно стисналъ писклива

гайда и надува ли, надува! Другъ застъргалъ гадулка и извива кръшни народни пѣсни! На друга страна войникъ съ сериезенъ видъ дава на съпругата си нареддания какъ да вървятъ домашните работи, а малкото му дѣтенце се плаши отъ униформата на баща си и съ плачъ се скрива въ пригръдките на майка си. На трета — стара майка пролива горчиви сълзи за своя малък синь, когото въ страшни бойове изпраща.

На всички погледитъ съ обърнати къмъ страната откъждъто се очаква командира на полка. Къмъ 8 и половина часът единъ войникъ тичешкомъ извѣсти, че командира идълъ. „Мирно“ — раздаде се команда. Настана гробна тишина. И малките дѣца спрѣха плача си. Всичко е устрѣмило погледъ въ него.

Поручикъ К. го посрещна съ рапортъ и му представи полка. Възседналъ на голъмъ черъ конь, тръгна по фронта, изглеждайки отъ петитъ до главата всѣки войникъ. Войниците, вкаменени на мястата си като статуи, го гледаха право въ очите и юнашкия имъ погледъ вдъхваше пълна вѣра.

„Здравейте мили юнаци!“ — се чу сърдечния му поздравъ, на който войниците дружно отговориха. Слѣдъ това държа кратка прочувствена рѣчъ, послѣдните думи на която бѣха удавени въ гръмогласното ура на двѣ хиляди юнашки гърла. Послѣдва команда за тръгване. Стройните редове на храбрите Кюстендилци, накичени съ шарени цветя, представляваха красива приятна глѣдка.

Публиката като вълна се понесе слѣдъ полка и съ хиляди поздрави и благопожелания го изпроводи по шосето къмъ „Кадинъ мостъ“. На лѣвия брѣгъ на Струма, близо при Горна-Джумая се спрѣхме на бивакъ, кждъто прѣстоихме до 28. IX, въ който денъ тръгнахме къмъ границата. Вечеряа на 30 IX бѣхме въ с. Клисурата. Тамъ турнахме надгробевъ кръстъ и на така нарѣчения „въоръженъ неутралитетъ“ и на другия денъ 1. X.

рано сутринята форсирахме границата и продължихме настъплението къмъ Царево село.

Следък кратки боезе на Голакъ, Калиманско поле и Злѣтовска рѣка, сърбитѣ, прѣслѣдвани отъ нашата кавалерия, се спрѣха на Велесъ, кждѣто дадоха първия сериозенъ петъ-дневенъ кървопролитенъ бой.

Дѣйствията на обходната колона при Велесъ.

На 11 октомври, въ 9 часа прѣдъ пладнѣ, полка се опожти къмъ гр. Велесъ, дѣто нашата кавалерийска дивизия бѣше пристигнала прѣди нѣколко дена и бѣ успѣла да заеме севѣро-источната часть на града по лѣвия брѣгъ на р. Вардаръ. Противника владѣеше югозападната часть на града и висотитѣ по дѣсния брѣгъ на Вардара, кждѣто се бѣше здраво укрѣпилъ.

Двамата противници, настрѣхнали и разярени, стоеха единъ срѣщу други, раздѣлени само отъ пълноводната и буйна рѣка Вардаръ, минаването на която ставаше по двата дѣрзени моста, което сега бѣ почти невъзможно, вслѣдствие силното обстрѣлване на тѣзи мостове отъ двѣтѣ воюващи страни. Велешани прѣживѣваха единъ страшенъ моментъ! Прозорците на кжщитѣ по двата брѣга на Вардара служеха за бойници, отъ кждѣто се сипѣше силенъ непрѣкъснатъ огънь. Градътъ приличаше на димящъ вулканъ! Всичко живо се бѣ спотало по избитѣ и очакваше сѫдбата си. Натрапения владѣтель не искаше да напусне плачката, която здраво бѣ счекалъ въ нокти тѣ си прѣди три години и я душеше безмилостно.

Българскиятъ войникъ пѣкъ, който бѣше грабналъ оржието и тръгналъ да се жертвува за едно благородно дѣло — да даде свобода на

заробенитѣ си и измъчени братя — бѣ рѣшилъ люто да отмѣти за поруганата българска честь. Мисъльта, че Велесъ е единъ отъ градовете въ Македония, които сѫ лулката на българщината, че велешани заедно съ щипяни, скопяни, охридчани и пр. сѫ водили борба за избиране на свой независимъ духовенъ глава, че сѫ вземали участие въ всички борби противъ тиранията, потисничеството и безправието, пазили сѫ своята националност и сѫ дали скжпи жертви за своята духовна и политическа свобода — го окриляше, даваше му сили и той (българскиятъ войникъ) напрѣви невъзможното — неговите стоманени гърди счулиха всички прѣчки и подиръ четридневенъ кръвопролитенъ бой подаде ржка на своите еднокръвни братя, измъкна ги изъ подземията и ги постави да се грѣятъ на българското слънце.

Мжже, жени и дѣца плахо напускаха своите скривалища, въ които бѣха стояли цѣли дванадесетъ дни и се чудеха сега туй нѣщо, сънъ ли е или дѣйствителност! Но слѣдъ малко се увѣриха, че вече е изгрѣла зората на свободата и тѣ се впуснаха да пригрѣщатъ своите освободители, кичеха ги съ вѣнци, ронѣха сълзи отъ радостъ и не можеха да намѣрятъ думи да изкажатъ благодарността си на българския войнъ, когото отдавна очакваха съ отворени обятия. Голѣмия дѣлъ, който се пада въ това велико дѣло на обходната колона отъ 53 пѣх. резер. полкъ, имамъ за цѣль да опишатъ въ тѣзи редове.

Въ 6 и половина ч. вечеръта на 11 октомври полка се спрѣ за нощуване близо до гр. Велесъ. На другия денъ командира на бригадата извика полковия комадиръ да отидатъ и разгледатъ разположението на нашите и срѣбските войски и къмъ 5 и половина ч. слѣдъ пладнѣ сѫщия денъ се издаде слѣдната заповѣдь: „Първа дружина усилена съ 9-а и 11-а роти отъ 3 дружина, двѣ планински с. с. орждия и двѣ картечници, да се върне обратно и да прѣмине на дѣсния брѣгъ на

Вардара, за да застраши тила на противника и го застави да се оттегли". Направиха се бързи разпореждания и дружината тръгна. Къмъ 12 часа

Пръвминаване въ бродъ р. Пчиня отъ 53 полкъ и приданите му части при изгорения отъ сърбите мостъ, при отстъплението имъ къмъ Валесъ.

прѣзъ нощта пристигнахме до р. Пчина, моста на която бѣше изгоренъ отъ сърбитѣ при отстѫпле-нието имъ. Понеже бѣше дѣста придошла, вой-ницитѣ изуха гащитѣ си, нарамиха ги на гърба си, заловиха се за ржцѣ и съ смѣхове и пускане на духовити шеги прѣгазиха на другия брѣгъ, кждѣто се облѣкоха и веднага се продължи пѫтя, като въ 2 ч. прѣзъ нощта стигнахме при с. Блато. Тамъ дружината се спрѣ на почивка и на раз-съмване потегли къмъ Втрдара.

Войници и началници, проникнати отъ важ-ността на задачата, която имъ прѣдстоеше да изпълнятъ, вървѣха усилено; въпрѣки дъждовното и кално врѣме, обезпокоени най-много отъ ми-сълта да не би моста, по който щѣхме да ми-немъ да е разрушенъ.

Къмъ 8 ч. прѣдъ пладнѣ 4 рота прѣмина моста на желѣзнопожтната линия и се възкачи по висотитѣ. Сѫщото направиха и другите роти.

Духаше силенъ вѣтъръ и правеше минаването по този тѣсенъ мостъ, особено на обозитѣ, много трудно. Два патронни коне се подхлѣзнаха, паднаха на срѣдъ моста и на една заднитѣ крака увиснаха надъ водата на една височина около 10 метра. Обе-зумѣли отъ страхъ войницитѣ, които ги водѣха, нададоха викъ за помощъ. Затичаха се тѣхни дру-гари, стовариха бѣрзо сандъцитѣ, внимателно вдиг-наха конѣтѣ и ги зазедоха на другия брѣгъ. Съ изопнати до скжсане нерви наблюдавахме отъ височината тази страшна картина. Още мигъ и не-щастнитѣ животни съ товаритѣ, а може би и съ нѣкои отъ войницитѣ, съ ужасенъ трѣсъкъ щѣха да се сгромолясатъ и затънатъ въ студенитѣ обя-тия на буйния Вардаръ, който безгрижно си течеше и пѣеше своята вѣчна пѣсень, готовъ съ пълно спокойствие да приеме своитѣ жертви. Всички вой-ници и обози сетнѣ внимателно минаха на другия брѣгъ безъ да се случи нѣкое нещастие.

Току-що разгледахме напуснатитѣ отъ сърбитѣ землянки и окопи и посѣднахме да отпочинемъ,

чухме че се завърза прѣстрѣлка между противника и патрулитъ на 4-а рота.

— „Ето ги кждѣ сѫ били“ — извика единъ войникъ.

Прѣснаха се въ верига и 1-а и 3-а роти и по петитѣ на отстѫпающая неприятель стигнахме висотитѣ западно отъ с. Добрино, кждѣто се спрѣхме за нощуване съ мѣрки на охранение. До тамъ не срѣщнахме силенъ отпоръ.

— „Избѣгаха“ — казваще единъ войникъ.

— „Утрѣ сме въ Велесъ“ — се обади другъ.

— „Е, синковци, това не ви е 1913 година“!

— възклициаваше заканително трети.

Бойното поле, гдѣто прѣдстоеше на дружината да развие сроитѣ дѣйствия, прѣставлява високи, стрѣмни и обрасли съ гѣсти храсталаци ридове по източнитѣ разклонения на Голешница планина на дѣсния брѣгъ на историческата и отъ голямо стратегическо значение македонска рѣка, тутакси съ минаването на която заехме командующе положение (в. 960) по хребета, отдѣленъ отъ главната планинска верига съ Хърлевската рѣкичка.

Тукъ дружината трудно задоволяваше сроитѣ домакински нужди по причина на бѣдния и слабо населенъ край.

Съ другата часть отъ полка тя (дружината) неможеше да има никаква врѣска, бѣше съвсѣмъ изолирана и трѣбаше да разчита само на собственитѣ си сили.

На 14 октомври — Петковъ-день — по причина на гѣста мѣгла, движението стана възможно еднамъ къмъ 10 часътъ прѣди пладнѣ, когато авангарда (3-та рота) потегли къмъ с. Хърлевци. На около 1500 крачки отъ котата 650 сърбитѣ откриха огньъ по нашитѣ патраули. Началника на авангарда излѣзе напрѣдъ, разгледа съ бинокъла и забѣлѣза, че котата 650 и висотитѣ С. И. отъ нея сѫ заети отъ противника. Съобщи това на дружинния командиръ, който заповѣда едното ордие да излѣзе на позиция и открие огньъ.

Авангардната рота се пръсна въ верига и настяпни по фронта, а два взода отъ 1-ва и 3 отъ 4-та роти удължиха бойния редъ въ дъсно. Настяплението бъше стремително и безспирно изъ мъжно-пристъпната мъстност. Къмъ 4 и половина часа слѣдъ пладнѣ дружината зае казанитѣ висоти. При заемащето имъ падна убитъ фелдфебеля отъ 3-та рота, Миланъ Ив. Поповъ, единъ извѣнредно храбаръ и достоенъ за уважение подофицеръ, въ лицето на когото ротата даде една скжпа жертва. Вѣстта за неговото смъртно раняване се разнесе като гръмъ и потопи всички въ дълбока печаль.

Вечеръта ротитѣ се окопаха. На 15 октомври цѣлъ день се води прѣстрѣлка отъ окопитѣ. Противникътъ, оцѣнявайки важността на този фронтъ, бѣ изпратилъ прѣзъ нощта силни подкрѣпления съ заповѣдь да атакуватъ и облекчътъ положението на войските, опериращи при Велесъ. Срѣщу нашия дъсенъ флангъ, кждѣто дѣйствуваха втора и дезета роти, се бѣ насочила една неприятелска дружина съ двѣ картечници и двѣ с. с. оръдия. Вечеръта къмъ този флангъ се насочи една дружина отъ 22 полкъ, която изпрати една рота въ подкрѣпа на нашите 2-ра и 9-та роти и противника бѣ спрѣнъ. Къмъ лѣвия нашъ флангъ, който теже бѣ застрашенъ, се насочи единъ нашъ ескадронъ.

Шеснадесети октомври бѣ денътъ, който донесе пълния разгромъ на сърбите и рѣши сѫдбата на Велесъ. Още отъ сутринта артилерийската и картечна стрѣлба бѣ извѣнредно усилена. Къмъ 11 и половина часътъ прѣдъ пладнѣ стрѣлбата отъ страна на сърбите се прѣкъсна за момигъ и отъ окопитѣ имъ, които отстоеха отъ нашите на около 300 крачки се чу ясенъ гласъ: „Бугари отстъпватъ, дъсно крило напрѣдъ!“ — излѣзоха отъ окопитѣ и се впуснаха на атака срѣщу 3-та и 4-та роти, кждѣто смѣтаха да нанесатъ рѣшителния ударъ. Наставаше съдбоносния морѣтъ.

ментъ! Едно гърмътевично „Ура“ процъели въздуха! Трета и четвърта роти, подкрепени отъ дружинната поддръжка (11-та рота) се спуснаха съ свѣткавична бързина въ контра атака и помътоха всичко предъ себе си. Изплашениятъ противникъ въ пъленъ безпорядъкъ избѣга по посока на Велесъ, като оставилъ на полесражението двѣтѣ си картечници, нѣколко сандъка съ плинински снаряди, много пушки, патрони и голѣмо количество убити и ранени. При атаката бѣха ранени дружинни командиръ майоръ Б-ски и командира на 4-та рота подпоручикъ Б-овъ.

Друга дружина отъ 22 полкъ бѣ настѫпила отъ кѣмъ върха 960. Тѣзи двѣ друживи не взѣха участие въ атаката, обаче, не може да се отрѣче, че съ пристигането си на 15 октомври вечеръта, повдигнаха въ голѣма степень духътъ и морала на нашата дружина, която се намираше въ критическо положение. Сѫщия денъ отъ 9 часа сутринта до 5 ч. и 20 минути слѣдъ пладнѣ другата част отъ полка (2-ра дружина и двѣ роти отъ 3-та дружина) бѣ прѣдприела три атаки на мостоветѣ въ гр. Велесъ, обаче и тритѣ излѣзли бѣзуспѣши и съ цѣната на много жертви. Сърбитѣ силно обстрѣлавали мостоветѣ, хвърляли бомби, нощно врѣме ги освѣтлявали съ ракети, прѣобличали се въ дрѣхи на мѣстното население, и спокойно промѣняли позициите си, схващайки, че нашиятѣ не стрѣлятъ върху мирнитѣ граждани. Всичко това правѣше прѣвземането на гр. Велесъ невъзможно съ фронтална атака. Неговото падане зависѣше напълно отъ успешно завършената мисия на обходната колона, която мисия тя дѣйствително успѣшно завѣрши.

На 17 октомври настѫпихме кѣмъ с. Горно-Оризари. Това наше настѫпление правѣше дѣржането на противника въ гр. Велесъ вече невъзможно. Той видѣ тила си застрашенъ, видѣ че ще попадне въ единъ капанъ и това го накара да ка-

интулира и отстъпчи къмъ Прилѣпъ, прѣслѣданъ отъ нашата кавалерия и конната артилерия.

Сѫщиятъ день прѣдъ пладнѣ надъ Велесъ бѣ вече развѣтъ българскиятъ трикольоръ.

Виничани.

Нашата дружина, която дѣйствуваше по дѣсния брѣгъ на Вардара като обходна колона срѣщу **защитниците** на Велесъ, се присъедини на 18. X къмъ полка, който се бѣ спрѣлъ на висотитѣ юго-западно отъ града. Сѫщия день къмъ 3 и половина часа слѣдъ пладнѣ отъ щаба на 3-та бригада отъ 7-ма Рилска дивизия се получи заповѣдъ: „полка да настѫпи и вземе съ авангарди переправитѣ чрѣзъ р. Индже Кара-Су, а съ останалата часть отъ полка да се започне организирането на укрѣпена позиция на Клепа планина“.

Въ духътъ на получената заповѣдь полка бѣ готовъ и къмъ 6 ч. слѣдъ пладнѣ, когато нощта започна да спуска своята черна завѣса, слѣзе отъ висотитѣ и се запѣти изъ крила, тѣсна, послана съ калдърмъ улица на гр. Велесъ, отъ двѣтѣ страни на която по вратитѣ и прозорцитѣ отъ единия до другия край стоеха съ фенери въ рѣка мжже, жени и дѣца; излѣзли да у служатъ на своите освободители и имъ пожелаятъ успѣхъ въ понататъшния кървавъ походъ.

Полка спрѣ вънъ отъ града за да се събере доста разтегналата се колона, слѣдъ което се запѣти по край самия дѣсенъ брѣгъ на Вардара. Валѣше студенъ октомврийски дъждъ. По небето се трупаха тежки дъждовни облаци и бѣрже надъ **дефилето** и околнитѣ голи баири слѣгна тъмна — **непроницаема** нощъ.

Пътя, по който се движехме на много мѣста бѣ залѣтъ отъ придошли тѣ мжтни води на Вардара, та войниците трѣбваши да се отбиватъ въ

дъсно, да пълзятъ по канаритъ за да преминатъ непроходимото място. Това особено бѣ трудно за тежко натоваренитѣ коне. Между това нощта ставаше все по-тъмна и непрогледна, а студениятъ дъждъ продължаваше да вали.

Въ 6 и половина часа сустринята, кални, мокри, изморени, стигнахме въ с. Дворище, кждѣто се установихме на почивка. Слѣдъ едночасова благоворна почивка, потеглихме къмъ с. Подлезъ, юго-източно отъ което село се издига върха Руенъ, кждѣто полка се спрѣ прѣди да биде равхврленъ по широката позиция. Командира на полка, дружиннитѣ командири, ротнитѣ и батарейния командиръ излѣзоха да огледатъ позицията и я разпрѣдѣлятъ на участъци. Прѣди, обаче, да завѣршът оглеждането и прѣди командира на полка да даде нужднитѣ указания, нощта настѫпи и скри отъ очите ни позицията. Полка остана да нощува въ политъ на Руенъ съ мѣрка на охранение.

Прѣзъ сѫщата нощ отъ командира на 2-ра бригада, 7-ма Рилска дивизия, въ разпореждане на когото се даваше нашия полкъ; се получи заповѣдь: „Полка да се върне обратно и заеме новоопрѣдѣлената му позиция“. На основание тази заповѣдь, въ 7 и половина часа прѣдъ платнѣ на 20. X се върнахме къмъ селата Подлезъ-Дворище да заемемъ новоопрѣдѣлената ни позиция на Клѣпа планина. На равнината съвероизточно отъ с. Подлезъ на около единъ километръ отъ селото край самия путь, полка спрѣ на почивка до оглеждането на новата позиция. Тя бѣ оглѣдана щателно и разпрѣдѣлена на два участъка: 1) Лѣвъ участъкъ: отъ с. Виничани срѣщу устието на Брѣгалица до с. Горно Чичево включително; монастиря Св. Архангелъ съ всички прѣдпозиции. 2) Дѣсенъ участъкъ: а) Прѣдна позиция: отъ с. Горно Чичево до склоновете на Руенъ, включително висотите надъ с. Кошовица. б) Главна позиция: висотите съвѣрно отъ село Подлезъ, включително върхъ Клѣпа.

§ 9 отъ оперативната заповѣдь на командира на полка, издадена въ изпълнение заповѣдъта командири 2-ра бригада отъ 7-ма Рилска дивизия, гласѣше: „За охранение и наблюдение лѣвия флангъ, командира на дружината да назначи една рота при с. Виничани, която да влезе въ връзка съ колоната, която действува по лѣвия брѣгъ на Вардара“.

Ротата, на която се възложи тая задача, бѣ моята.

Тукъ дружиния командиръ извика менъ и командира на 1-ва рота, запасниятъ поручикъ Ганчевъ Асънъ, единъ изънредно храбъръ и достоенъ за уважение офицеръ; показа ни на картата кждѣ ще заемемъ и на края добази: „Васъ ви изпращамъ на най-опаснитѣ участъци, внимавайте добре!“

Съ карта въ ржка повѣдохъ ротата къмъ дадения ѝ участъкъ, на който пристигнахъ къмъ бчеса слѣдъ пладнѣ. Крайниятъ лѣвъ пунктъ на позицията бѣше къмъ устието на Брѣгалница — тамъ, кждѣто шосето Велесъ—Казадарци прѣсича ж. п. линия Велесъ—Гезгели, а дѣсния — подножието на висотитѣ при с. Водовъртъ. Съ младшиятъ ми офицеръ Н. Ив. Д., въ лицето на когоео имахъ единъ храбъръ помощникъ и отличенъ другаръ, намѣрихме на мѣстността тѣзи крайни точки на позицията, оглѣдахме я и започнахме разпрѣдѣлянието ѝ на взводни участъци.

Тази позиция се бѣ прострѣла на ширина около три километра, та заемането ѝ съ непрѣкъсната верига бѣ нѣвъзможно, поради което взводозетѣ заеха по отдѣления и по групи най-важнитѣ и лесно уязвими езици и лѣсчини и веднага зѣпочнака укрѣпяването и. Задъ нея въ малка пазза близо до брѣга на Вардара се гуши селото Виничани, населено изключително съ турци.

Виничани — това е селото, което и сега още моятѣ войници наричатъ „нашето село“ — селото, кждѣто тѣ въ продължение на 10 паметни дни прѣ-

живѣха минути на рѣдки ужаси — минути когато, живота на цѣлата рота висѣше на косъмъ — минути, когато тя бѣ изложена на опустошителенъ артилерийски и пѣхотенъ огнь и когато надъ нея на нѣколко пѫти грозѣше страшна ноголовна кавалерийска сѣчъ.

Срѣщу устието на Брѣгалница, начиная отъ дѣсния брѣгъ на Вардара, потъргватъ голи канариستи чуки съ направление отъ истокъ къмъ западъ — това е масива на Клѣпа-планина. Два важни хребета се очертаватъ въ общата верига: единиятъ по низъкъ тѣргва отъ с. Водовъртъ къмъ монастиря Св. Арахангелъ, с. Долно-Чичово и спушча мъхнати поли край малакъ притокъ на р. Черна подъ с. Подлезъ. Другиятъ по-високъ, по-плѣтенъ потъргва отъ къмъ с. Виничани къмъ с. Подлезъ и завръща съ широки скатове между с. Кърнино и Ясеново, между които се издига конусообразна чука, която наднича надъ с. Попадия съ обща дължина по билото около 22 километра.

Тия два хребета сѫ прорѣзани отъ дѣлбоки канаристи долозе, сухи, безмълвни, негостоприемни, тукъ-тамъ скачени съ широки сѣдовини, по които прѣскача единствения коларски пѫть, който води отъ долината на Вардара къмъ сгущенитѣ въ пазвитѣ на гранитния гигантъ селца: Свекани, Горно-Чичево, Подлезъ, Владилово, Кърнино и Попадия.

Въ лѣвия участъкъ бие на очи силно прѣсечената мѣстностъ съ широки безводни долозе съ направление отъ източнитѣ склонове на масива Клѣпа къмъ брѣговетѣ на Черна. Много отъ тия долозе сѫ задънени съ кѣси хребети, успоредни на общия масивъ и шахматно разхвърляни. Колкото повече се отдалечаватъ отъ общия масивъ тия брѣчки на терена, едноврѣменно отбѣгватъ и дѣсния брѣгъ на Вардара, та къмъ станцията и с. Градско се отрива широка разнина съ високъ брѣгъ надъ рѣката. Близу край самия брѣгъ на Вардара минава, освѣнъ шосето отъ Велесъ за Казадарци, и ж. п. линия Велесъ—Гевгели.

Току-що бъха се настанили взводовете по широката позиция и започнаха трасирането на окопите, слъгна тъмна, влажна октомврийска нощ.

Затихна връдъ. Ухoto долавя само звънътъ на работящите лопаги.

Цѣлата почти тази нощъ мина въ усилена непрѣкъсната работа по укрепяването на позицията. А когато тамъ на изтокъ взе да бълѣе хоризонта, войниците почиваха вече въ приготвените окопи.

Подъ сивите тежки облаци 21-ия денъ на м. октомври настъпваше бавно. Току-що отлятъха по-слѣдните сѣнки на нощта, студенъ, дребенъ дъждъ заръмали изъ сиво-оловеното нѣбе. Цѣлата долина на Вардара и Кара-Су дръмеше въ тънка прозрачна мъгла.

Въ сиви тежки облаци изгрѣ слънцето, та възвѣсти денътъ и между черни дъждовни облаци проврѣ послѣденъ лжчъ и угасна тамъ задъ върхъ Гарванъ.

Настъпила позната влажна студена октомврийска нощъ. Рѣмолѣше дребенъ дъждъ.

Първа срѣща.

Както нощта срѣщу 21. X., така и тази срѣщу 22 с. м. мина въ неуморенъ трудъ по укрепяването на широката позиция. Съвсѣмъ малко отъ дългата есенна нощъ употребиха войниците за почивка.

Денътъ 22.X ни завари отдавна будни, та и той настъпваше нѣкакъ мудно и страхливо изъ гъстите облаци що притискаха долината на Вардара.

Отдалечъ, тамъ отъ изтокъ, като изъ подъ земята, ухoto долавяше далечно echo отъ топовенъ грѣмъ. Кипѣше бой! Тамъ въ гънките на Криволакъ високо надъ голите му чуки на гъсто цвѣта бѣли облачета отъ шарпнели.

Работата по укрепяването на позицията за-

жипъ тръскаво още отъ сутринта. Този денъ за пръвъ пътъ научихме положително; че на сръща си имаме французи. Додъ единъ турчинъ откъмъ с. Градско и съобщи, че при с. Паликура на дъсния бръгъ на Черна имало 8 оръдия и около 20 табура пехота, споредъ неговата прѣцѣнка. Войницитѣ го наобиколиха и започнаха да го запитватъ: „какви съ французитѣ, съ какво се хранятъ, какви дрехи носятъ, какви шапки и пр. и пр.“

Ние всички любоптствувахме да видимъ тѣзи далечни непознати наши противници, които до тогава не бяхме виждали.

Сѫщия денъ на пладнѣ възсѣднахъ коня и тръгнахъ да разглѣдамъ мѣсността прѣдъ позицията. Отидохъ и на гарата Градско. Тамъ намѣрихъ много селени отъ околните села, които разграбваха складовете. Цѣли кервани коне и магарета, натоварени съ ечмикъ, жито, печени сливи и вино, стоеха на двора. Казахъ на двама отъ войницитѣ, които ме придружаваха, да закаратъ всички тѣзи коне и магарета заедно съ стопаните имъ въ нестровата рота на полка да ги разтоваратъ и слѣдъ това да ги освободятъ. Въ сѫщото врѣме поставихъ часови на вратите на складовете, като имъ заповѣдахъ да не позволяватъ на никакъвъ цивиленъ да вземе каквото и да било. Съобщихъ и на другите роти отъ полка и на артилеристите, че на гарата има голѣмо количество фуражъ за коетѣ да дойдатъ да си взематъ.

Моята рота понеже бѣше най-близо, първи се възползва отъ този келепиръ. Тя можа въ едно кратко врѣме да прѣнесе нѣколко човала печени сливи и ечмикъ и успѣ този денъ два пъти да пълни водарските бурета съ вино — първиятъ пътъ съ червено а втория — съ бѣло.

На връщане се отбихъ въ лѣво отъ пътя да разгледамъ по-отвисоко наоколо, когато коня ми силно изфуча съ широките си ноздри и плахо отскоси на страна.

Повърнахъ се да видя що бѣ това страшно нѣщо, което толкова уплаши моя „Бѣлчо“.

Край пжтя, въ дерето, лежеше прострѣнъ трупътъ на единъ убитъ сърбинъ, който дѣйствително прѣставляваше нѣщо страшно — грозно.

Върху почернѣлото му лице бѣ кацнала дѣлгопашата сврака, която дѣлбаеше съ яката си човка очите му, на мястото на които зѣеха двѣ дѣлбоки грозни дупки. Гладно псе бѣ пъхнало муцуна си въ пробития тѣрбухъ и лакомо дѣрпаше. Войника, който вървѣше съ менъ, извика и свраката пъргаво подхвѣркна, кацна на близкия баиръ и започна да си избѣрсва човката отъ земята. Кучето вдигна глава, изглѣда ни съ кръвясалитѣ си очи, изрѣмжа заканително и съ подвита между заднитѣ си крака опашка отбѣгна на страна, облизвайки съ дѣлгия си езикъ мазната си муцуна.

Като глѣдахъ тази грозна картина, която прѣставляваше убития, въ въображението ми изпѣкнаха натѣженитѣ лица на неговите домашни, изправени прѣдъ иконата на Всеблагия Спаситель, когото просълзени, съ най-голѣмо смирение молѣха да запази живота на тѣхния милъ и имъ го повѣрне живъ и здравъ. Но тѣ горкитѣ не знаятъ, че може би, въ този моментъ, когато възнасятъ топлиятѣ си молитви къмъ Всевишния; съ неговото тѣло, тамъ негдѣ изъ доловеятъ край Черна сивитѣ врани и гладнитѣ псета сѫ си устроили разкошенъ пиръ.

Като го гледахъ, въ менъ заговори чувството на хуманностъ, което често пжти въ врѣме на война заглѣхеа и азъ разпорѣдихъ убитиятъ, който бѣ прѣстаналъ да е нашъ противникъ, да бѫде заровенъ.

Първите 3—4 дни прѣживѣхме въ Виничани спокойно. Турцитѣ дохождаха често на мохабедъ. Понѣкога ни донасяха по нѣщо за ядене, като зимни дини, пъпеши, маджунъ, орѣхи и др. Отъ друга страна всѣка сутринь и вечеръ казанитѣ бѣха пълни съ сливи. „Това не е много на харно.“

— тъзи сливи и това вино ще ни излизатъ на носа! — говорѣха нѣкои фаталисти войници. И наистина слѣдъ това настѣпиха дни на тежки изпитания.

Нощта срѣщу 23. X мина все тѣй въ непрѣкъсната работа по укрѣпяване на позицията подъ дъждъ и мѫгла. Денътъ 23. X бѣ малко по-добъръ. Небето бѣ прояснено, само тукъ-тамъ по него се скитаха закъснѣли облаци, подкарвани отъ слабъ с. и. вѣтъръ. Туку-що надникна слѣнцето надъ Вардарската долина и спрѣ лъчите си надъ Клѣпа, работата отново закипѣ, както на прѣднитѣ позиции, така и на главната отбранителна линия при с. Свѣкяни. Този денъ противника ни поздрави съ нѣколко артилерийски истрѣли, ефекта отъ които замрѣ далеко отъ прѣднитѣ ни позиции.

Настѣпи 24. X, отъ който денъ топовенитѣ и пушечнитѣ гърмежи зачестиха и сериознитѣ боеве започнаха. Пъrvата срѣща съ непознатия още противникъ наближаваше. Задимѣха рѣтлинитѣ по долината на р. Черна. Отъ кѣмъ Градско пристигнаха бѣгащи селени — мѫже, жени, съ малки дѣца на рѣцѣ — които съобщиха, че француузите минали Кара-Су и настѣпили кѣмъ нашитѣ позиции. Войницитѣ веднага заеха окопитѣ и се приготвиха да посрѣщнатъ непознатия противникъ. Нощта, обаче, настѣпи и всичко затихна. Нашитѣ патраули само се мѣркаха въ тѣмнината прѣдъ позицията. Тѣ зорко слѣдѣха движението на противника и свое-врѣмено донасяха за всичко забѣлѣзано отъ тѣхъ. Въ бистро безоблачно небе надникна слѣнцето въ долината на Вардара и Кара-Су, да възвѣсти денътъ 25. X и пъrvитѣ му още лъчи стопиха и онай тѣнка мѫгла, която усиваше широката хълмиста долина. Затишие имаше по фронта, ала трѣскавото движение по нашитѣ окопи и онюва на противника по брѣговете на Кара-Су, което ясно личеше въ бистратата утрена, прѣдвѣща близка буря. Рѣдки пушечни истрѣли прѣдупрѣждаваха вече пристигането на противника и около 3 ч. с. пладнѣ откъмъ висотитѣ на Градско неприятелската ба-

тарея първа откри огънь по нашите позиции, на която нашата батарея не закъснѣ да отговори. Започна се разгорѣщенъ артилерийски двубой. Подържани отъ тоя адски огънь пѣхотните части на противника енергично настѫпиха. Боятъ ставаше все по-горѣщъ, пушечния огънь по-честъ, гласътъ на картечниците по-усиленъ. Долината на Вардара и Кара-Су се изпълни отъ адски тѣнтеjъ. Смъртъта немилостиво размаха своето косило. Като че ли земята се бѣ запалила; като че ли нѣкаква разюздана природна стихия бушуваше и искаше лакомо, стрѣвно да погълне всичко живо наоколо. Първите редове на противника бѣха покосени отъ 1-ва и 3-та роти, които той бѣ рѣшилъ, макаръ и съ тежки загуби за него, да изрови отъ тѣхните окопи. Подъ тоя силенъ напоръ, подъ страшния артилерийски огънь на противника, юнаците отъ 1-ва рота бѣха принудени да отстѫпятъ къмъ с. Свѣкяни за нова упорита отбрана. А кога къмъ 4 ч. сл. пл. азъ се видѣхъ откъснатъ и застрашенъ въ флангъ и тиль изпратихъ патраули да видятъ защо и кждѣ е отстѫпила 1-ва рота, та ме изложи на явенъ обхватъ. Въпрѣки явното надмощие на противника, въпрѣки изолираното положение въ което ротата ми изпадна — обхваната отъ двета фланга — съ явна тенденция да биде плѣнена; тя не даде противнику своите окопи. Рѣдката упоритостъ на взводовете, съ смѣлитѣ си взводни подофициери на чело, сломиха неговата воля и той бѣ принуденъ да спрѣ. Късно прѣзъ нощта, когато по фронта тукъ-тамъ се чуваха редки пушечни истрѣли, получихъ свѣдѣния отъ изпратените патраули кждѣ и защо е отстѫпила 1-ва рота. Съ получаването на тѣзи свѣдѣния дадохъ заповѣдъ ротата да напустне окопите и заеме главната отбранителна линия при с. Свѣкяни, която по-рано бѣхъ укрепилъ съ помощта на мѣстното население.

Отстѫплението се извѣрши въ пъленъ редъ подъ прикристието на нощта.

Ожесточените боеве.

Нощта срещу 26.X ротата пръкара въ при-
тотвението по-рано окопи на главната отбранителна
линия. Къмъ 11 ч. пр. пладнѣ получихъ заповѣдъ
да заема наново окопитѣ на прѣдната позиция въ
които бѣ се настанилъ противникътъ. Съ получа-
ването на тази заповѣдъ, ротата тръгна прѣзъши-
рокитѣ долове, които я дѣлеха отъ прѣдната по-
зиция и се счепка съ противника въ жестокъ не-
равенъ бой. Закрѣпилъ се здраво въ с. Виничани,
той не искаше да напусне заетата позиция. Като
едра градушка плющѣха куршумитѣ по керами-
дитѣ, стѣнитѣ и вратитѣ на кѫщитѣ, но най-сетнѣ
упоритостта на нашитѣ юнаци наддѣлѣ. Съкру-
шень, убитъ духомъ, оставилъ въ и около окопитѣ
близу 50 трупа, противника отстъпчи въ безпо-
рядъкъ, отвлечайки своите ранени. Прѣдната по-
зиция бѣ отново въ наши рѣцѣ. Сѫщото направи
въ дѣсно отъ насъ и 1-а рота. По това врѣме и тя
зае напуснатитѣ снощи окопи. Въ този бой хванахме
въ плѣнъ единъ французинъ казалеристъ (насрѣща-
си имахме и спѣшена кавалерия), който сетнѣ прѣ-
дадохме на командира на полка. За неговото зала-
зяне единъ мой войникъ радостно ми съобщаваше:
„Г-нъ поручикъ, хванахме единъ англо-френецъ!“
(Той смяташе англо-френцита за единъ и сѫщи
народъ).

Току-що бѣхме се настанили въ окопитѣ, про-
тивника, опрѣсненъ съ нови сили, прѣдприе наново
атака срещу нашия лѣвъ флангъ, рѣшенъ на всѣка
цѣна да скъса фронта и се добере до главната
своя цѣль: отрѣзването пѣтя за Велесъ и явяването
му въ тилъ на нашитѣ части, дѣйствуващи при
Соннишка глава къмъ Прилѣпъ, а като прѣмине
на лѣвия брѣгъ на Вардар, да компрометира по-
ложението при Криволакъ. А че той се бѣ при-
готвилъ за прѣслѣдане,увѣренъ въ своята победа,
личеше отъ ескадрона французска кавалерия, който
настѫпваше по ж. п. линия, опитвайки се да об-

хване лъвия ни флангъ и въ отстъпление да ни прѣслѣдва.

Отъ извѣнредно голѣмо значение бѣ за него ж.п. линия — за опрѣсняване неговитѣ бити вече части.

Още не стигнали до гарата Градско, биваха посрѣщани отъ нови колони, които току-що бѣха стоварени отъ пристигналия тренъ. А той пристигаше редовно съ своитѣ бойни и съестни припаси. Конницата бѣше доста наблизила до нашия лѣвъ флангъ и вече се готвѣше да атакува, когато дѣйствителниятъ нашъ огънь я накара да спрѣ и да обѣрне гърбъ. Ала въпрѣки голѣмитѣ загуби, на които противника като че не даваше цѣна и внимание, въпрѣки дѣйствителния огънь и желѣзната упоритостъ на 1-а и 3-а роти, той блъскаше своитѣ талази отъ гѣсти вериги върху нашия лѣвъ флангъ. Ротитѣ редѣха и фронта имъ се залюлѣ. Въ дѣсно 1-а и 4-а роти напустиха окопитѣ и тръгнаха къмъ главната позиция. Неприятелската конница, забѣлѣзала това движение на тѣзи роти, алчно потръгна напрѣдъ и приближи лѣвия флангъ на повѣрената ми рота, която обкръжеха отъ двата фланга се намѣри въ това врѣме въ безизходно положение.

Това бѣше единъ отъ най-критичните моменти, каквито могатъ да се случатъ въ врѣме на война. Отъ никдѣ помощь нѣмаше и не можеше да дойде. Трѣбаше да разчитамъ само на собственитѣ си, нищожни въ сражение съ неприятелскитѣ, сили.

Виждайки явната страшна гибелъ, дадохъ бѣрза заповѣдъ взводоветѣ да отстѫпятъ като се спиратъ на редъ послѣдователни позиции за отбрана и задържатъ настѫплението на противника. Благодарение само на този начинъ на отстѫпление, ротата можа да се избази отъ поголовна сѣчъ — затова има да благодаря на взводнитѣ си командири, които въ този критиченъ моментъ държаха здраво своите взводове въ рѣцѣтѣ си.

Тамъ бѣше достатъчно единъ най-малъкъ безпорядъкъ при отстѫплението, за да се разиграеше

една потръсаща сцена — да се извършеше една ужасна човъшка касапница.

При това отстъпление, освънът кавалерията, не ни забрави и неприятелската артилерия; и тя сипъше подиръ насъ своите тежки опустошителни гранати, които страшно фучеха и на хиляди смъртоносни парчета се пръскаха около ни.

Оттеглихме се на главната отбранителна линия.

Страшната опасност, която бъде се надвъсила, надъглавитъ ни, бъде избъгната. Нощта настъпи и боятъ постепенно затихна. Обаче, още войниците не бъха се успокоили, още бъха подъ съвестъ пръснатъ впечатления на страшната гибелъ, отъ която едвамъ току-що се бъха избавили, когато къмъ 12 ч. пръзъ нощта получихъ заповѣдъ отъ началника на лъвия участъкъ веднага да настъпя да атакувамъ противника и си заема окопите при с. Виничани, въ противенъ случай отговарямъ съглавата си. Въ сѫщата заповѣдъ се съобщаваше, че въ дѣсно отъ менъ 1-а и 4-а роти сѫ заели вече своите позиции при с. Водоворътъ. Съ получаване на тази заповѣдъ, ротата подъ прикритието на нощта и охранявана отъ силни подофицерски патрули се насочи къмъ дадения ѝ обектъ. Смѣло вървѣха напрѣдъ патрулите и се приближаваха къмъ цѣльта, ала какво бъде тѣхното очудване и изненада, когато съ приближаване участъците на 1-а и 4-а роти тѣ се натъкнали на противникови части, вмѣсто на свои. Първа и четвърта роти били на задната отбранителна линия. Съ получаване на тоеа донесение спрѣхъ ротата си на около единъ км. отъ с. Виничани да дочакамъ денътъ, за да се ориентирамъ.

И когато денътъ 27.X, който настъпваше бавно и прѣдпазливо, едвамъ провирѣщъ се подъ тежките облаци що покриваха небето; измѣсти и послѣдните нощи сънки, видѣхъ, че тамъ, въ окопите на 1-а и 4-а роти грижливо се е настанилъ противника. Отъ друга страна неприятелската конница

ясно се забълъзваше на около 1 и половина км. съверно отъ с. Виничани.

Откъснатъ и изолиранъ отъ съсъднитъ наши части, вдалъ се много напрѣдъ съ ротата си, очаквана отъ много по-силенъ противникъ, съобразихъ че по-нататъшното настѫжение и влизане въ бой съ прѣвъзходния по сили противникъ би било рисковано и съ фатални послѣдствия за ротата ми, поради което взехъ рѣшение да се оттегля наново на главната позиция. Не можеше друго яче и да постигя. Въ лѣво до брѣга на Вардара флангътъ ми бѣ откритъ изцѣло, а въ дѣсно широкъ интервалъ, незаетъ отъ никого сѫщо така излагаше дѣсния ми флангъ.

Фронта, който заемаше полка, бѣ много широкъ, та ротите бѣха разхвърлени по самостоятелни участъци по капризно прѣсъчената вълниста мѣстност и дѣйствуваха сами за себе си, слабо подържани отъ далечния пушеченъ огънь на съсъднитъ имъ части.

Въ З ч. сл. пл. 3-та рота, заедно съ 10 рота отъ нашия полкъ бѣха дадени въ разпореждане команьири 1-ва дружина отъ 3-и македонски кадровъ полкъ, които имаше задача: да изтласка противника изъ заетитъ отъ него позиции при с. Виничани.

„Цѣлата рота на кракъ!“

27 октомври 1915 год. обѣщава да биде хубавъ приятенъ день. Слабигъ лжчи на есенното слънце крадишкомъ се провиратъ изъ рѣдката мъгла и прѣскатъ своята благодатъ върху плодородната околност.

Два заклети врагове сѫ накацали по високите байри, готови да се хвърлятъ въ лютъ неразвѣнъ бой.

Жива душа е се вижда „наоколо. Едни

отъ жителите на околните села съ избягали, а други съ се спотаили въ къщите и очакватъ съдбата си. Чува се само ужасния грохотъ на стоманените чудовища и зловещото пищене на смъртоносния свинецъ — изобретение на злия човѣшки гений.

Първа дружина отъ 3 македенски полкъ, усилена съ 3-та и 10-а роти отъ 53 полкъ получава заповѣдь да атакува укрепените французки позиции при с. Виничани. Понѣсаха се въ настѫпление изъ широките долове б-тъ роти и слѣдъ упоритъ кървавъ бой прогониха противника къмъ Градско и завладѣха позициите му.

Започна се усилено правене окопи, което продължи почти прѣзъ цѣлата ноќь. Сутринта къмъ 8 часа потъналите въ гъстата мъгла патраули, забѣлѣзали че неприятелски части се спускатъ къмъ устието на Брегалница, стрѣмейки се да обходи лѣвиятъ нашъ флангъ. Два взвода отъ 3-та рота се изпратиха веднага срѣщу настѫпващия неприятель. Започна се силна прѣстрѣлка изъ мъглата. Слѣдъ малко се чу мощното ура, което накара противника да обърне гърбъ, прѣслѣданъ отъ вѣрния нашъ огънъ.

Въ мъгла навъсень и съ тѣжна глухота угласна денътъ 28 X. така, както въ мъгла бѣ дошелъ.

Уморени бѣха войниците ми отъ непрѣстанните кървави неравни боеве около с. Виничани; въ които мили тѣхни драгари — скжпи неоцѣними жертви — сложиха своя туку-що започналъ животъ за величието на България — уморени бѣха тѣ, ала настѫпающата ноќь не имъ донесе синъ и почивка.

Въ 9 ч. и 40 минути слѣдъ пладнѣ отъ командира ма бригадата се получи заповѣдь, въ духътъ на която казаната дружина съ 10-та и два взвода отъ 3-та рота къмъ 12 часа прѣзъ ноќьта замина по посока на с. Водовъртъ (Хозуратъ) съ задача: „На разсъмване да атакува и заеме командуващите витоти при това село“, а двата:

взвода, за които се помена горѣ, подъ моя команда останаха до брѣга на Вардара, за да пазят фланга.

По причина на широкия фронтъ, който нашия полкъ заемаше, стана нужда тази дружина да се ангажира въ бой при с. Водовъртъ, като на опразнената прѣзъ ношта отъ нея позиция на едно протежение отъ около три километра на 29. Х сутринята осъмнаха само 7 души защитници, които бѣхъ взелъ отъ охраняющите фланга възводове и ги бѣхъ оставилъ въ окопите да наблюдаватъ за движението на противника.

Туку що взе да тънѣе и се къса мъглата подъ слабитѣ лъчи на октомврийското слънце, прѣстрѣлката и отъ двѣтѣ страни започна.

Една наша рота отъ лѣвия брѣгъ на Вардара ни указва отлично съдѣйсвие.

Къмъ 3 часа слѣдъ ладнѣ забѣлѣзахъ, че отъ окопите се подава трѣвоженъ знакъ. Взехъ веднага ординарците за свързка и тичешкомъ се заптихъ да видя какво има. И когато пристигнахъ на това място, видѣхъ, че неприятеля, който наистина бѣ угадилъ, че окопите съ празни, бѣ настѫпилъ съ значителни части и се доближилъ на около 100 крачки.

Моментътъ бѣ критиченъ и съдбоносенъ. Позицията, на която лежеха непогребените още групове на нашите юнаци, рискуваше да падне на ново въ неприятелски рѣцѣ, а това значеше: явяване въ тилъ на македонската дружина при с. Водовъртъ, нови жестоки боеве, нови скъпии жертви.

Въ този съдбоносенъ моментъ се чу громъкъ гласъ на храбрия подофицеръ Димитъръ Иванчевъ: „Цѣлата рота на кракъ!“ Единъ отъ седемтѣ души, ефрейтора А. Милевъ съ свѣткавична бѣрзина се прѣхвърли въ съсѣдния окопъ, започна да тича отъ единия до другия край на окопа, стрѣляше и викаше: „Дръжте се момчета!“ като съ това и той подобно на подо-

рицера искаше да заблуди противника, че не е самичъкъ въ окопа, а при него има най-малко единъ взводъ.

Дадохъ бързо разпореждане двата вズвода откъмъ Вардара да додатъ най-скоро въ окопитъ и изпратихъ донесение до командира на македонската дружина майоръ Пазовъ за бърза помощъ. Боя бъ страшенъ и неравенъ! Помощта не пристигаше бързо. Седемтъхъ малнихери сипъха силенъ непрѣкъснатъ огънь върху прѣвъзходния по сили противникъ и го караха да се спира и повръща назадъ.

Двата вズвода, капнали отъ умора, пристигнаха, нахвърляха се въ окопитъ и точния имъ огънь започна да коси неприятелските редове и ги кара всѣка стжпка напрѣдъ да изскупватъ съ грамадни жертви.

На смъркане пристигна и дружината отъ 3-ий кадровъ полкъ, организираната атака на којто при с. Водовъртъ бъ отмѣнена съ една устна заповѣдъ отъ командира на бригадата; зае позицията и положението бъ спасено.

Този денъ цѣлиятъ фронтъ на позицията Клѣпа бъ разпрѣдѣленъ на три бойни участъци между полковете 49, 53 и 3 македонски. На нашия 53 полкъ бъ опрѣдѣленъ участъка: отъ с. Горно-Чинчово изключително до височините южно отъ село Кошовица включително съ обекти: а) висотите ю. и. отъ с. с. Сирково и Кошовица и б) висотите ю. и. и источно отъ с. Мирзенъ.

До тогава той (53 полкъ) самичъкъ заемаше цѣлата позиция Клѣпа, която въ продължение на цѣли 10 дни отбранява срѣщу ловкия и упоритъ противникъ, снабденъ съ всички технически съоръжения и въ изобилие бойни припаси за една модерна война.

По силата на горното разпрѣдѣление на позицията Клѣпа, азъ прѣдадохъ участъка си на 2-а рота отъ 3 македонски полкъ и тръгнахъ да се присъединя къмъ полка.

Подъ силния октомврийски дъждъ въ мрачната и студена нощь срѣщу 30. X, войниците отъ повѣрената ми рота, изнурени отъ редъ боеве и не спали заминаваха за новия участъкъ за други упорити и жестоки боеве. Късно прѣзъ нощта стигнахме въ селото Свекяни, кѫдѣто се спрѣхме да се подлонимъ отъ проливния дъждъ и отпочинемъ:

Слѣдъ двучасова благотворна почивка продължихме пѣтя къмъ с. Кошовица, кѫдѣто настигнахме дружината и веднага бѣхме хвърлени въ нощна атака на висотите ю. и. отъ това село, на които висоти прѣзъ нощта се укрепихме.

Съ 49 ПОЛКЪ.

Цѣлата дѣлга есенна нощь срѣщу 31. X мина въ усилена работа по укрепяване на заетата позиция. На разсъмване французската артилерия взеда бѣлва своя страшенъ опустошителенъ огнь, който бѣ особено силенъ срѣщу дѣйствуващия въ лѣво отъ насъ 49 полкъ.

Честата стрѣлба на неприятелската артилерия нашитѣ войници характеризираха съ думитѣ: „Тѣзи пусти гранати тоя французинъ, като че ли изъ джоба ги вади, толкова бѣрзо ги хвърля“. Нашата артилерия рѣдко се обаждаше. Тя стрѣляше само когато се появяваха згодни за обстрѣлване цѣли. Чуваше се и рѣдъкъ пушеченъ огнь, който съ прѣкъсане продължи до вечеръта.

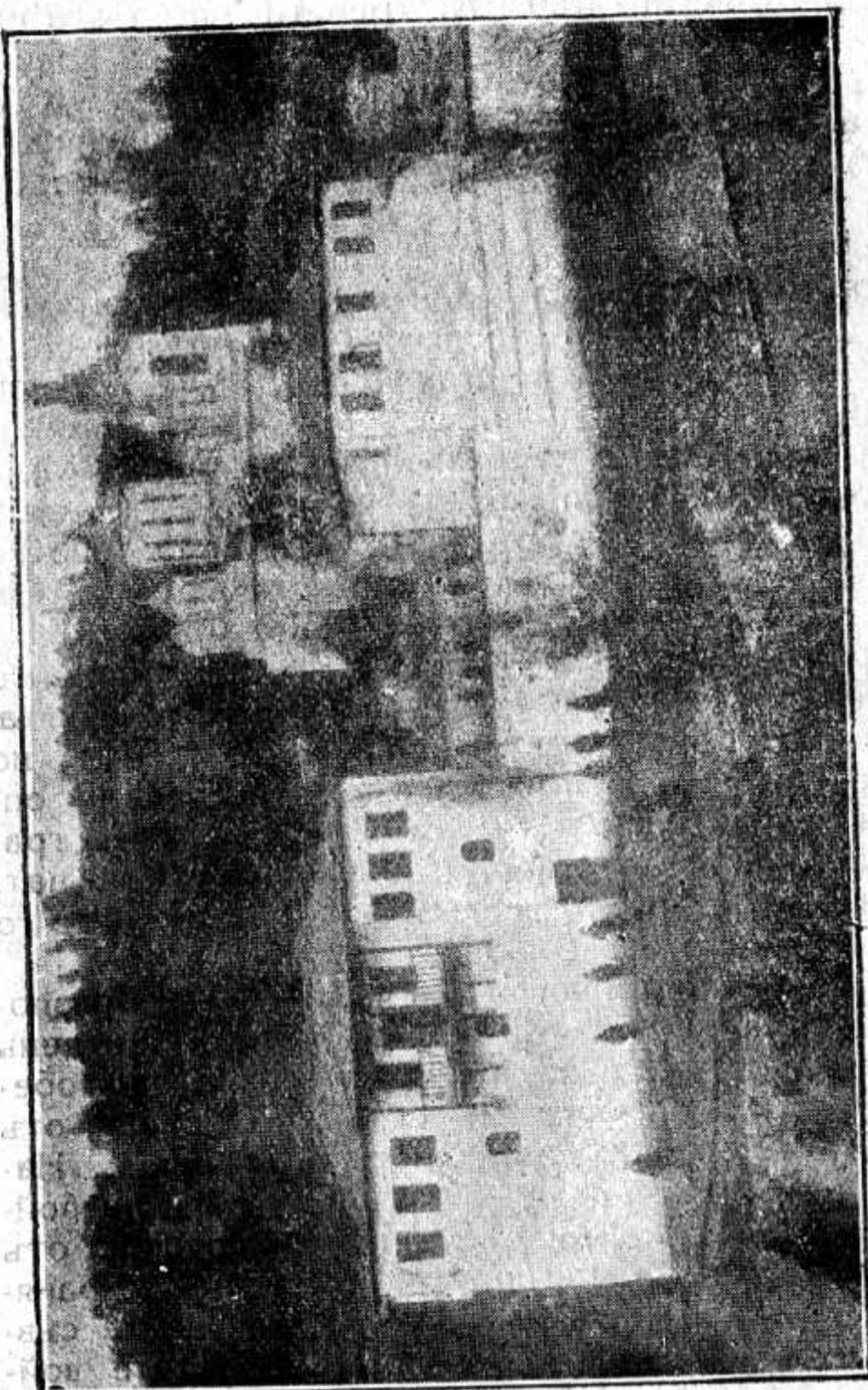
Задъ гърба на Руенъ засядаше като уморено отъ днешния бой, октомврийското слѣнце и скоро изъ сухитѣ долища се настани влажна студена нощь. Тукъ-тамъ по блѣдо-гжльбовото небе замигаха страхливо първите звѣздички. Работата по укрепяването отново закипѣ. Туку що бѣха оставили лопатитѣ изморенитѣ войници и се бѣха прѣдали на сладъкъ сънъ въ окопитѣ, къмъ 5 ч.

сутринята, когато първите трепети на зората еднамъ се провираха изъ тъмната нощ, се получи заповѣдъ: „3-та и 8-а роти подъ моята обща команда да заминатъ незабавно при началника на дивизията въ с. Долно-Чичово“. Бързо бѣха събудени войниците; приготвиха се и потеглихме къмъ казаното село, дѣто стигнахме на разсъмване. Явихъ се при началника на дивизията, който ми заповѣда да замина за манастиря Св. Арахангелъ и тамъ да чакамъ до втора заповѣдъ.

Къмъ 7 ч. прѣдъ пладнѣ бѣхме въ казания манастиръ, кѫде то се разположихме на почивка. Слѣдъ 4 часова почивка, въ 11 часа, пристигна конникъ съ заповѣдъ: „Ротите да се върнатъ обратно въ с. Долно-Чичово“. Връщането обаче не бѣше така леко, както идванието ни, което бѣ грижливо прикрито отъ нощта. Мѣстото кѫде то трѣбваше да минемъ се силно обстрѣлаваше отъ артилерията. За щастие, обаче, взводовете по отдѣления и по групи бързо и почти безнаказано стигнаха на опредѣления пунктъ. Една само неприятелска граната не отиде напраздно. Тя улучи единъ отъ патронните коне, когото заедно съ войника, който го водѣше, разскъса на парчета.

Тукъ дивизионния н-къ ме изпрати въ разпореждане командиръ 49 полкъ, който този денъ имаше задача да атакува и овладѣе важния обектъ — три могили с. и. отъ с. Кошовица; отъ когото получихъ слѣдната писмена заповѣдъ: „Настїпете съ двѣтѣ роти на дѣсния флангъ на бойния редъ на полка, въ дѣсно на 2-a дружина отъ 49 полкъ, дрѣжте тѣсна връска съ нея, охранявайте дѣсния флангъ на полка и атакувайте съвместно съ 2 дружина могилата. Изпратете войникъ за свѣрзка съ менъ. Явете се сега още приемъ за допълнителни указания. (подп.) Подполковникъ Гешевъ.“

Въ духътъ на тази заповѣдъ, явихъ се при командира на 49 полкъ, получихъ нуждните указания и се насочихъ къмъ дадения ми обектъ.

НЧП 9шо 8192 9

Манастиръ св. Архангелъ при с. Горно-Чичево, Велешко,
въ околността на който се разиграха 20-дневните кървави
боеве между англофренците и частите на 11-а сборна ди-
визия (полковете 53, 49, 22 и 3 македонски и придадените
имъ части).

стълбъ НМ РННДР

Слѣдъ жестокъ кървавъ бой и съ цѣната на доста жертви противника бѣ отблѣснатъ и позицията му заета отъ насъ, на която прѣзъ нощта се окопахме.

На другия денъ, 2. XI до смъркване се води прѣстрѣлка отъ окопитѣ, когато послѣдва заповѣдь: 8 ма рота да се прибере въ полка, а 3-а да остане за свѣрзка съ 49 полкъ на езикозидния хрѣбетъ при с. Кошовица.

Както виждашъ драги С., въ тази война много ми работеше „късмета“, но при все това, приятно ми е да ти съобща, че изъ многочисленитѣ кървави боезе, ротата ми излѣзе съ съвсѣмъ малко жертви, а това ме извѣнредно много радва.

На тази позиция ротата се добре укрѣпи. Една нощъ съ двама воиници отидохъ самъ чѣкъ да провѣря какъ е организирана врѣзката съ 49 полкъ, съ когото ни дѣлеше широкъ долъ; когато патраулитѣ на този полкъ ни взеха за французи и насмалко щѣха да ни застрѣлятъ. Изкрѣщехъ имъ силно и тѣ додоха при менъ, започнаха да се извиняватъ и разправяха, че били вече турнали показалеца на спускателя, готови да ни теглятъ коршума.

Неприятелските гранати, които бѣха насочени срѣщу насъ, често попадаха въ с. Кошовица, което принуди селянитѣ всѣка сутринъ рано да отиватъ далечъ изъ долищата и скалитѣ, кждѣто прѣстоjavaха прѣзъ цѣлия денъ и вечеръ пакъ се прибраха.

Така минаха тукъ днитѣ до 8.XI, въ който денъ патраулитѣ рано сутринъта ни съобщиха, че прѣзъ нощта француизи гѣ напустнали укрѣпенитѣ си позиции и прѣминали на дѣсния брѣгъ на Кара Су; която рѣка доби сега историческо значение, поради 10-дневнитѣ кръвопролитни бойове, които се разиграха въ нейната долина и то съ единъ неприятель, съ когото никой отъ насъ не е сънувалъ да се срѣщне.

По петитъ на англо-френците.

Въстъта за оттеглянето на французите додека едно облегчение и раздвижи войниците във окопите, гдѣто адскиятъ неприятелски артилерийски огнь ни бѣше приковалъ и цѣли шесть дни не ни позволи да подадемъ главитъ си на вънъ.

— „Тю бре — извика единъ шегобиецъ — отиде си, този француzinъ, безъ да се обади; баремъ сбогомъ не доде да каже, язъкъ гдѣто толкова дена живѣхме заедно!“

Гласътъ се чуваше изъ подъ блиндажа, но който говорѣше, още не смѣеше да напусне удобното си скривалище.

— „Да го питаме, що търси тутка женката ниедна — додаде нѣкой по-смѣло — да му дадемъ да разбере, съ кого има работа“.

Въ това врѣме единъ отъ нашите колеги по оръжие, селянинъ изъ трѣнско, започна да пѣе съ една измислена за случая мелодия свойтъ току-що скърпени стихове:

„Франца бѣга, бугаринъ по нѣга,
Гони, гони, не може гастигне“ . . .

Позицията оживѣ. Пѣсни, остроти, шаги и закани по адресъ на избѣгалия противникъ, колкото щѣшъ.

Нѣкои отидоха да разгледатъ неприятелската позиция, прѣдните окопи на която отстоеха отъ нашиятъ на около 800 крачки.

Къмъ 9 часа се получи заповѣдъ отъ бригадния командиръ: „ротата да настѫпи и да държи свръзка въ лѣво съ 49 полкъ“.

На 11 часа бѣхме на новата си позиция, осѣяна съ французки окопи, грижливо изработени за запазване отъ шрапнели. Въ много отъ тѣхъ намѣрихме изоставени кафени чашки, джезвета, захаръ, кафе, консервирано месо, нестле и разни сладка, всичко това поставено въ специални долапчета.

полузаровени въ стѣните на окопите. Тия прѣдмети правѣха впечатление на нашите солдати, повечето отъ които не бѣха имали честта и въ мирно врѣме да вкусятъ подобни деликатеси.

„Щомъ и въ окопите се черпи кафе, не бойте му се, скоро ще си иде. Ще го изпратимъ, отдѣто е дошелъ“ — говорѣше единъ балканджия изъ Босилиградско.

Единъ ординарецъ ни донесе заповѣдъ: „да се укрепи позицията и дасе напразятъ землянки“.

Всички се заловихме за работа. Подофицерътъ С., по занятие дюлгери, извади едно метро и размѣри. Той даде нужните нареддания. Едни започнаха усилено да копаятъ, други отидоха да търсятъ дървета и слама.

До вечерта нашите постройки бѣха издигнати. Ние имъ се радвахме и прѣдзкушавахме блажения сънъ, който ни чакаше въ тѣхъ. Самъ обитателътъ на Илдъза, ако въ тоя моментъ посрѣдъ виелицата се намѣреще тука, не би се отказалъ отъ тѣхното гостоприемство. ¶

Врѣмето като че само нась е чакало да се пригответъ и още на другия денъ ни поздрави съ първия снѣгъ. Ние разбрахме, че е зима. Цѣлата нощъ виелицата не прѣстана. Съ страшенъ ревътъ продължи нѣколко дни. Наоколо настана гробна тишина. Всичко се приви въ дупките. Само силуетътъ на нашите патраули се мѣркаха изъ гжстата тѣмнина. Тѣ се сражаватъ геройски съ единъ неумолимъ неприятель, какъвто е снѣжната стихия на открито поле.

Въ това врѣме тихи, кое сериозни, кое шеговити другарски разговори се водѣха въ землянките.

На разсъмване.

Нѣкаждѣ далечъ въ мрачината се чуваше отчаянъ човѣшки викъ. Ний се обадихме, и по нашитѣ гласове залутаниятъ въ нощта можа да ни намѣри. Това бѣше патруленъ войникъ отъ полка, съ който нашата рота държеше сврѣзка въ лѣво. Въ тѣмнината той изгубилъ посоката и попадналъ въ нокти на „бѣлата смърть“, както я нарича Немировичъ Данченко. Въ война това се често случва.

Той бѣше съвсѣмъ прѣмрѣзналъ, на устата му се виждаха кълба отъ пѣна и постепенно губѣше съзнание.

Войницитѣ го внесоха въ землянката, разстриха го, затоплиха го и успѣха да го съвзематъ. На сутринята го изпратихме въ полка. Радушно той се сбогува съ своитѣ спасители и си отмина. Ний му пожелахме добъръ пѣтъ и много здраве.

Виелицата продължаваше своята зла пѣсень. На бивака врѣмето бавно минаваше. Младшиятъ офицеръ, единъ много добродушенъ и високо интелигентенъ момъкъ, студентъ по инженерството въ Прага, разправяше за западноевропейскиятъ животъ, сегисъ-тогисъ между нась се повдигаше нѣкой наученъ въпросъ или се завързваше нѣкой споръ. Понѣкога четемъ книги, каквито случайно ни попаднатъ, а по-често слушаме приказкитѣ на ординареца Златко, които нѣматъ брой.

Противника отъ врѣме на врѣме ни изпращаше по нѣкоя граната, колкото дасъобщи че не ни е забравилъ.

Врѣмето се малко подобри. Една мъглива нощъ затвори нѣбето срѣщу 20 ноември. Прибрахме се рано въ землянкитѣ, очаквайки спокойно утрѣшния денъ, като съ това се бѣхме вече свикнали. Никой не прѣполагаше, че той ще ни донесе нѣщо ново.

Но по срѣдъ нощъ спокойствието ни бѣ на

рушено. Неочаквано новото доде. Дружинниятъ ординарецъ донесе заповѣдь, че на разсъмване ще се почне настѫпление по цѣлия фронтъ; ще се атакува противника, заемащъ дѣсния брѣгъ на Индже Кара Су, затова ротата да се прибере при дружината.

Войницитѣ веднага бидоха събудени и се приготвиха за пѣтъ.

Ротата е вече готова и чакаше само мене. Азъ излѣзохъ да я поздрава съ похода.

Но на вратата ми се изпрѣчи моя ординарецъ Златко. Съ единъ умолителенъ тонъ, който никога въ живота си не ще забрава, той започна да ме увѣщава: „Г. поручикъ, прѣкръси се!“ Отъ като сме тръгнали въ толкова страшни боеве влизахме не съмъ те видѣлъ да се прѣкръстишъ. Но азъ много пжти се кръстихъ и молихъ за тебе. Тоя пѣтъ ще ме послушашъ и ще се прѣкръстишъ. Богъ е милостивъ, той ще те запази и сега“!

Азъ се прѣкръстихъ.

Додеми въ мисъльта, че мога тоя пѣтъ да поздравя войницитѣ, вместо съ обикновенното обрѣщане, съ това пожелание: „да ви запази Господъ, бждете горди и напрѣдъ!“

Въ това време Златко се кръстеше заедно съ мене, съ най-голѣмо смиреніе, отправилъ очитѣ си въ небето, като тихо шепнѣше нѣкаква молитва, на края на която едва се дочуваха думитѣ: „Боже запази го и сега, а то безъ него, ние, кждѣ!“

Всрѣдъ ОГЪНЯ.

Нашиятъ народъ е, въ това се убѣдихъ, доста религиозенъ. Такива поне сѫ сега нашите войници. И ако въ мирно време народътъ много удобно знае да приспособи високите предписания на религиозния моралъ къмъ практическите нужди

на всъкдневниятъ животъ, сега, струва ми се, неговата религия е по-строга, по-ортодоксална, по-малко опортунистична, по-чиста, свободна отъ обикновенитѣ житейски съображения.

Може би специалната обстановка, въ която се намирахме, създава това особено настроение, клонящо къмъ една въра въ тайнственото и непонятното, къмъ мистицизъмъ.

Понъкога нашите солдати трогватъ съ своите чисти патриархални нрави.

Колко добродушие, колко лековърие, наивностъ, колко доброта!

Редъ картини илюстриратъ тия качества на народния ни характеръ.

Ако можеше всичко да се опише!

Нѣма да забравя никога сълзите, които единъ мой войникъ ронеше надъ още топлия трупъ на своя рожденъ братъ. Тѣ служеха и двамата въ моята рота. Тия тихи, бодри, но затворени момчета, никога не издаваха способността за такава остра скръбь. Не бихъ повѣрвалъ, че ще видя нѣкого отъ тѣхъ да плаче.

Всичко което е каменна твърдостъ, суровостъ, спокойствие се рисуваше въ тѣхната фигура. Но сега единиятъ горко плачеше надъ трупа на другия.

Вечеръта тѣ се сражаваха и двамата, почти рамо до рамо. По срѣдъ градъ отъ шрапнели, къмъ менъ пристъпихъ единъ войникъ, който пръсълзенъ молѣше: „разрѣщете, г. поручикъ, да погрѣба брата си!“

Разбира се разрѣшихъ му, като го посъвѣтвахъ да почака, до като посрѣдъ огъня. Но не мина много, видѣхъ го, той копаеше, ридаеше и наредждаше като жена. До него лежеше прострѣнъ убитиятъ.

Азъ имахъ и другъ случай да присѫтствувахъ на братско погрѣбение. Единиятъ братъ бѣше падналъ вечеръта пронизанъ въ челото. Съ голѣма грижливостъ другиятъ му издири място за погрѣбен-

ние въ близкото село. Той отнесе трупътъ на гърба си на едно значително разстояние. Колкото сърчива бъше скръбъта му за неотмънната загуба, толкова голъмо отъ друга страна бъше неговото самодоволство, че е могълъ да намъри за брата си единъ удобенъ въченъ подслонъ, понеже го билъ заплатилъ въ черковния дворъ. При това той заплатилъ една не малка за неговата кисия сума на една жена, за да поменаза покойника въ черквата. Когато останеше свободенъ, той самия отзиваше въ селото, да запали една свещь на гроба.

Много характерна черга въ нашите войници е привързаността имъ къмъ началника, когато той съумѣе да имъ спечели довѣрието. Такъвъ началникъ може да бѫде абсолютно осигуренъ, че и въ най-критическия моментъ нѣма да бѫде изоставенъ. Нашите войници, тѣхните обноски, тѣхното мнѣние, сѫ за насъ и нашата работа най-върната атестация.. Когато искате да узнаете колко струва единъ офицеръ, питайте за него неговите войници. Въ своята оценка тѣ никога нѣма да се излъжатъ.

Най-обикновената тема за разговоръ на нашиятъ войници е да даватъ прѣцѣнка за свойте началници. Нищо не помага да имъ забраняватъ това. Такива забранения не се слушатъ. Ако отъ нѣкаждѣ ги чуете, съ какво благоговѣние се отнасятъ къмъ добрите и какъ се възхищаватъ отъ храбритѣ, какъ осмиватъ, имитиратъ и карикатуратъ малодушните, невъзможно е да се не заразите отъ тѣхното чувство и да не се радвате или негодувате заедно съ тѣхъ.

Духаше студенъ вѣтъръ. Замръзналиятъ снѣгъ скриптише подъ нозѣтѣ ни.

Ние, съ моя Златко, слѣдъ като си направихме ежедневната молитва и осигорихме божията закрила за цѣлата рота, напустнахме землянките, които грижливо ни покровителствуваха прѣзъ цѣли двѣ седмици и тръгнахме.

Движението ни бъше бавно и уморително по стръмните планински пътеки.

Слабитъ лжчи на зимното слънце се крадешкомъ показваха прѣзъ мжглата и ни сочеха мястото, кждъто ни прѣстоеше една трудна задача. Прѣстоше ни да прѣминемъ въ атака буйната и по това врѣме пълноводна Инже-Кара-Су, да отхвърлимъ противника и да продължимъ прѣследването му къмъ Кавадарци.

Подъ прикритието на единъ ураганенъ артилерийски и пущеченъ огънъ нашите пионери построиха на бързо единъ мостъ надъ рѣката. Къмъ 12 часа прѣзъ нощта ние я прѣминахме.

Неприятелътъ отстъпваще и ние го гонѣхме по петитъ му. Настигнахме го едва мъ къмъ село Смоквица, кждъто бъше се силно укрѣпилъ. Завърза се ожесточенъ бой. Французите ни обстрѣлаваха съ куршуми „думъ думъ“. Ранитъ отъ тѣхъ бъха грозни и неизлѣчими.

Забѣлѣжително е, че всѣки френски войникъ, който попаднѣше въ плѣнъ, се оказваше, че носи съ себе си картичка съ портрета на своето сѣмейство. Той я вадеше и ни я сочеше съ умолителни жестове, отъ които ний разбирахме, че трѣбва да пощадимъ живота му, заради неговитъ дѣца, жена, майка, баща, които нѣкаждъ далече страдатъ и тъжатъ. И ние ги пощадявахме. Моятъ поне заповѣди за добро отнасяне съ плѣнниците бъха много строги.

Бойното поле тукъ прѣставляваше редъ успоредни хребети и висоти, които водятъ началото си отъ Серменлийския балканъ и постепенно се снишаватъ къмъ Вардара. Тия хребети се раздѣлятъ единъ отъ други чрѣзъ нѣколко суhi долове, съ стрѣмни скалисти склонове, обрасли съ високи и гъсти храсталаци отъ бодли, които силно затрудняваха движението. На това имено мжично проходимо място съ редъ, прѣимуществено нощи атаки, ний нанесохме послѣ нитъ рѣшителни удари на армията на генералъ Сараѣ и на 29 ноември се отзовахме въ Гевгели.

Слѣдъ побѣдитъ.

Потомцитъ на Наполеона прѣминаха безславно на грѣцка територия. Но тѣ не пропустнаха да оставятъ въ слѣдитъ си важни спомени за своята „култура“.

Въ Гевгели отъ грамадната и красива постройка на копринената фабрика стърчатъ само високите огирѣли зидове. Разбира се, това не е единствениятъ споменъ. Опожарени сѫ, освѣнъ множество малки кжщи и сгради още и гарата, тютюневата фабрика и нѣколко други голѣми, забѣлѣжителни здания. Жителитъ на тоя градъ ще има дѣлго врѣме съ ужасъ да си спомнятъ гостуването на тия неканени приятели, които съ заминаването си отнасяли съ себе си всичко, каквото могли.

Градътъ Гевгели е разположенъ на дѣсния брѣгъ на Вардара въ една широка плодородна долина. Брои 10.000 жители, най голѣмата част отъ които сѫ бѣлгари. Подиръ тѣхъ се редятъ по численостъ турцитъ, гърцитъ, евреитъ и ромжнитъ. По рано тоя градъ е въртѣль хубава търговия съ коприна и тютюнъ. Но въ послѣдните двѣ години, вслѣдствие непоносимия срѣбъски режимъ, е западналъ значително.

Въ постройката на кжщите се забѣлѣзва известна планомѣрностъ. Главната улица широка и права както стрѣла, прорѣзва цѣлия градъ, отъ единия до другия край. Тя носи неизбѣжното име „Краль Петъръ“. Другите улици сѫ тоже прави и доста широки. Една отъ тѣхъ е наречена „прѣстолонаслѣдникова улица“. По фирмитъ се озърта плахо тукъ-тамъ срѣбъскиятъ „ич“, който прѣслѣданъ сега отъ „културниятъ си врагъ“ – тѣ, (както се изразява г. Вазовъ) на много място е безвестно изчезналъ. Обновлението на фирмитъ е проче започнало и скоро ще се привърши. Това

съ останките, които напомнятъ за двъгодишното сръбско владичество тукъ.

Около града големи пространства съ покрити съ красиви черничеви градини. Бубарството е въ този край най-главния поминъкъ на населението.

По заповѣдъ прѣслѣдането на неприятеля бѣ спрѣно. Нашиятъ полкъ бѣ оттегленъ на бивакъ обратно въ с. Смоквица.

Страшното бучение на стоманенитъ чудовища, отъ което вчера се трѣсеше цѣлата околностъ, бѣше замлѣкнало. Замлѣкнали бѣше зловѣщото пищене на оловото, замлѣкнали бѣха и ония гърмотевични „ура“, които вчера се носѣха като буйни вълни отъ връхъ на връхъ и цѣпеха далече въздуха.

Слѣдъ 73 дневни изнурителни походи и боеве най-насетнѣ се видѣхме при една що-годѣ мирна обстановка.

Първата ни работа бѣше да ободримъ съ нѣкоя шъпа вода загорѣлитъ ни лица, които отъ дѣлго време не бѣха изпитвали облегчението на този чарованъ балсамъ. Подиръ това ни прѣдстоеше една неравна борба съ вжтрѣшнитъ врагове, които се бѣха силно окопали по цѣпките и ржбовете на ризите и гащите ни. Тѣ често се показваха толкова нахални, колкото даже културните англо-френци не бѣха и излизаха по най-високите пунктове. Туку ще сѣтишъ, че нѣкой отъ тѣхъ е заелъ командуващо стратегическо положение по челото или шапката, по раменете или врата и като го подгонишъ, ще се стърколи обратно въ изходното си положение, отъто не ще закъснѣ подиръ малко да те атакува.

По хълмовете и усоите, кждѣто вчера пълзѣхме обсейвани отъ ужасъ и смърть, днесъ весело шътхаха спокойни войнишки фигури съ брадви въ ржка. Тѣ сѣчеха дърва за да построятъ землянки. Залозихме се всички съ уреждането на бивака. Тази работа ни е вече позната и отива бързо. До вечерта по склоновете на чукарите се издигнаха безъ брой постройки, наредени една надъ друга терасовидно.

Образуваха се улички, свътнаха огньове. Въ нѣколко часа изникна изъ подъ земята едно село, прѣдъ което Смоквица изглеждаше твърдѣ малка.

Черно село, но все пакъ вжтрѣ оживено и весело.

„Колко му била работата, говорѣше единъ веселякъ самъ съ себе си. Що ти трѣбва да хлопашъ цѣла нощъ вратника, да будишъ селото и да те хока жената, кога закжнѣшъ отъ механата.

Море вдигни на всрѣдъ дворо една землянка; свий се вжтрѣ, па си трай!“

На почивка.

Слѣдъ прѣживѣния ужасъ, настѫпиха дни на блаженство. Солдашко тегло — солдашко блаженство! Едното на другото прилича. Но все пакъ разликата е безкрайна.

Слѣдъ безброй изпитания и тежки усилия, доволни, че завѣршиха съ успѣхъ една започната работа, нашите желѣзни герои се оттеглиха на почивка. Заредиха се нескончаеми оживени разговори, пѣсни и хорѣ. Прѣдъ моя комфортенъ началнически павильонъ, т. е. прѣдъ една землянка, почти цѣла скрита подъ земята, всѣка вечеръ се даваха „концерти.“ Мите Санитарѣ, Симо Старшиятъ, Владе Чаушътъ и Колю Кандидатъ образуваха чудесенъ квартетъ. При тѣхнитѣ мелодични гласове се прилѣпваха и тѣзи на нѣколцина по-второстепенни таланти — и хорътъ бѣше пъленъ. И наставаше безкрайно веселие.

По нѣкога се изявяваше желание да изпѣль нѣщо ротниятъ. „Ротнийтъ, ротнийтъ“ — крѣщеше публиката. И ротнийтъ — нѣмаше що: колкото и нескопосенъ въ това изкуство, за да изпълни народното желание, той зиваше и пѣеше.

Тѣзи вѣчно весели момчета, тѣ не прѣстава-

ха да пъять и когато бъхме на позиция, подъ но-
са на противника. Съ свойтъ нескончаеми пъсни
тъ спечелиха на цѣлата рота веселото прозвище
„гъснопойната рота“ Тия пъсни не прѣставаха
и прѣзъ врѣме на най-трудните походи, ко-
гато мнозина отъ настъ мѫжно можехме да си пое-
мемъ дъха.

Ахъ, единъ отъ тия походи никога не ще го
забравя. То бѣше, когато минахме Кожухъ бал-
канъ. Бѣше къмъ 23 ноември. Нѣколко дни не-
прѣстанно валѣ силенъ дъждъ. Дълбока лѣпказа-
каль покри пѫтя, изъ който трѣбаше да се дви-
жи полкъ. Войниците едва измѣжкаваха краката
си отъ тинята и бавно крачеха. Спрѣхме се на
една полянка, да се съберемъ на купъ и починемъ.
Прѣдъ настъ се издига величествено и непристъж-
но Кожухъ планина. Нѣщо тихо и таинствено се
чете въ това велико творение на могъщата при-
рода. Високите и върхове се криятъ въ облаци.
Нейната грандиозна гледка назъва спомени отъ
мрачното минало. Тука е било склизалището на
много чегници-борци противъ султанската тирания.
Сега нейниятъ покой се нарушава само отъ твър-
дитъ стѣпки на българския войникъ, който иде да
довърши дѣлото на ония размирници, измрѣли въ
борбата за свобода.

Но въ настъ е крѣпка вѣрата, че тоя пѫть ще
се свѣрши всичко благополучно и подиръ това ще
настѫпи една епоха на траенъ миръ. О. върху тия
нѣща ний постоянно мислимъ и говоримъ помеж-
ду си...

Една козя пѫтека продължаваше пѫтя ни
прѣзъ планината. Ний поехме тоя маршрутъ. Отъ
тридена нѣмахме никакво съприкосновение съ про-
тивника. Мислѣхме си едва ли и ще го срѣщнемъ
вече. „Той си е взелъ пѫтя къмъ Шампанъ.“ Но
въ това врѣме пристигна войникъ и ми съобщи, че
командира на полка ме викалъ при себе си.
Отидохъ бѣрзо и получихъ такива свѣдения и
наставления: „Неприятельтъ е заелъ селото Габро-

зо. Ти ще бждешъ членъ отрядъ. Ето ти водачъ, който знае пътя! Вземай си ротата и тръгвай: Ще вървишъ пръдпазливо и ще внимавашъ добръ!“

Слѣдъ тия лаконически, но енергични наставления, събрахъ ротата, разправихъ какво ни прѣстои да извършимъ прѣзъ нощта, напомнихъ длъжностите на патраулите и тръгнахме. Мойте войници съзнаваха, каква важна задача ни е възложена, щомъ цѣлиятъ полкъ разчита на насъ да го прѣдпазимъ отъ изненади и вървѣха безмълвно, но смѣло напрѣдъ изъ силно прѣсечената мѣстност.

Една гъста мжгла усили нощната тъмнина и направи движението, особено на обозите, извѣнредно трудно. На нѣкои мѣста конете падаха отъ умора и товарътъ имъ трѣбаше да се носи на известно разстояние отъ войниците.

Къмъ единъ часа слѣдъ полунощ се отзовавме къмъ прѣдназначеното място. Тъмнина непроницаема! Една страшна неизвѣстност! Голѣмо безпокойствие ме обвзе, дали не съмъ въвлѣкълъ цѣлиятъ полкъ въ нѣкой капанъ. Наистина, ний вървѣхме и внимателно, и прѣдпазливо, точно споредъ наставленията на началството. Но нали при все това вървѣхме като слѣпи! И страхътъ не искаше да ме напустне.

Но той ме още повече обкуражи. Азъ си спомнихъ, животътъ на колко хора е въ моите рѣзи и започнахъ да дазамъ бѣрзи разпорежданя. Изпратихъ единъ взводъ да блокира селото, а на останалите войници заповѣдахъ да бждатъ на щрекъ. Попитахъ кой желае да отиде съ водача — селенинъ отъ слѣдното село Петрово — въ селото за да ми доведатъ кмета. Пожелаха мнозина. Подиръ малко тѣ се завѣрнаха съ кмета. „Слушай кмете, ти си бѣлгаринъ и ние сме бѣлгари, дошли сме да се биемъ за вашата свобода. Ще кажешъ право, има ли наблизо френци и кждѣ сѫ! Казай право, защото отговаряшъ съ главата си!“ Съобщи ни, че вечеръта замръкнали

въ селото му около 300 души, но сетнъ кждъ отишли не видѣлъ. На една височина около 100 крачки съверно отъ селото имало 50—60 души.

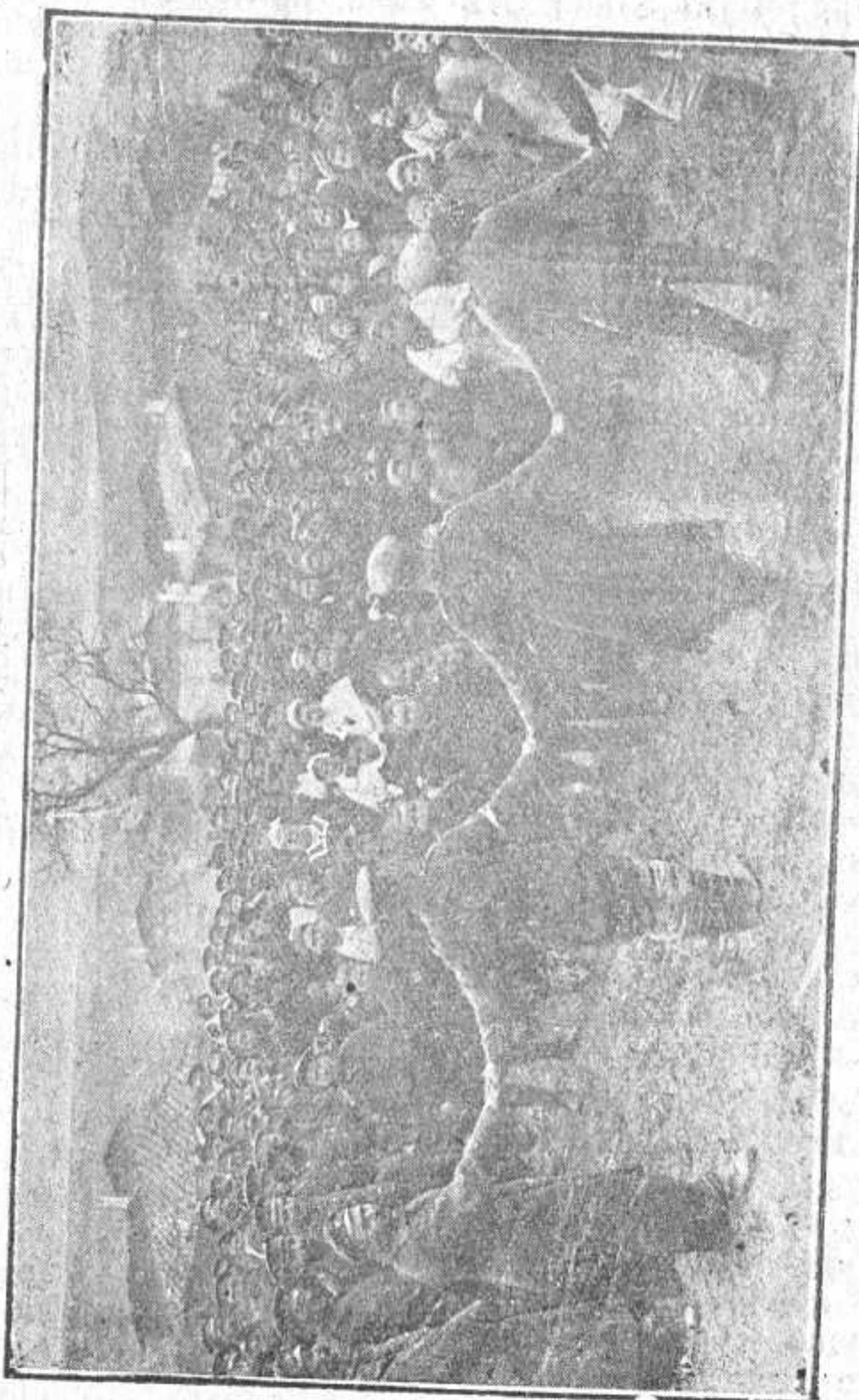
Подофицерътъ на нашето разузнавателно отдѣление пожела да отиде и тамъ да провѣри. Okaza се, че и тази височина сж очистили. Слѣдъ такова щателно разузнаванѣ, ние се успокоихме. Съобщихме и цѣлия полкъ додѣ къмъ насъ, кждъто се и окопахме.

ЖИВОТЪТЪ ВЪ ЗЕМЛЯНКИТЕ.

Коледата и новата година посрѣщнахме въ Смоквица, т. е. въ селото отъ землянки край Смоквица. На брѣга на Вардара се отслужи молебень и войскитѣ бѣха подиръ това поздравени отъ началника на дивизията, който имъ поблагодари за извѣршенитѣ отъ тѣхъ подвизи. Слѣдъ пладнѣ за свириха въ лагера гайди, кавали и гадулки и се завиха на групи кръшни хора, които продължиха до късно. Мѣстното население се показва много доволно и взема живо участие въ веселието. Между него и войската се е завързала една родствена задушевностъ. Сега тукъ робски вериги не дрънкатъ, плачевни стонове не се разнасятъ. Надъ напояваната отъ вѣкове съ сълзи и кръвь Македония е изгрѣло слѣнцето на свободата. Населението си почива отъ миналите страдания и се чувствува щастливо.

Намъ ни прави силно впечатление, че турското население на всѣкждѣ се държи любезно. При Виничани нѣколко души турци отъ мѣстното население взеха участие въ боя като доброволци въ моята рота и се държаха много храбро. Прѣди нашитѣ войски да влѣзатъ въ Скопие, турцитѣ сж осуетили плана на сърбите да запалятъ града. Изобщо държанието имъ е много дружелюбно.

но. Изглежда, че и тъ съж мъжно дишали годъ сръбското иго.

Отпразнуване новата 1916 година въ с. Смоквица (Гевгелийско, край Еардара) отъ частите на 7-а пъхотна Рилска дивизия заедно съ местното население.'

Животът въ близака е еднообразътъ. Всъка сутринь, като стана отъ сънъ, погледитъ ми се спиратъ върху пънливия Вардаръ, който бавно влече водите си къмъ тъсното планинско дефиле. Този нѣмъ свидѣтель на адски ужаси, сега е и той като че ли бодъръ и веселъ. Като го гледамъ, менъ ми се струва, че тишината на неговата вода, днитъ на изпитанията минаха, сега вече ще надежди миръ, свобода, животъ, работа, благостъ и денствие.

Често посещавамъ войнишките жилища. Войниците въ тѣхъ се събиратъ на разговоръ и пускатъ непрѣстанно духовитости. Често ги намирамъ пишатъ писма на своите. По нѣкога единъ общъ секретаръ пише всички писма. И оригинални сѫ писмо изобилствува съ запитвания и настазления, за добитъка, за нивите, за двора, за градината, за лозето, изобщо за поминъка. Не липсва, разбира се, и интереса къмъ дѣцата. Добъръ стопанъ, нашиятъ селянинъ е не по-малко и грижливъ баща. Въ всѣко почти писмо се срѣща напомняване къмъ по-младите, да слушатъ по старите. Това е твърдъ характерно за патриархалния битъ на нашите селяни. Особено характерно е това за планинските села изъ босилеградско, трънско и радомирско, кждѣто още сѫществуватъ родови задруги, състоящи се отъ по 30—40 членове.

Напразно въ тия солдашки писма ще търсите сантименталности. Въздишките и междуметията въ повечето случаи отсѫтствуватъ. Но макаръ и редко, сегисъ-тогисъ ще ги срѣщнете въ писъмата на нѣкой годеникъ или любовникъ. Най-често обръщенията сѫ: съпруго, стопанице, обикновенитъ сайбийке или пъкъ самото име на жената. Като изключение тия обръщения се придвижватъ съ прилагателното „драга“. Тази е най-сантиментал-

ната дума. На края типично почти всичките писма свършватъ съ думите: „ние сме добре, за настъ не се грижете“. Същиятъ духъ въе и въ писмата, които се получаватъ отъ дома. На каква безпрѣдѣлна радостъ присѫтствувахме, когато единъ отъ нашите колеги по оржжие получи отъ дома си извѣстие, че кобилата му се ождребила и ждребето имало на челото си бѣличко. Той веднага го кръсти „Лишко“ и възхитенъ отъ това звучно име, цѣлъ засмѣнъ до уши, разнасяше писмото по другарите си и имъ го четеше, за да се порадватъ и тѣ надъ приятната вѣсть и му изкажатъ честитяването си.

Единъ денъ на смиръкане влизамъ въ една землянка. Всички наскачаха изведнажъ на крака, както си му е реда, застанаха мирно и отдаха честь. Само единъ е задрѣмалъ на страна и не става. Другарътъ му го бута и му шепне: „ротниятъ, ротниятъ“. Сънливиятъ се пробуди и скочи, отрывайки очите си. „Прошавай, г-нъ поручикъ — извинява се той — днесъ цѣлъ денъ неприкосновено (иска да каже непрѣкъснато) играхъ хоро, та съмъ се отрошилъ и съмъ задрѣмалъ.“ Много интересни сѫ нѣкои отъ моите войници въ желанието си да употребяватъ „купешки“ думи. Това се забѣлѣзва най-често у тѣзи, които сѫ били въ града стражари или ординарци при нѣкой офицеръ. Тѣ сѫ прочие надъхани съ „култура“. Единъ отъ тѣхъ ми разправяше, че като му дошли лѣтось гости, той ги поканилъ въ бахчата да се разтревожатъ (разположатъ) за да добиятъ авторитетъ (апетитъ).

Въ това врѣме край огнището стоеше единъ стъ компанията захласнатъ, приведенъ. „Ставай, бе! — извика нѣкой, не виждашъ ли ротния“. Но продължавайки работата си, приведениятъ надъ огнището спокойно отвѣрна: „Не видишъ ли, че бѣркамъ качамака, ако стана, ще изтине!“ Оставете го, казахъ азъ, той други пѣтъ ще внимава. На излизане чувамъ, че другарите му започнаха строго да го гълчатъ. Слѣдъ малко, гледамъ, иде

при мене самиятъ той, вижда се, изпратенъ отъ другитѣ. „Ще прощавашъ, г-нъ поручикъ, — извинява се той, — одѣвѣ много сгрѣшикъ та доѣхъ да моля прошка, знаешъ, качамакътъ се бѣрка додѣто е горещъ, инакъ не го бива. И като забрави прѣдметътъ на разговора си моѧтъ войникъ се впусна да ми обяснява качествата на качамака.

Сѫщата вечеръ ний се събрахме съ гости отъ другитѣ роти и погуляхме. Посрѣбнахме му порядъчно. Нѣкои отъ колегитѣ се така настроиха, че избухнаха въ патриотически и войнствени ултимативни прѣдупрѣждения къмъ англо-френцизъ: „тия кучи синове по-скоро да се омитатъ отъ Солунъ, че още веднажъ ако ги нагазимъ, Франция и Англия ще имъ се видятъ тѣсни“.

Часътъ е единъ слѣдъ полунощъ, гостите си взематъ сбогомъ и си отиватъ. Азъ се прибирамъ въ „апартаментитѣ“ си да спя. Лека нощъ! Приеми привѣтътъ ми отъ бойното поле.

Моята другарска скрѣбъ.

(Поручику Десѣнь Ганчевъ).

Началство му бѣхъ прѣзъ 1905 год. въ школата за запасни подпоручици въ Княжево. Първите погледи и приказки възбудиха въ душата ни приятелски чувства. Вънъ отъ службата обрѣщената между началникъ и подчиненъ бѣха „другарю“. Тѣзи отношения, обаче, не само не разглащаха дисциплината, но будѣха обичъ, уважение, съвестно изпълнение на служебния дългъ. Дойде денътъ на уволнението и азъ се раздѣлихъ съ своя приятель, съ когото не се видѣхъ вече цѣли 10 години.

Слѣдъ обявяването на мобилизацията прѣзъ мѣсецъ септември 1915 г. единъ день стоя въ читалищния буфетъ въ Кюстендилъ, когато нѣкой ме-

потупа по рамото. Обърнахъ се и що да видя? Сръщу менъ стои моя близъкъ старъ приятель. Единъ изблика на чувства изтълни заведнъжъ душата на и двама ни, който още повече се усили, като се разбрахме, че ще бждемъ прѣзъ войната, ако тя се обяви, въ единъ полкъ и въ една и сѫща дружина. Не мина много и войната бѣ обявена. Ганчевъ пое командуването на 1-ва, а азъ на 3-та рота отъ 53 п. резервенъ полкъ. Започнаха се люти боезе сръщу сърби и англо-френци. Случваше се че дѣйствувахме винаги рамо до рамо.

Колко е хубаво наистина въ единъ критиченъ моментъ да вижда човѣкъ до себе си близка душа! Посрѣдъ пищенето на куршумитѣ, гранатитѣ и шрапнелитѣ азъ чувахъ храбрия си колега съ най-голѣмо спокойствие да произнася обичната си фраза: „карай, другарю, не бой се!“ Единъ лъхъ на хладнокръвие обладазаше при тѣзи думи цѣлото ми сѫществувание.

Тъй прѣкарахме бойния животъ, така прѣнасяхме неговите жестокости и лишения.

Единъ денъ бѣхме изпратени да охраняваме два съсѣдни участъка голѣмата ширина на които не ни позволяваше да бждемъ наедно, но свѣдения единъ за други получавахме почти всѣки денъ. Но единъ фаталенъ денъ той спрѣ вече да ми се обажда. Вечеръта срѣщу 30 X, когато заминахъ съ ротата да взема ново прѣдѣление ми участъкъ; въ с. Свѣкяни бѣхъ потрѣсенъ отъ скрѣбната вѣсть, че Ганчевъ, съ когото въ продолжение на 10 дни въ два съсѣдни участъци заедно изнемогвахме подъ силния французки напоръ, е убитъ. Ротния ми писарь, съвсѣмъ неочеквано ми съобщи, че на 28 X къмъ 9 ч. сутринята, когато командира на 1-а рота съ бинокълъ на очи наблюдавалъ неприятелските позиции, ядовитъ коршумъ, отскочилъ изъ мъглата, го повалилъ тамъ на канаритѣ при с. Водозъръ, като не му позволилъ да проговори нищо друго, освѣнъ едно „верига напр. . . , което недоизказано смързчало

на устнитѣ му. Ужасени войниците му се затичали къмъ своя любимъ командиръ, но той билъ вече посинѣлъ безжизненъ трупъ. Вѣчната блага усмивка замира на устата му — тази уста, която увлекателно разправяше постоянно разни случки изъ живота, особено изъ войната съ турците презъ 1912 г. Веселостта го напуска, очите му оставатъ отворени къмъ войниците му, на които всецѣло бѣ спечелилъ сърдцата и съ които не искаше да се раздѣли.

Скърби и началството за тази скжпа жертва; скърбятъ и другарите му, че Ганчевъ, душата на компанията, не е вече между тѣхъ.

О, ами ти, жална негова майко, какъ ти ще посрѣщнешъ вѣстта за трагичната смърть на твоя скжпъ Асѣня! Едно имамъ да ти кажа азъ — не неговия приятель и боенъ другаръ: „Гордѣй се, че си дала една скжпа жертва прѣдъ отечественния олтаръ! Утѣшавай се, че си откърмила герой, когото горчиво оплакватъ всички, които го познаватъ, особено подчинените му!

Приятелския дѣлгъ ми налага да ти поднеса нуждното за тебе извѣстие — чуй го: Въ монастира Св. Архангелъ при с. Горно-Чичево, Велешка околия, стърчи далеченъ самотенъ гробъ — гробътъ на твоя любимъ синъ Асѣня, край когото буйните Вардарски вълни плискатъ и му пъять заупокойни молитви, а Вардарския студенъ вѣтъръ ще разнася тукъ навѣки неговата дивна храбростъ и самоотверженостъ!

Брата-робъ ще знае, че въ този скроменъ черенъ гробъ почива героя, който сложи своя младъ животъ за неговата свобода и независимостъ, ще го кичи съ цвѣтя и ще лѣе сълзи надъ него, вместо майчини такива. Ехoto отъ кръшната жътварска пѣсенъ на Македонските дѣви ще се носи надъ него и ще прави вѣчния му сънъ тихъ, сладъкъ, спокоенъ.

Гѣлсънъ прѣдъ неговия далеченъ осамотенъ гробъ!

Гържеството на Рилци.

Двадесет и шестий януари! Една славна дата въ българската новѣйша история! Това е датата на паметния и сѫdboносенъ Булаирски бой, въ който многочисленитѣ пълчища на Енверъ паша, докарани отъ Анадола да възстановятъ изгубения прѣстижъ на османската империя; бѣха сразени отъ самоотверженитѣ Рилци и принудени да се скриятъ въ своитѣ крѣости. Въ честь на великата победа прѣдъ булаирските стѣни, Рилци опрѣдѣлиха този знаменитъ день за свой патроненъ празникъ. Днесъ тѣ трети пжть тържествено си спомнятъ за своя вихровъ устремъ, прѣдъ който прѣвъзходния по сили противникъ трѣпна уплашенъ и въ бѣгството потърси своето спасение.

Трети пжть въ ушитѣ имъ тържествено прозвучва ехото отъ тѣхното молниеносно „ура“, което цѣпеше въздуха и на талази се носѣше по Галиполските чукари и усои. Въ ушитѣ имъ прозвучватъ страховититѣ гласове на бронирани чудовища — люлѣящи се върху синята вѣчно подвижна снага на Егей и Мрамора — които гласове се сливаха съ тѣзи на морските вълни, прѣплитаха се, догонваха се и замираха нейдѣ далечъ въ Мало-Азиятските дебри и въ сините морски дѣлбини. Споменътъ за тази рѣшителна гигантска борб буди въ душата на Рилци горди чувства — чувства на честно изпълненъ стечественъ дѣлгъ. Къмъ спечелената прѣди три години въ тази борб неукаема слава, тѣ прѣзъ историческата 1915 прибавиха нова такава — покриха съ нови лавр своето побѣдоносно оржжие. Днесъ въ недра на величествения „Кожухъ“ на границата на велика и обединена България до брѣга на легендарния Вардаръ тѣ тържествено посрѣщатъ полковия си празникъ, даватъ избликъ на патристичнитѣ си чувства, сияятъ предъ постигнатия нѣсклонъ блѣнъ. Голожени сѫ всички усилия за

колкото се може, по блъскаво отпразнуване. Къмъ 9 ч. сутринта полка бъ строенъ на площада прѣдъ землянкитѣ. Денът е хубазъ — приятенъ! Слабитѣлжчи на януарското слънце протягатъ благодатната си дѣсница прѣзъ стигащите облаците върхове на високите буки и галъзно милватъ геройските чела на побѣдителите при Враня, Лѣсковецъ, Гиляни и Косово-поле. Даде се команда за посрѣщање на знамето. Храбрите Рилци силно раззвълнувани, втренчиха пламтящи си погледи въ полковата свѣтиня, подъ която втори пътъ лъятъ юнашка кръвъ, подъ която втори пътъ на часътъ съкрушителенъ ударъ на враговете на България. Свѣтло-червения платъ плющеше отъ вѣтъра и като че шепнеше на наредилите се подъ него храберци да напишатъ върху му нови побѣди, да го отрупатъ съ нови лазри, да не допускатъ нито най-малко пятно да очерни бѣлскания му ликъ.

Пристигна слѣдъ малко командира на полка, поздрави войниците съ празника и имъ пожела още по слазни подвизи. Слѣдъ отслужването на молебена полка дефилира по ротно прѣдъ полковия командиръ. Стройните войнишки редове се носеха като сѣча и дружно отговаряха на поздрава. На парада присъствувахме нѣколцина офицери отъ 53 и 54 полкове, отишли бѣхме да сподѣлимъ радостта на Рилци, съ които прѣзъ мината война се бихме рамо до рамо подъ едно и сѫщо знаме. Прочетоха се нѣколко поздравителни телеграми и слѣдъ това се запоена обѣда. Подиръ пладнѣ се пристъпиха къмъ изпълнение програмата за веселието. Изпѣха се нѣколко мелодични народни пѣсни и се играха национални хора подъ звуците на тѣпаси, гадулки и гайди. Представи се мечка, шъркаль, вѣстникопродавецъ и други смѣхурни. Особено впечатление направиха войника Аристидовъ (народенъ учитель) и подпоручика Дечко („старъ опълченецъ“) — първия съ своята хуморска „училище на настоятелъ“, а вториятъ съ оригиналната урѣдба на „опълченското кафене“, съ

рисунките си и съ „изящните“ подаръци, които е получавал от приятели по случай новата година. На смъркване се зави общо кръшно хоро подъ звуките на полковата музика, което продължи до късно.

Така весело отпразнувахме тази година на бойното поле полковия празникъ — празникът на победите при Булаиръ.

На новъ фронтъ.

На 24 февруари 1916 г. германците заеха нашите места и вечеръта полка премина на левия бръгъ на Вардара и се запъти за новия фронтъ.

Същия ден аз се възползвахъ отъ разрешения по съмнено общъ за цѣлата армия 20-дневенъ домашенъ отпускъ, та не взехъ участие въ този изнурителенъ 5-нощечъ походъ, извършенъ посрѣдъ мракъ, проливенъ дъждъ, каль и студъ. Нашето пѫтуване въ противовѣсть на този извѣнредно труденъ мъчителенъ походъ, бѣ едно отъ най-приятните.

Трена изсвири на Удово, запъхъ изъ Вардарската долина и ни понесе къмъ родните ни огнища, кждъто съ трепетна сърдечна радостъ ни очакваха нашиятъ близки.

Минахме край мястностите, дѣто водихме люти боезе съ англо-френците. По позициите още личеха окопите, които ни напомниха прѣживѣните въ тѣхъ прѣди четири мѣсяци ужаси.

Слѣдъ нѣколко часа изоставихме задъ себе си многострадалната Македония и навлѣзохме въ страната на фаталния Карагеоргезичъ. Прѣдъ погледа се открива широко плодородно поле, прѣзъ което се извива като змия пълноводната Морава, която базно влече мѣтните си води къмъ Смедерево и занася въ бездната на океана тѣжитъ и

страданията на изгубилия своята суверенность. сръбски народъ, невинна жертва на шовинистично-възпитание, съзаклятия, военни лиги и на грандомани до забрава управници.

Черните златоносни ниви тежковно очакватъ работната ржка на трудолюбивите свои ступани да ги изоре и засъе, но напразно — тъ не идватъ, тъ заедно съ „сияната“ армия съ избѣгали неизвестно накѫдѣ. Подиръ оралото тукъ-тамъ, погънали въ потъ, едвамъ крачать бѣловласи старци, жени и невръстни дѣца. Въ градовете се хвърлятъ очи сѫщото нѣщо. Изобщо, страшниятъ разгромъ на сръбската армия е далъ на цѣлата страна печаленъ видъ. *Vae victis!* (горко на побѣдените) бѣ извикалъ Бренусъ, военоначалникъ на галите 390 години прѣди Р. Хр. при обсадата на Римъ.

На третия денъ отъ пѫтуването бѣхъ вече дома. Суровия, съпроводенъ съ незгоди и лишения боенъ животъ, бѣ ударилъ своя отпечатъкъ на обрасналото ми съ дѣлга черна брада лице и направилъ видътъ му „застрашителенъ“, поради което тритъ ми дрѣбни дѣчица, нѣколко минути докато да се разберемъ, ме гледаха плахо, и нерѣшително пристъпиха насрѣща ми, а най-малкиятъ едногодишенъ палавецъ, съ крѣсливъ писъкъ се притискаше въ пригрѣдките на майка си — страхливо поглеждайки ме изъ подъ око.

Посрѣдъ близките на сърдцето ми азъ не прѣстанахъ да мисля за моите юнаци, съ които ме свързватъ дѣлбоко врѣзали се въ душата ми бойни спомени, които никога не ще се заличатъ. Азъ чувствувахъ нужда по скоро да бѣда между тѣхъ. Отъ Кюстендилъ имъ изпратихъ едно кратко писъмце на адресъ: За войниците отъ 3-а рота на 53 полкъ — на което получихъ прочувственъ отговоръ.

Отпуска мина неусътно. На 12 мартъ камиона ме понесе къмъ новия бивакъ. Сезона на землянки гъ бѣ отстѫпилъ мястото си на този на палатки и 23-ти отдалече разѣпѣахъ построените въ

правиленъ редъ палатки, бѣлѣящи се на продълговатия баиръ. Туку-що пристигнахъ и посѣднахъ да отпочина, войниците се заточиха да ме здрависватъ. Казахъ на фелдфебеля да строи ротата, азъ ще дода да я видя и поздравя. Въ моето отсѫтствие тя бѣ значително нарастнала. Въ нейните редове, наредъ съ моите бойни юнаци, сега виждахъ стройните фигури на 60 млади турчета изъ разградско и около 40 „данъчни“, изпратени отъ допълняющитѣ дружини. Поздравихъ ги и счетохъ за нуждно да прѣдупрѣда войниците българи да гледатъ на турчетата като на свои добри другари и да внимаватъ съ нищо да не окръбятъ тѣхното национално и религиозно чувство, а на тѣзи послѣдните (турчетата) разправихъ какъ трѣбва да носятъ службата. Както всички мои съвѣти и прѣдупрѣждения, така и тѣзи не удариха на камакъ. Всички си живѣятъ като братя и въ свободните отъ работа дни ги наблюдавамъ какъ сѣдатъ на групи и водятъ задушевни разговори, а вечерно врѣме покрай досегашните мелодични народни пѣсни, изъ долините и усойните на Пирин сега се носи и ехото отъ кръшния мекамъ на турските маанета.

Отъ бивака се открива широкъ кржгозоръ. На изтокъ се издигатъ бѣлоснѣжните върхове на хубавата Иринѣ-Пиринѣ, възпѣта толкова много въ народа ни пѣсни и разкази. Далечъ тамъ на югъ окото вижда високите снѣжни чуки на историческата Бѣласица, кждѣто всѣка сутринь слънцето спира първигъ си лжчи; а по срѣдата на тѣзи два гиганта горѣ въ висините на бистрото лазурно небе ведрѣе челото на величественния Али-ботушъ — разпѣрилъ се на широко, подалъ ржцѣ на своите грандиозни съсѣди и надвѣскъ се надъ сухи безводни долища.

Дълбоки, стрѣмни сипеи се провиратъ между хребетите, които потръгватъ отъ склоновете на Гирина. Въ грамадъ единъ такъвъ сипей е разположенъ полуразрушения градъ Мелникъ, пръ

Полковник Станевъ

командиръ на полка прѣзъ врѣме на походитѣ и бойветѣ
срѣщу сърби и англо-френци на македонския фронтъ.

Полковникъ Ламбриновъ

командиръ на полка прѣзъ врѣме на походитѣ и бойоветѣ
на Македонския, Добруджанския и Серетския фронтове.

чутъ съ хубавото си мелнишко вино, пазено въ дълбоки подземни изби, прилични на катакомби. Въ съдовините между тези, обрасли съ млади, здрави, хубави лозя, хребети се гушатъ на гъсто малки селца съ чисто българско население. Между тяхъ въ красива котловинка при подножието на Пирина се бълнятъ полусрутените къщурки на по големото село св. Врачъ съ топлитъ си минерални бани. Презъ него изъ тясно каменисто корито се мъта буйната пънлива рѣка Бистрица, която събира бистрите си кристални води отъ Пиринските дебри и бързо, като чели подгонена отъ силна буря, ги залива къмъ равнината и ги излива въ Струма при селата Орманъ Чифликъ и Лебница.

Благотворните лъчи на пролетното слънце тукъ съже вече събудили живота. Полето е весело-засмѣно. На една страна се чуватъ протяжните приятни тонове на овчарския казалъ, които се сливатъ съ тези отъ звънците на овцитъ, край които пъргаво подскачатъ малки агненца. На друга-весели доволни селени и сelenки съ пѣсни на уста видятъ тѣжките дикли, забиватъ ги въ лозята и се чувствуватъ щасливи. На трета — орачъ открилъ ко-смати гърди, захвърлилъ въ една брѣзда шапка, въ друга поясъ, пори съ дървеното орало земята и я пълни съ богатство.

Като гледамъ тази тишина, работа, животъ — плодъ на изгрѣлата прѣди три години по тези места свобода — въ паметта ми въ противовѣсь на всичко това, изпъкватъ, нижатъ се редица картини отъ страшните кървопролитни боеве, които накратко ти описахъ по-рано.

Тукъ пристигна и новоназначените полкови командиръ, прие полка, каза му нѣколко подбрани напѣтствени думи и слѣдъ нѣколко дни го поведе къмъ висотите на Бѣлащица.

Конгура—Равна—Кале-Баиръ.

Това сж три стръмни, канаристи, наредени единъ до другъ върхове на Бѣласица, които се издигатъ високо надъ морското равнище и надъмънно поглѣждатъ надъ околните по-слаби възвишения. На тѣхъ се възкачихме на 26 IV т. г. и заехме позиция за отбрана.

Петъ мѣсеки вече какъ си казахме „до виждане“ съ англофренците, но и до сега още не сме се видѣли. Но и не тѣжимъ за тази раздѣла.

Още съ пристигането си почувствувахме, като че ли нагазваме въ съвсѣмъ другъ поясъ на земното кѣлбо. Хладното дихане на тежките черни облаци, надвиснали надъ Бѣласица и Пирин, — подобно на грамадни орли, очакващи своята плячка — прѣдвѣщаваше близка буря.

Сива гъста мъгла се разлѣ изъ доловете и скоро едъръ дъждъ заплющъ върху налѣгалите на поляната изморени войници.

Температурата спадна значително и дъждътъ се прѣвърна на едри парцали снѣгъ, който до вечерта на дебели пластове се налага върху земята.

Настана истинска зима.

Мѣстото отъ кждѣто тръгнахме, отстои отъ тукъ на нѣкакви 20—25 к. м., обаче разликата въ атмосферното влияние бѣ толкова голѣма, щото стана нужда изплашенитѣ отъ планинския студъ лѣтни рубашки да се призиятъ въ раниците и на тѣхното място да излѣзатъ и се опълчатъ срѣщу априлската снѣжна буря фланелитѣ, антериитѣ, кожухчетата и шинелитѣ.

Шестий денъ е вече откакъ гѣстата студена мъгла притиска върховете и долините и подобно на усиленъ затворъ скрива отъ очите ни всичко наоколо. Едваамъ днесъ, подгонена отъ студенъ планински вѣтъръ, тя се разкѣса, повдигна се, побѣгна прѣзъ чукитѣ на Огражденъ и откри прѣдъ

жадния ни погледъ чудната панорама, що могъщата природа е създала тукъ. Между кжсоветъ отъ съдраната мъгла, майското слънце пролѣ снопове отъ лъчи, които весело заиграха върху бѣлата снѣжна покривка, започнала бѣрзо да се топи и изчезва подъ силния имъ пекъ.

Радостно изкочихме на най-високото място, за да наситимъ любопитното си око, което съ пъргавината на лѣстовичка хвърчеше по всички страни и лосоки, като се стрѣмеше въ единъ мигъ да види и схване всичко на дълъжъ и на ширъ.

Чудно красива е гледката, що се откри предъ очите ни.

На ю. и. отъ казанитѣ върхове се спускатъ къси, почти голи разклонения, прорѣзани съ дълбоки скалисти долове, отъ подножието на които започва широкото и плодородно Сѣрско поле. За хубостта на това поле азъ сѫдя по туй, че то се хареса даже и на ротния козаръ Тодоръ, който не позволява въ цѣлия свѣтъ да има по красива мѣстностъ отъ околността на неговото село Белутъ; кждѣто буйно расте елдата и има чудни скокве за воденици, обаче вода нѣма.

„Ако това село — разправя често пжти съ възхищение Тодоръ — имаше Радичевската вода (съсѣдно село Радичевци, Босилиградско), то при тия скокове, да видишъ какви чудесни воденици щѣха да станатъ“.

Прѣзъ това красivo, и споредъ Тодора, равно като тепсия поле, между обраснали въ буйни гъсти върбалаци брѣгове се шири долното течение на р. Струма, която излива водитѣ си въ синѣещото се далечъ тамъ на ю. и. езеро Тахино.■

Близо до южнитѣ поли на върха Конгура се разлива и образува многобройни блата, прилични на оризарски чалтъци, Бутковското езеро, образувано главно отъ Бутковската рѣка, което съ единъ късъ ржкавъ се излива въ Струма.

Не далечъ отъ ж. п. линия въ подножието на скалисти зжбери се бѣлеятъ кжщитѣ на Де-

миръ-Хисаръ, а на ю. и отъ него съ бинокълъ се вижда града Съресъ.

Югозападно отъ Демиръ-Хисаръ въ равнината посрѣдъ гъсти, доста голѣми, потънали въ зеленина села, е разположенъ градътъ Баракли Джумая, бѣло-снѣжнитѣ здания на който изглеждатъ въ зеленината като група лебеди, плуващи въ тихо-спящо езеро.

Тукъ се кръстосватъ шосетата: Демиръ-Хисаръ—Съресъ; Съресъ—Солунъ; Дойранъ—Нигрита и много междуселски пжтища.

Обърнешъ ли се малко полу-надъсно, погледътъ се спира въту капризно разхвърленитѣ остри скалисти гребени на Круша Балканъ, задъ който се показватъ кжщитѣ на чисто-българския градъ Кукушъ — родното място на безукоризнения апостолъ за Македонската свобода безсмъртния Гоце Дѣлчевъ. Широките долове на този Балканъ даватъ пжть на буйни планински потоци, пълнящи водитѣ на р. Галикъ, която се влива въ Солунския заливъ близо до лѣвия ржкавъ на Вардара. И Вардара се лъщи, като широка сребърна лента, тамъ въ синевата подъ хоризонта; а въ ясно врѣме на залѣзъ слънце се забѣлѣзва едвамъ, едвамъ и Солунския заливъ. Още на югъ, горѣ въ къдрavitѣ памучни облаци, се криятъ високите снѣжни върхове на митичния Олимпъ — свещеното жилище на многочисленитѣ богове на древна Елада — откждѣто Всесилния Зевсъ е ржководилъ сѫбинитѣ на своитѣ поклонници; отъ мрачния погледъ на когото сж треперѣли и неговитѣ помощници, които заради своитѣ „прѣгрѣшения“, често пжти сж изпитвали страшния му гнѣвъ (Прикования Прометей).

На ю. з., тамъ въ срѣдата на южна Македония между обръчъ отъ невисоки планински гребени, подобно на грамаденъ басейнъ, блѣщи кръглообразното Дойранско езеро; въ сиво-зеленикавитѣ прозрачни води на което се оглеждатъ кжщитѣ на града Дойранъ, отъ името на който

градъ и езерото е получило своето название. Той събира водите си отъ подземните извори, които се намиратъ повече покрай бръговете му, и отъ околните малки рѣчки, водящи началото си отъ склоновете на Бѣласица и Круша-Балканъ, и чрезъ р. Гьолай ги излива въ Аржанското езеро. Вдигнешъ ли си очите отъ лъскавата му повърхностъ, погледътъ се плъзга по проточилата се дълга планинска верига на Демиръ Капу, „Кожукъ“, Серменлийския Балканъ и се спира върху потъналите въ мъглите върхове на Паякъ планина.

Застанемъ ли съ лице къмъ съверъ, виждаме Пирина, изъ проломите на която се свличатъ редъ поточета — лѣви притоци на Струма, която слѣдъ като прибере тѣхните води и на тѣзи отъ дѣсно, се промъква изъ Рупелското дефиле, прозира се подъ моста на ж. п. линия Демиръ-Хисаръ — Дойранъ при с. Вѣтрена и навлиза въ равното Сѣрско поле.

На лѣво се виждатъ обрасналите въ висока гъста гора чуки на планината Огражденъ, откъдето водятъ началото си малки бързотечни рѣчки — лѣви притоци на р. Струмица, която като змия се извива изъ струмишкото поле и при с. Баня се събира съ Мелнишката рѣка — доста голѣмъ лѣзвъ притокъ на Струма.

Далечъ тамъ задъ гърбъта на Пирина надничатъ високите върхове на величествената Рила, по които се ширатъ вѣчни снѣгове; а по влѣво подъ веригата въздушни планини, образувани отъ обаците; се синѣе широкото чело на Осоговската планина, чрезъ която войниците Кюстендилци изпращатъ отъ тукъ сърдечните си привѣти на свой мили въ родните места.

Въ источните поли на Бѣласица, покрай тѣсни каменисти улички сѫ разхвърлени кжички на града Петричъ, прѣзъ който протича малката рѣчичка Дерменъ-дере — дѣсенъ притокъ на Струмица. По посланиетъ му съ къдърмъ площащи сѫ пуснали на широко клоне гигантски чи-

нари, подъ дебелата сънка на които, турцитъ си ятъ утръниото си кафе.

Голъма част отъ тоя градъ, прѣзъ миналата война е обѣрната на развалини. Днесъ тамъ все чално стърчатъ само срутените зидове, които са помнятъ, че и между тѣхъ нѣкога е бликала жижъ и радостъ.

Скици и портрети.

На съвернитъ склонове на върха Кале-Баиръ, между високи мъхнати буки, прошарени тукъ-тамъ съ вѣчно зелени елхи, сѫ наредени войнишките палатки.

Край тѣхъ на краси а зелена полянка до малъкъ скатъ се издига началнически палатката на ротния командиръ, заградена съ високъръ плѣтъ за прѣдпазване отъ вѣтъра.

До нея, подчинено и съ страхопочитание се тушатъ палатките на двамата ординарци — вѣстои и на четирмата ординарци за свързка.

Въ срѣдата и е изкопано и заградено съ камъни огнище, което редовно се пълни съ жаръ отъ голъмия буенъ огънь, що постоянно гори въ оградата до плега.

На дѣсната страна на палатката се е разкрасилъ походния креватъ на ротния командиръ, покритъ съ шарено като дѣждовникъ килимче, останало отъ покойната му майка още отъ прѣди 30 години.

На лѣвата страна, върху чувалъ напълченъ съ папратъ, блаженствува младшиятъ офицеръ Г. Н. С. — по професия музикантъ.

Двѣ малки сандъчета, двѣ одеала, едно съдрано дааре, една цигулка, една счупена мандолина, единъ кавалъ и единъ вѣтроупоренъ фенеръ, съставляватъ мобилировката на този палатъ.

Субалтьоръ офицеръ е весело момче, пакъ и

професията му е такава. Но дохождаха моменти, когато той съвсъмъ се отчайваше; тежка тъга падаше на сърдцето му и даже бѣше готовъ да „постъгне“ на живота си. Подобно нѣщо се случваше, когато получеше отъ възлюблената си нѣкое писмо съ хладно съдържание; а такива писма по едно връме често взе да получава.

Температурата на сърдцето, за което се прахосваха тукъ на фронта толкова мечти и прѣкарваха нощи въ безсъние бѣ станала много непостоянна. Слѣдъ всѣко почти „горѣщо“ писмо получаваше се нѣкое, въ което вѣше хладъ, хладъ сѣкашъ Витошкиятъ студъ бѣ прѣвъриналъ това сърдце въ ледена скала, която не искаше да се трогне отъ въздишките, които тукъ се разнасятъ по цѣли нощи.

Ротниятъ командиръ закачаше отначало на шиятъ юнакъ, казващъ му, че това покачване и спадане на любовния барометъръ изглежда че зависи отъ борсата какъ е тамъ прѣзъ разните врѣмена; но като видѣ, че работата може да вземе сериозенъ край, принуди се да отправи една ултимативнаnota до г-цата, макаръ и непозната му, въ смисъль: „писма съ подобно хладно съдържание да прѣстанатъ да се получаватъ въ ротата ми, или ще си вдигнемъ и ние консулатото, а въ крайъ случай може да прибѣгнемъ и къмъ по-остри срѣдства, тѣй като ние сме боеви хора и много много си не поплюваме“.

Тази остра nota — ултиматумъ — като че постигна своята цѣль. Недоразумѣниятъ се изгладиха, любовната криза се разрѣши въ благоприятна смисъль и можемъ да кажемъ, че сега сме вече добрѣ—всѣкаква опасностъ за живота е избѣгната.

Грижливия домакинъ — ротния фелдфебель М. Р. — неуморно тича, дава разпореждания за урежданіе на бивака, прокарва пжтеки, построява жавѣси за конетъ, прави чешми, организира ротната кухня и т. н.

Той винаги въ това отношение е служилъ за

образецъ, обаче, сега гледа да използва условията, що е създала тукъ природата — въ изобилие дърва и вода — и се старае да нареди нѣщо още по-образцово.

Край едно бистро планинско поточе е построилъ ротната кухня. Съобразно условията, при които сме поставени тукъ, тя дѣйствително прѣставлява нѣщо изработено съ грижа и вкусъ. Използвано е всѣцѣло изкуството на нѣкои отъ дюлгерите, числото на които въ нашата рота възлиза на около 70—80 души. Съ голѣми правилно изрѣзани чимове, прилични на керпичи, сѫ изградени стѣните, покривътъ и огнището на казанитѣ. Отъ двѣтѣ страни на огнището е издигнато по високо място за продуктитѣ, къмъ което се възлиза по три стъпала, обширни теже съ чимове. Дворътъ е постланъ съ голѣми каменни плохи — нѣщо подобно на тротоара прѣдъ кафене Панаахъ въ София. По края на двора сѫ наредени букови пѣйки за сѣдане и дървено одърче за слагане на бакитѣ.

Край дѣсната страна се хили малка градинка, засадена съ иглица и здравецъ. Отъ тѣзи горски цветя сѫ засадени даже по стѣните, покрива и около казанитѣ. Изработенъ е проектъ за една по-голѣма градина съ алеи, съ гладко изработени пѣйки за сѣдане и далечни съзерцания. Но това е проектъ и ако постоимъ повече тукъ, не се съмнѣвамъ, че и той ще бѫде осъщественъ.

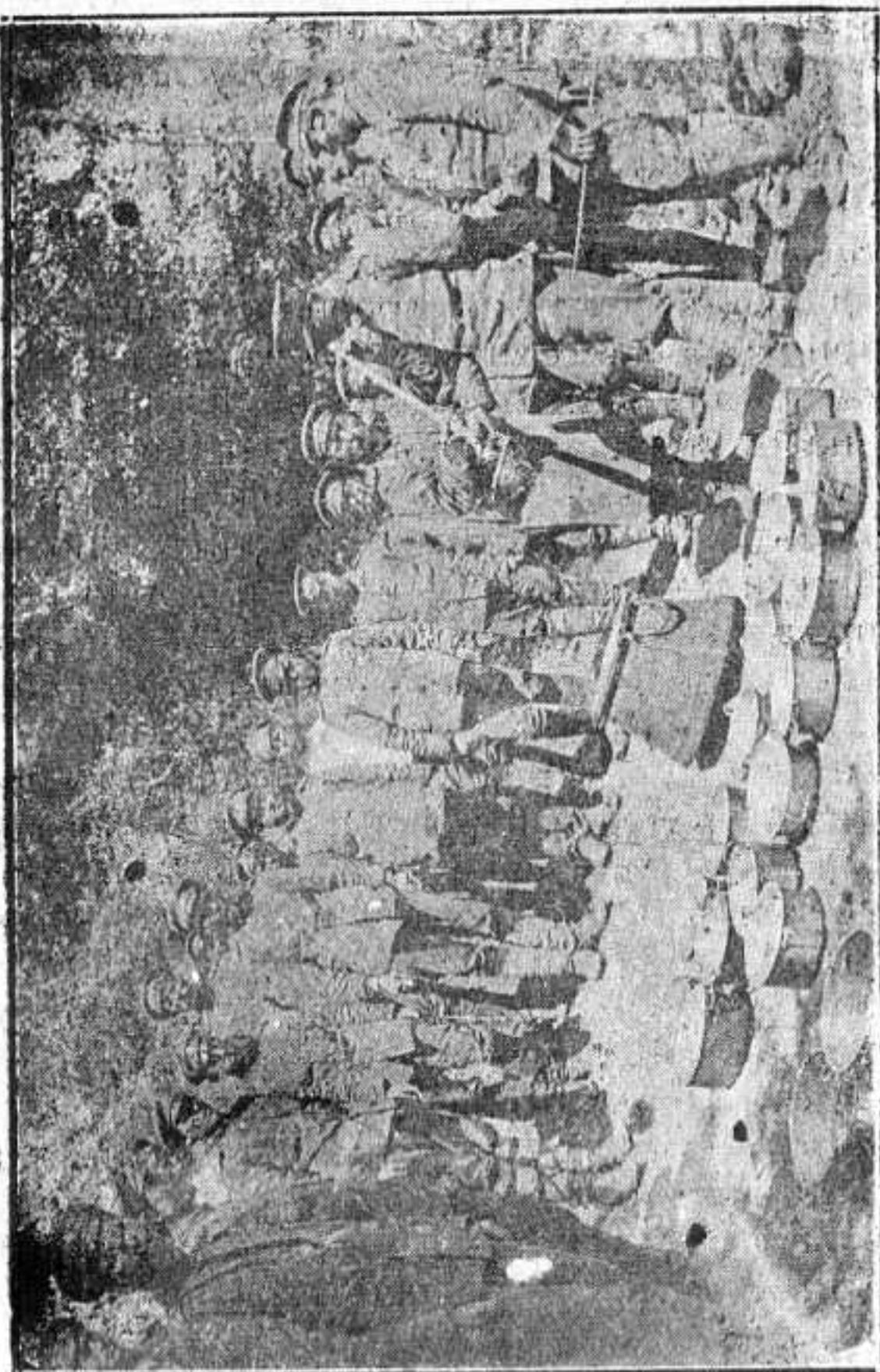
Пжтьтъ къмъ тритѣ близки чешми сѫщо е посланъ съ калдрѣмъ.

Въ най-голѣмъ възоргъ отъ тази образцова уредба на кухнята е Стоянъ — старшиятъ ротенъ готвачъ.

Неговото кьосазо лице се е развѣдрило — развеселило; усмивка е отворила устата му дори до ушитѣ, изпълнило се е съ щастие кашаварското му сърдце, като че ли му сѫ харизали 500 свини за ротата.

Когато всичко се благоустрои, той изпрати помощника си да извика ротния командиръ да

сподѣли и той безпрѣдѣлната му радость и съвѣтъ възхищението започна да разправя: „Тукъ, гнѣвъ! Поручикъ, си туриамъ продуктъ, тукъ си наредихъ бакитъ, тукъ закачамъ черпацитъ . . .”

Стоянъ гогвача раздава храна на ротата.

Еле тукъ дърва . . . даль Господъ . . . Тука гора ми суди . . . само ега не ни дигнатъ скоро на нѣкждѣ” . . .

И въ радостната си самозабрава изважда изъ широкия си аленъ поясъ голѣмата си табакера и

поканва ротния командиръ да си направятъ по цигара.

„Никола!... ти сега само мъсо да донасашъ... но гледай нѣкакъ овнешко . . . това говеждото тегаво . . . много мъчно увира“ . . .

Никола е ротния касапинъ. Това му е професия още отъ мирно врѣме. На колко животни е извадилъ душата — смѣтката не може да имъ се хване. Когато ще коли нѣкоя овца, той турга касапскиятъ ножъ въ устата си, дебелия черенъ на който едвамъ се забѣлѣзва подъ рошавитъ му, прилични на кждѣли, мустаци; послѣ съ походката на главорѣзъ, хваща овцата за краката, събаря я на земята, натиска я съ дѣсното колѣно и ѝ отрѣзва грѣклияна. И той, както готвача, е по-доловленъ когато има овце да коли, отколкото говеда.

„А пѣкъ ти, даскале, — проговорва Стоянъ на артелчика — усуквайки цигарата си . . .

„Я на я сви бе, че ми лепнатъ прѣститъ отъ месото“ . . .

„Ти сега повече хлѣбъ и продукти донасяй, да позараниме тия момчета, па че ги пущиме да погона пай англо-венецо . . . мам . . . да го питаме що чека още тадѣва, та се не витоса на кждѣ Вранция, та и ние да мириясаме, да идеме домъ да си видиме, невѣсти да си развеселиме, дѣца да ни се порадуя . . .

Артелчика по професия е народенъ учитель, доста интелигентенъ момъкъ. Той се появва съ уважението на войниците, едно поради своята интелигентност и добродушие и друго поради важната длѣжност, която заема въ ротата.

Съ по-голѣмо уважение отъ него се ползува, разбира се, ротниятъ писарь — ключарь, по професия сѫщо народенъ учитель, съ мургаво, обраствало съ гѣста черна брада, лице и съ дѣлги черни, увиснали като на светия мустаци, които изцѣло покриватъ устата му. Неговата вѣнкашностъ издава едно чистосърдечие, едно християнско сми-

рение, една религиозность, граничаща до фанатизъмъ.

Той е символъ на трудолюбие и изправностъ. Най-уредената канцелария въ полка, заклѣвамъ се, има нашата рота. Неговите прѣписки никога не се връщатъ. Отъ щаба на полка го бѣха харесали и искаха да го взематъ, но ротния командиръ енергично се възпротиви на това и не го пустна.

Уважението на цѣлата рота къмъ него се дължи, освѣнъ на интелигентността и чистосърдечието му, но и на голѣмата му близостъ съ ротния фелдфебель, съ когото спи въ една палатка.

А трѣбва да ви обѣрна внимание, че ротниятъ фелдфебель е тука, разбира се, важно началство.

Стоянъ готвачътъ е по нѣкога духсвитъ, но все по своему.

— „Днеска нѣмаме позволително, че разрѣшишъ ли да сѣчеме дърва — подмѣта той често къмъ ротния водоносецъ, който прѣди войната е билъ на длъжностъ горски стражаръ.

Сети се сбръца къмъ турчетата: „Вие дочека че дойдете да ми попоете, па утрѣ артелчико че донесе крѣхки прасенца, па че ги изцѣрвиме убаво у фурнята, па че му удариме единъ гуляй; та ако ще свинкя у джамия да улезне.

Но на него никой му се не сърди.

За часовникъ сутринъ му служи грѣмливиятъ гласъ на пѣстрия едъръ пѣтелъ, който съ три ко-кошки обитава около кухнята. Тия пернати животни, толкова сж свикнали съ своя ступанинъ, че свободно се разхождатъ около казанитѣ. Вечерно врѣме той ги прибира въ приготвения задъ кухнята курникъ; страхъ го е да ги не задигне нѣкоя двукрака лисица — както се той изразява.

Наредъ съ дрезгавия гласъ на Стояновия „будилникъ“, при тиха приятна утрина до насъ долитатъ звуци отъ мелодичната пѣсень на прочутия горски пѣвецъ — славея — който скриятъ между листата на зелената бука; акомпаниранъ

отъ монотонния шепотъ на бистрото планинско поточе; извира съ чудни вариации сладкия си гласецъ и слѣдъ като се напъе до насита, трѣпне крилца, гурне се между високите буки и затъне въ гъстата зелена гора.

А вечеръ, когато по небето заплува луната и стане наврѣдъ тихо, както е тихо въ човѣшкото сърдце въ часа на утренна молитва, на сѫщата зелена бука, откждѣто прѣзъ деня сладкопойното славѣйче разлива melodичата си пѣсень и огласява гората; ще кацне кукумявка, която съ зловѣщия си гласъ внася дисонансъ въ онази приятна наслада, въ която ни бѣ унесла очарователната пѣсень на славея.

Отъ тая грозна пѣсень, която се разнася близо около кухнята, най-недоволенъ е Стоянъ. Той е фаталистъ и това незначително явление го тѣлкува като лошъ знакъ.

— „На твоята глава дано се струпа, умразнице ниедна, гяволъ да те вземе, та тука ли намѣри място“... — кълне люто той и хвърля тежки камъни върху невинната нощна птица.

Слѣдъ като я пропѣди ще изтѣрси подирѣ и нѣкоя дебела псувня и ще легне спокоенъ съ надежда, че ще дойде пакъ славеять заедно съ сутринята да разсѣе неговите тежки вечерни прѣдчувствия.

Новата отбранителна линия.

Позицията, която заехме на този фронтъ прѣди единъ мѣсецъ, въ сравнение съ онази, която прѣди нась заемаше тукъ б-й македонски полкъ, бѣше по изгодна; но и тя не бѣ лишена отъ недостатъци.

Източно отъ нея се бѣ вдалъ навжтрѣ единъ масивъ, който гърцитѣ не позволяваха да заемемъ; а той ни бѣше тѣй необходимъ. Прикрито и без-

наказано можеше да се възкачи по него противника, да навлъзе въ голъмата гора, която започва отъ с. и. му склонове; и да внесе суматоха въ редоветъ ни.

Първата самоувърена дума на германския картечень командиръ oberleutenant De Harda, който пристигна на 14.V.1916 г. съ една картечна рота и единъзвездъ пионери, бъше: „Французитѣ; ако настѫпватъ, тукъ ще настѫпягъ, въ тази гора; азъ съмъ билъ срѣщу тѣхъ въ редъ сражения на западния фронтъ и зная на какви мѣста прѣдприемать настѫпление“. Макаръ и не до тамъ удобна тази позиция, ние започнахме укрепяването ѝ, барикадирахме гората и прокарахме по трудно пристѫпнитѣ необитаеми върхове на Бѣласила, пжтища, по които свободно сега циркулиратъ автомобилитѣ.

Речения масивъ и висотитѣ прѣдъ позицията, отъ които можеше да се надникне и да се види цѣлия теренъ на прѣдлежащата мѣстностъ, ни силно блазнѣха и ние не пропускахме случая да изтѣкнемъ прѣдъ всѣки висшъ началникъ, който дойде тукъ, голъмата нужда отъ заемането на тѣзи висоти, до като на тѣхъ не е турналъ ржка противника.

Тѣ бѣха заети отъ „неутралнитѣ“ гръцки погранични постове, които ние много лесно можехме да прѣгазимъ, но все още щадѣхме „неутралитета“ имъ и гледахме да не прѣдизвикаме нѣкои усложнения.

Често хвърляхме око и къмъ южния изходъ на Рупелското дефилене—този първостепененъ стратегически ключъ — и по лѣвия брѣгъ на Струма, върху безмълвнитѣ непривѣтливи скалисти чуки на Чингель-Дагъ; кждѣто нашитѣ части бѣха доста назадъ и заемаха едно много неизгодно положение. Едно подаване напрѣдъ и заемане на тази отбранителна линия ни поставяше въ твърдѣ благоприятни условия. Това бѣ станало една наша мечта, за сбѫдването на която ние постоянно мислѣхме и приказвахме. Но най-сетнѣ дочакахме и нейното

съждане. Тъзи важни и толкова нуждни ни пунктове днесъ съд вече въ наши ръцъ.

Тъхното заемане се извърши по силата на оперативната заповъдь на командира на полка подъ-

Стрълба против неприятелски аероплан български и германски войници на новата отбранителна линия

№ 18 отъ 26.V т. г., основана на такава отъ дивизията; на която се заповъдваше да се подаде напрѣдъ и застане твърдо на новоопрѣдѣлената

линия, за да осути всъкъвъ опитъ на англо-френците за настъпване въ участъка и.

Въ духът на получената заповѣдь дружините съвместно съ германските части настъпиха въ боенъ редъ и въпрѣки протестите на гръцката погранична стража и „възмущението“ на англо-френците, заеха опрѣдѣлените имъ участъци. Завънтиха веднага чиличените лопати по новозаетата скалиста позиция. Започна се познатото усилено правене на окопи, искусствени прѣпятствия и пѫти ца.

Насъ ни удивлява желѣзната дисциплина и голѣмото усърдие къмъ работата на трудолюбивия германски войникъ, който гледа на тази работа като на своя собствена; поради което началническия надзоръ се явява надъ него почти излишенъ.

Много рѣдко ще ги видишъ служителите на Кайзеръ Вилхема да стоятъ безъ работа. Като прѣкратятъ работата по укрепяването на позицията, залавятъ се пѣкъ съ благоустройството на жилищата си, на градинките и на построените край тѣхъ бесѣдки.

А вечеръ, когато небесния сводъ се усѣе съ милиони трѣптящи звѣзди и между тѣхъ започва величествено да се шири луната и да къпи златистите си лъчи въ срѣбрните струи на Бутковското и красивото Дойранско езеро; когато въ таинственъ покой се обвие Балканъ и само тукътамъ се чува упоителното чуруликане на прѣгракналия славей и монотонното бучение на пълноводната Струма; дълбокитеолове на Бѣласица счатъ отъ приятното хорово пѣене на германските войници; въздухътъ се раздира отъ чудните мелодии за родината, за любимата — мелодии между които рекордъ държи „Deutschland, Deutschland über alles“ . . .

Въ такива весели лунни нощи на душата като чели поотлеква оптегнатите като струни нерви се поотпускатъ и неволно въ съзнанието ти нахълватъ редъ мили спомени отъ миналото, когато необезпокояванъ отъ неизвестността на угрѣш-

ния денъ, си се прѣдалъ на волно и пълно съ екстазъ — веселие всрѣдъ гората между интимни другари.

Съ германските офицери живѣемъ много интимно — както подобава на съюзници, разбира се.

Да те запозная съ тѣхъ:

Ротниятъ командиръ Oderleutenant (поручикъ) De Haïda една е сурова милитаристична пруска физиономия, отъ която усмивката бѣга като дявола отъ темянъ. Той цѣлъ цѣлиничъкъ е войникъ. Съ-кашъ майка му съ мундиръ го е родила. При настѫлението се кжсаше отъ ядъ и мъка, задѣто заповѣдъта му бѣ прѣдадена само съ нѣколко минути ло-късно. Повече нѣщо отъ него въ това отношение не може да се желае. При толковато духовитости, що се пускатъ вечеръ около огнището, само единъ пжъ до сега забѣлѣзахме едно малко отваряне на устата му, което означаваше нѣщо като усмивка, която изплашена отъ сериозния навъсень видъ, що покри веднага лицето му, цѣла треперяща отъ страхъ, заради волността, която си позволи; побѣгна далечъ, за да не помисли вече никога да се докосне до тази мрачна, като високитѣ мъгливи чуки на Бѣласица, физиономия. Както и да е, ние това го приехме за усмивка и дружиниятъ адютантъ И. Р. отбѣлѣза въ дневника си денътъ, въ който се случи това „необикновенно явление“.

Субалтьоръ офицера Leutenant (запасенъ подпоручикъ) Berres — д-ръ по филологията — въ противовѣсь на своя ротенъ комаадиръ, има приветлива физиономия. Постоянно пѣе, декламира, приказва съ нашитѣ войници, поради което тѣ сѫ го много обикнали. „Приказливия германски подпоручикъ“ — го наричатъ тѣ.

Макаръ запасенъ офицеръ, но и въ него личи една голѣма прѣданчестъ къмъ военната служба.

Двамата офицерски кандидати, като долни чинове, сѫ повече при войниците.

Пионера Felsch — по професия архитектъ — е заетъ постоянно съ правенето на теленитѣ мрѣжи, застѣкитѣ и други изкуствени прѣпятствия.

Картечника Hinse — основенъ учитель — наблюдава правенето гнездата за картечниците, за слоните и пр.

Когато ще съднемъ да се хранимъ, тъ дохаждатъ край стола, чукнатъ токоветъ на обущата си, застанатъ мирно, отдадатъ установената войнишка честъ и съдатъ до подпоручика, който извиква: „Р-р-р-а-а-в-е“ — на което извикване тичешкомъ се отзовава едно голобрадо симпатично момче; отъ свѣжото красиво лице, на което вѣе една моминска свѣнли юсътъ. Това е Развѣ, ординареца на Berres — неговото довѣрено лице — съ когото спатъ заедно въ една войнишка палатка. Съ свѣтла младостъ, пъргавина и срамежливо тѣ Развѣ е спечелилъ симпатията на всички ни.

Въ свободните отъ работа ча бве се полага усиленъ трудъ за изучването на немско-български езикъ. Подъ високите зелени буки на красивата моравка сѫ настъдали на групи наши и германски офицери и войници, отворили ръко зодства га; четатъ, пишатъ, разговарятъ и нѣкои сѫ вече значително напреднали. Джбравата подъ Кале Банъ е „заприличала“ на перипатетическата школа на древния гръцки философъ Аристотеля — 330 год. пр. Рождество Христово — и на свободното училище на трагично загиналия модеренъ испански педагагъ Франциско Фереръ и това на французина Себастиянъ Форъ — идилия всрѣдъ мировата трагедия, която днесъ се разиграва по всички кѣтове на земното кѣлбо.

Хунското нашествие на „културнитѣ“ французи.

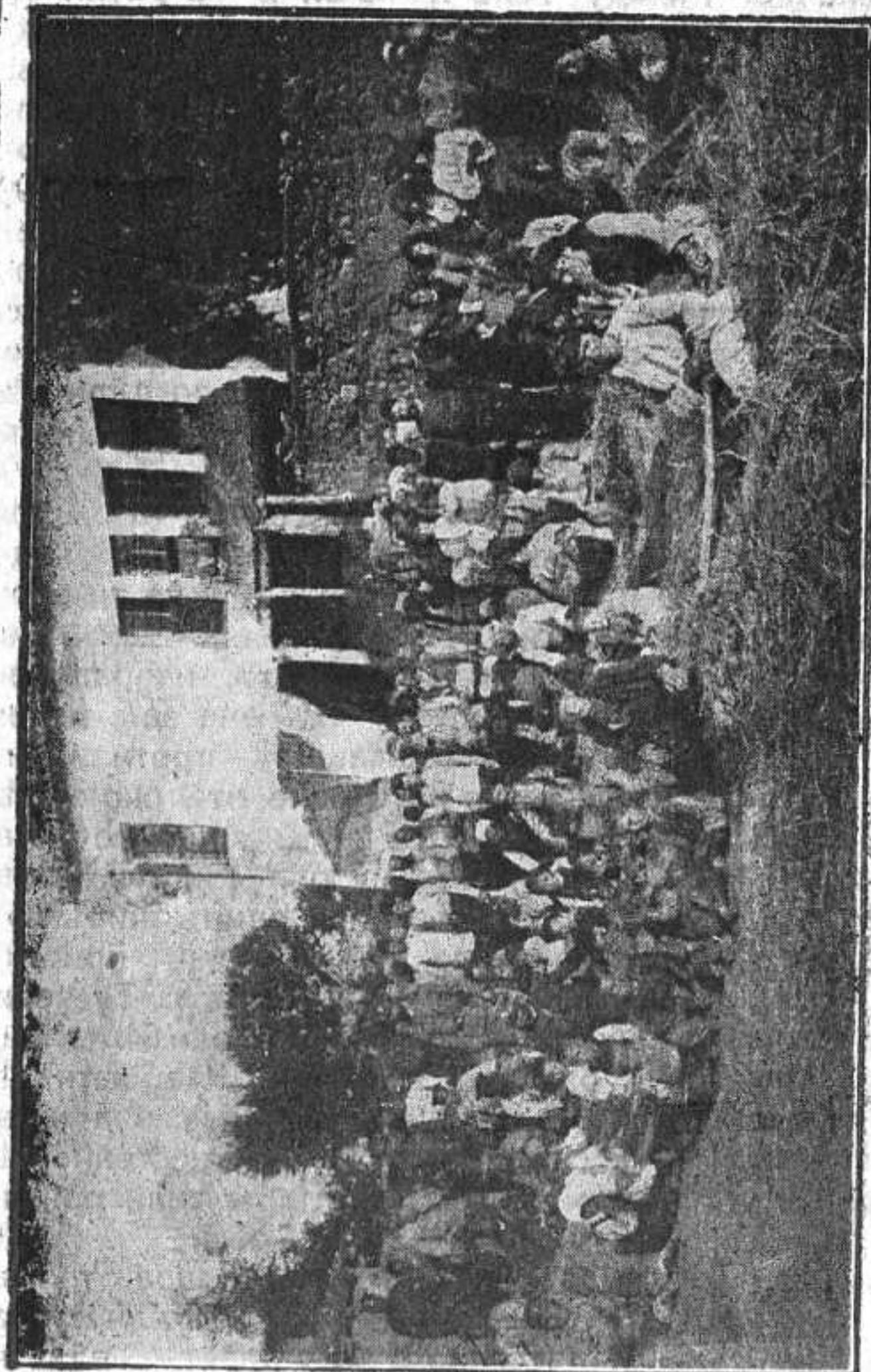
Срѣщу настъ противника още се държи на почетно разстояние. Само разездитъ му проникватъ къмъ нашата патраулна линия и се мъчатъ да се доберѣтъ до нѣкои свѣдѣния за нашето раз-

положение. Между тъхъ и нашите патраули се завързватъ части пръстрълки, жертва на които стана на 29. В единъ французски кавалеристъ, пронизанъ въ глазата отъ куршума на единъ нашъ патрауленъ войникъ. Това е първата жертва на новата война, която тукъ до сега се състои въ дръбни патраулни схватки и въ артилерийска и картечна стрѣлба противъ неприятелските аероплани, но която, както личи, скоро ще се разрази въ новъ голѣмъ пожаръ. Брѣмченето на тѣзи неканени въздушни гости въ последните дни взе често да прѣкъсва сладкия ни сутрененъ сънъ.

Освѣнъ тази стрѣлба отъ дѣсно, тамъ отъ къмъ Битоля—Гевгели ухотно долавя като подземно буботене продължително echo отъ чести гърмежи на тежки оръдия. Новитѣ боеве тамъ сѫ започнати, смъртоносните привѣти, изпращани чрезъ страшните гранати, тамъ сѫ вече започнали да се размѣнятъ между воюващите противници.

Мирното беззащитно население отъ околните села, безъ всѣкакви срѣдства за живѣние, напуска домовете си и бѣга кждѣто му очи видятъ. Има села, кждѣто не е останалъ нито единъ живъ човѣкъ — всичко е избѣгало. Всѣки денъ пристигатъ при българския комендантъ въ с. Тусчели (Бараклѣ-Джумайско) блѣди, изнемощели бѣжанци, които протягатъ рѣцѣ за помощъ. Нещастните майки треперящи и задавени отъ сълзи сочатъ съ закървавените си отъ плачъ очи и съ костеливите си рѣцѣ умирающите имъ отъ гладъ мили рожби и отчаяно чупятъ рѣцѣ и скубятъ коси.

Тѣзи нещастници съ ужасъ разправятъ за хунското нашествие на войските на републиканска Франция въ тѣхните огнища. Разправятъ, че тѣзи войски заграбвали всичкия имъ добитъкъ, всичката имъ покъщнина, опожарявали съидбитъ имъ, изпѣждали ги отъ кѫщите имъ; и сега тѣзи невинни селени се скитатъ не мили не драги, безъ подслонъ безъ прѣхрана, останали на произвола на

Българския коменданть въ с. Тусчели (въ южните поли на Бъласица) раздава събраното отъ безстопанствените имоти "жито" на бъжанците изъ селата на Южна Македония, прокудени отъ войските на „културна“ Франция.

съдбата... Съглашението воюва за „свободата“ и „независимостта“ на малките народи!

Триятъ нови врагове.

Въ духътъ на получената отъ дивизията заповѣдь, три роти по взводно заеха всички села прѣдъ участъка на полка до южнитъ поли на Бѣлласица, а останалите усилено продължаваха укрепяването на главната позиция.

Мѣстностъта тукъ прѣставлява равно блатисто поле, обраснало съ висока тѣрстика и гжести непроходими върбалици, между които се гушатъ покрититъ съ камъшъ кѫщурки на селата: Бурсукъ, Чалж Махале, Мандраджикъ, Горни и Долни Бахтаръ и Горни и Долни Мантаръ, населени почти изключително съ бѣлгари.

Съ слизането ни въ това поле, ние се сблѣскахме съ три нови врагове: нетърпимитъ юлски пекове, маларията и комаритъ.

Тѣ бѣха безпощадни.

Горѣщинитъ бѣха толкова голѣми, че дебелата върбова сѣнка бѣше безсилна да ни запази отъ тѣхъ. И подъ нея нажежената като пещъ атмосфера трѣпѣше и заливаше съ потъ тѣлото ни. Сѣкашъ се намираме въ нѣкоя тропическа страна, върху която слънцето си бѣ съсрѣдоточило всичката огнена сила.

Смрѣкнеше ли се пѣкъ, срѣзу настъ откъмъ блатото „настѣпваха“ цѣли облаци комари, които съ голѣмо ожесточение започваха да ни беспокоятъ. Тѣзи дрѣбни крилати гадини цѣла нощъ свирѣха като телефони около глазитъ ни, жилеха ни по цѣлото тѣло и не ни даваха да мигнемъ.

Маларията бѣше най-опасниятъ отъ тѣзи врагове бѣше маларията. Тя въ скоро врѣме отнѣмаше послѣднитъ сили на войниците и ги хвърляше на легло въ пълно бессъзнание.

Къмъ тѣзи три врагове понекога се присъединяваха и неприятелските прѣдни части и срѣщу настъ се опълчаваше едно ново „четворно съглашение“, като духовито се изразяваше единъ отъ

отдельонитъ командири, съ „което“ борбата чи бѣше изморителна.

Поминъкътъ на населението въ гортизброе-
нитъ села е жалъкъ. Произвеждатъ само царевица
и дини. Това имъ сж срѣдствата за прѣпитание,
на които често посѣгатъ глиганите, които въ го-
лѣмо количество обитаватъ тукъ край блатата.

Вътрѣ въ „кѫщите“ е невъобразима мизерия.
Тѣ се състоятъ разбира се, само отъ едно помѣ-
щение; направенитѣ съ върбовъ плегъ стѣни сж
измазани съ каль, която на много места се е от-
лѣпила, зслѣдствие на което сж се образували до-
ста „вентилатори“.

Върху голѣмата влажна земя сж нахвърляни
най-безразбор ю изпокъсани нечисти дрѣхи, по-
стилки и покривки. На една дъска прикрепена на
стѣната, е поставенъ грубъ царевиченъ тѣстенъ
хлѣбъ. Подъ нея стоятъ стомнитѣ за вода.

На едната стѣна сж пробити една или най-
много двѣ дупки, прѣдназначени да пропускатъ
вътрѣ по малко свѣглина, обаче низкиятъ сай-
ванъ, който се е надвѣсилъ надъ тѣхъ, не имъ по-
зволява да изпълняватъ прѣдназначението си. До
тѣхъ прѣдъ потъналата въ прахъ и изпоцапана отъ
мухитѣ икона на божията майка или нѣкой другъ
свѣтия е закачено кандилце отъ кафена чашка.

На гредата е увиснала люлка, въ която крѣх-
кото телце на нещастно пelenаче се е събрало
на кжлбо и неможе да се помръдне на никждѣ.
Дѣцата мръсни до неузнаваемостъ, блѣди, подбух-
нали — сжцински звѣрчета.

Хората черни изпити отъ горѣщинитѣ и ма-
ларията.

Едно малко изключение тукъ въ с. Долни
Мантаръ прави кѫщата на новоизбрания кметъ
бай Постоль. Тя е бѣлосана съ варь, има по-го-
лѣмъ редъ и чистота и на стѣната, освѣнъ иконата
и филджачето-кандилце се пѣчи и портрета на
Гунариса, откъснатъ отъ кориците на нѣкакво
списание и забученъ съ конски гвоздей.

— Бай постоле, ти Гунариса го имашъ въкъщи! — му казвамъ азъ.

— Да, да, азъ съмъ Гунаристъ, Венезилоса то мразя! — заявява гордо бай Постолъ и като че иска да каже: „акто виждашъ не съмъ проста работа и отъ политика разбирамъ и съмъ въ състояние да събера въ изборите гласовете на всички мантарски „граждани“ и да ги дамъ за кандидатурата на Гунариса“.

До настъ стоя буля Постолица, слуша разговора ни, усмихва се самодоволно и мургавото лице сияе отъ радость, за дъто е имала рѣдкото щастие, да биде съпруга на бай Постола, който сега „коле кучето“ въ с. Мантаръ!

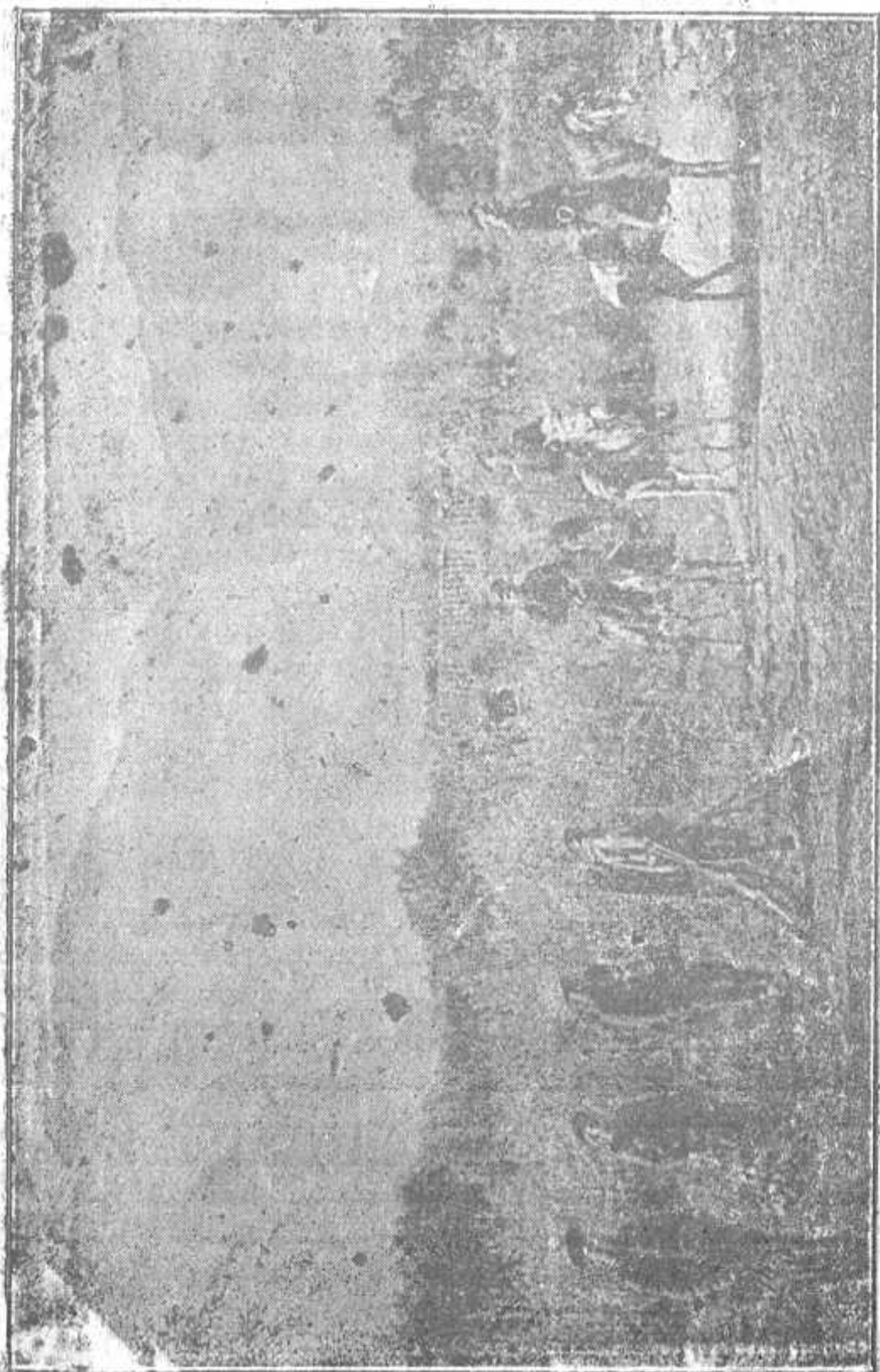
Подиръ това бай Постолъ бързо отива въ бостана и слѣдъ малко се завръща, носящъ една толъма диня.

— Г-нъ поручикъ, гиздава лубеница ти нося, тукъ имамъ лубеници, една може да дойде до 25—30 килограма.

И ние съдаме подъ върбата прѣдъ къщи, разрѣзваме „гиздавата“ лубеница и започваме...

Въ друго село видѣхъ въ една къща слѣдната картина: Въ едно и сжъ помѣщение на една страна живѣятъ хората, на другата — добитъка. Свинетъ се ползватъ тамъ съ неограничени права — свободно се разхождатъ изъ цѣлото помѣщение, ровятъ и лѣгатъ кждъто имъ се хареса. Отъ тавана капе черна лъскава смола, образувана отъ пушака, който нѣма отъ кждъ да излиза, понеже огнището е безъ куминъ. Наведенъ до огъня, седи старецъ съ зачервени отъ пушека очи и пуши съ една пръстена луличка. Едно отъ прасетата го мушка въ гърба, той се нервира, блъска го и го праща да отиде да играе съ дѣцата. Прасето пъргаво подскача, завърта се на колело и грухайки подкача играта си съ дѣцата, които съ своята мърсотия конкуриратъ свинетъ.

По стѣните и покрива на къщата зѣятъ дупки...

Наблюдательный постъ при с. Долни Вахтаръ, край Бутковскаго озера.

— Ами тукъ зимно връме не е ли ви студено — питамъ ги.

— Студено ли? — очудено отговори единъ отъ мжжетѣ — какво ти студено; тука зима съ като се съберемъ човѣци, волове, коне, овце, свине, та като се „удуши“, биле горѣщо ни става.

Това кратко описание може да даде само една блѣда прѣстата за мизерията на тѣзи човѣшки сѫщества. Дългогодишното робство, както тукъ, така и на много други мѣста изъ Македония, грижливо е покровителствуvalо невѣжеството, особено всрѣдъ българското население, вслѣствие на което културата на тѣзи хора се е приравнила съ тази на животнитѣ.

Дългитѣ лѣтни дни минаха бавно . . .

Ние продължавахме борбата срѣщу „новото четворно съглашение“ до изтичането на 20 дневния срокъ, когато бѣхме смѣнени и се прибрахме при полка на Бѣласица, кждѣто въздухътъ бѣше чистъ, приятенъ и тамъ подъ хладната букова сѣнка при бистрата студена планинска вода заживѣхме отново прѣдишния спокоенъ животъ.

„Сбогомъ Бѣласица!“

Четири мѣсеки вече какъ бродимъ изъ историческата Бѣласица и разими, отъ нея една непрѣвземаема крѣпостъ

Далечъ напрѣдъ въ полето сѫ нашите прѣдни разузнавателни части, които зорко слѣдятъ за най-малкото движение на противника и ни даватъ възможностъ спокойно да гледаме работата си. Нѣ заживѣхме съ мисъльта, че тукъ ще дочакаме края на войната и наредъ съ фортификационните постройки, започнахме да се уреждаме и въ домакинско отношение. Многочисленитѣ мои дюлгери влѣзаха въ ролята си. Башъ-майстора, въводния фелд-

фебелъ С. К. разгъна дюлгерското метро, измъри, паде плановетъ на постройкитѣ и работата тръсъкаво закипѣ. Едни започнаха строението на една обща казарма за цѣлата рота, други се заловиха съ постройката на конюшната, а трети подъ наблюдението на ротния фелдфебелъ взеха да съроятъ кухнята.

Безразборенъ шумъ отъ дюлгерски сечива изпълниха доловетъ около бивака, който заприлича на новопланиращъ се градъ. Както при всѣка друга работа така и при тъзи не липсваше веселостъта. Слѣдъ като се поставиха грѣдитѣ на покрива, нѣкои зевзели войници подариха пешкирчета на дюлгеритѣ, които ги поставиха на върха на постройката и единъ започна съ високъ гласъ благословията, която майсторитѣ изъ Босилиградско произнасятъ по адресъ на дарителя при новостроящъ се здания.

Моя мераклия млаши офицеръ Г. Н. С. изпрѣвари тукъ разпореждането на началстввто.

Когато азъ бѣхъ въ домашенъ отпусъ, той рѣшилъ да ми устрои единъ голѣмъ сюрпризъ. Подъ негова диктовка нѣколцина отъ дюлгеритѣ на мястото на палатката построяватъ разкошна вила, надъ вратата на която поставятъ художествено изработенъ надписъ: „Вила Марийка“ — името на неговата любезнѣйша годеница.

Прѣдъ вилата урѣждатъ красива градинка, заградена съ букови вѣйки, при входа на която нѣгласяватъ арка съ надпись „Добре дошелъ г-нъ Поручикъ!“

Вжтрѣ декорацията бѣ чудесна!

Грижливо изработени два букови кревата, надъ които върху „кавьоритѣ“ сѫ направени всѣвъзможни фигурки отъ илюстровани картички

До стѣната, между креватитѣ, е поставена покрита съ шаренъ пешкиръ маса, надъ която сѫ наредени много портрети на роднини, приятели, приятелки цент. ално място между които заема разбира се, неговия съ „изгората“ му, фотографиранъ

слѣдъ годежа и поставенъ въ разкошна рамка, украсена съ всевъзможни планински цвѣти, изрѣзки отъ цвѣтна хартия, седефъ и пр. и пр. Надъ него личи една рисунка, която прѣставлява двѣ сърдца, съединени съ стрѣлки, въ едно трето по-голѣмо, което се намира по срѣдата — символъ на пламенна любовь между двѣ млади души.

Сюрпризътъ бѣше пъленъ. Благодарихъ отъ сърдце на своя субалтьоръ; който ме много обича и за това сетнѣ му станахъ кръстникъ. Оженихме го и слѣдъ двудневно прѣстояване при „кумицата“, го тикнахме въ бойната верига срѣщу неприятеля.

И сега той се сражава още по-храбро, защото, освѣнъ отечеството има и сѣмейство да защищава.

На втория денъ слѣдъ пристигането ми, дружиния командиръ ме извика и ми прѣдаде заповѣдъ на другия денъ рано да слѣза въ полето съ два взвода отъ ротата си въ подкрѣпа на 3-та бригада отъ 11-та Македонска дивизия, която трѣбваше да настѫпи, за да заеме селата Горни и Долни Порой. Взводоветъ трѣбваше да останатъ въ с. Равна съ назначение да задържатъ тамъ противника, въ случай, че прѣднитъ роти бждатъ принудени да отстѫпятъ.

Съгласно получената заповѣдъ азъ заминахъ къмъ с. Равна, кждѣто оставилъ взводоветъ, като имъ разправихъ какво е тѣхвото назначение и заповѣлахъ да се окопаятъ.

Това село, населено изключително съ карачаки, се намира на една красива тераска въ самитъ поли на Бѣласица, която тераска стои доста високо надъ равнината и ако се укрѣпи добре тамъ една слаба частъ може да задържи много по-силенъ отъ нея противникъ.

Къмъ 11 ч. прѣзъ нощта пристигнахъ въ с. Тусчели взехъ трима конника отъ разѣзда, който се намираше тамъ, и заминахъ за с. Дервенъ, прѣдохъ заповѣдъта на ротния командиръ, който разпореди всичнага да се съобщи на прѣснатите му

мъзъ селата взводове да бждатъ на щрекъ. Същото се прѣдаде и на другитъ роти.

Когато бѣха вече направени всички нуждни разпореждания, нощта вдигна своята черна завѣса и откри съната на днешния кървавъ бой? Точно въ 5 ч. сутринята първиятъ нашъ артилерийски изстрѣлъ отъ къмъ върха Конгура разтърси дълбоките долове и даде сигналъ за боя. Неприятелската артилерия не закъсня да отговори. Започна се разгъръщень артилерийски двубой. Намѣсиха се слѣдъ малко и пушкитъ и картечницитъ и боя стана пъленъ. Черенъ прахъ и димъ обви бѣлитъ кжщи на с. Долни Горой. Слѣдейки боя отъ къмъ с. Тодоричъ, чухъ, че при брода на Бутковското езеро се завърза честа прѣстрѣлка. Запжтихъ се бѣрзо къмъ това място съ четирма конника, които ме придружаваха, и като пристигнахъ видѣхъ, че между взвода на подпоручикъ Станевски отъ 8 а рота на нашия полкъ и двѣ французки кавалерийски картечници се води ожесточенъ бой, който завърши съ отблъскването на противника къмъ с. Бутково.

Боя на Македонската бригада продължи до късно и на другия денъ се свърши съ прогонването на противника и завземането на пomenатитъ села.

Настжпи отново затишие по цѣлата линия.

Слѣдъ два дена азъ се прибрахъ съ взводоветъ си при дружината

На позицията живота продължаваше въ сѫщия духъ. До нашата вила се издигна широка столова, кждъто вечеръ се събирахме всички офицери отъ дружината, планинската батарея и германската картечна рота.

Слѣдъ вечерята започваше веселието, душата на което бѣше „кумела“. Той вземаше щигулката, кръстосваше краката и захващаше

„Кой ти тури, Янке, дамга на челото“,

„Дамга на челото, бѣлѣгъ на гърлото“.

Прѣдъ войнишките палатки вечерно врѣме слѣдъ прѣкратяване на работата се виеше кръшни

хоро, пъеха се народни пѣсни, устрояваха се интересни забавления.

Но изведнажъ тѣзи весели часове, този тихъ спокоенъ животъ, това трѣскаво приготвление за зимата бѣха прѣкъснати Съвсѣмъ неочеквано, прѣзъ втората половина на м. августъ една кратка заповѣдъ раздвижи войскитѣ и наруши спокойствието ни.

Най-напрѣдъ се дигна отъ нашия участъкъ планинската батарея и замина къмъ Рупель. Слѣдъ два дена послѣдва разпореждане за германските картечни роти да заминѣтъ къмъ сѫщата посока. Всичко на тамъ отиваше, тамъ на югъ, кѫде то прѣстоха важни събития.

Ние всѣка минута вече нетърпѣливо очаквахме разпореждане и за нашето тръгване и прѣкратихме всѣкаква работа.

Ето посрѣдъ ношъ дежурниятъ телефонистъ събуди дружинния командиръ и му съобщи да се яви на телефона. Другите дружинни командири сѫ вече взели слушалкитѣ и чакатъ.

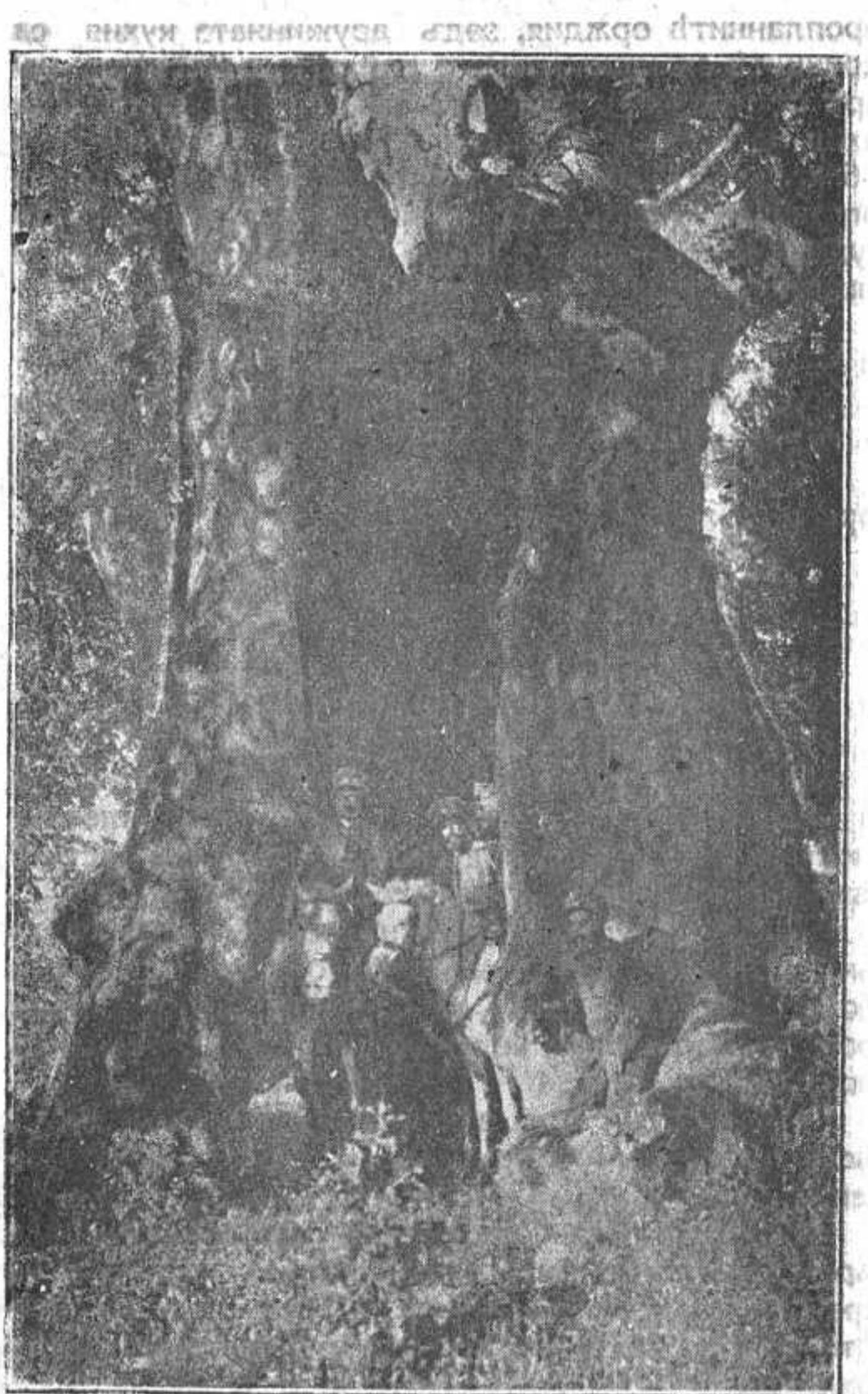
Дойде слѣдъ малко командира на полка и заповѣда „конетѣ да се прибератъ, багажитѣ, кухнитѣ, войниците да бѫдатъ готови и въ 5 ч. сутринта дружините да тръгнатъ“.

Наближаваше частътъ да се раздѣлимъ съ нашата мила Бѣласица. Колко тежко бѣше това! Тя сега прѣзъ лѣтото бѣше весела, привѣтлива и ние се привързахме къмъ нея като къмъ собствония си домъ.

Тукъ всичко ни е познато. Ето тамъ прѣдъ нашата вила, подъ високата бука, палатката на телефонистите, отъ която деноношно се чуваше: „Ало, Ало, кой тамъ?...“

Ето долу въ дѣлбокия доль пералнитѣ, кѫпалния басейнъ ето заслонитѣ, окопитѣ, теленитѣ мрѣжи, дѣто се положи грамаденъ трудъ, иземлянката на германците съ хубавата градинка и до нея кошара на кученцето.

Горѣ при наблюдателния пунктъ на дружинния командиръ стѣрчатъ приспособленията за противо-

Офицери отъ 53 полкъ въ хралупата на едно изполинско дърво въ южните поли на Бъласица при с. Тусчели, въ която хралупа свободно могатъ да се помѣстятъ 7— конника.

аеропланнитѣ ордия, задъ дружинната кухня съ курници за кокошкитѣ и пуйкитѣ, отъ тѣхъ нагорѣ се извива отжпканата пжтека, по която отивахме на гости у нашите приятели отъ първа рота и байрчето, дѣто още стои бараката на гръцкия пограниченъ постъ, а до нея чешмичката съ бистратна студена вода — колко мило, колко интимно, колко близко ни бѣше всичко това!...

Но опрѣдѣлението чѣмъ доде. Дружината потегли — чуватъ се гласове:

„Сбогомъ, Бѣласица! отиваме си вече, нѣма да се видимъ...“

Сбогомъ! — отвѣрна ехото отъ високите наури и дълбоките долове.

Искусно подмамени.

Войници, ордия, ракли, картечници, коне, ко-
ла — всичко като порой се свлѣче отъ Бѣласица
и изпълни Рупелското дефиле. Отъ тукъ частите
бѣха насочени къмъ своите обекти.

Прѣзъ цѣлата нощъ единъ непрѣкъснатъ глухъ
тѣнтя отъ дългата върволица ордия и обози се
насъщѣ по двата брѣга на Струма. Между тѣхъ се
провираха отдѣлни конници и бързо заминаваха
напрѣдъ.

Мъгла отъ гѣсть задушливъ ширъ изпълнила
тѣсното дефиле и затрудняваше твърдѣ много дви-
женietо.

Всичката тази мълчалива, настрѣхнала сила
вървѣше стрѣмително, затъваше въ тѣмнината на
страшната тайнственна нощъ и се губѣше въ рав-
ното сѣрско поле, кѫде то отдавна се бѣ настанилъ
неприятеля.

Нашиятъ полкъ на другия денъ се насочи къмъ
Баракли-Джума, п огони безъ голѣмо съпротивле-
ние неприятелските пѣхотни и конни части, за-

града и вечеръта се установи на позиция на южната му окрайнина.

Въ това време въ лъво къмъ Демиръ Хисаръ — Съресь, боя продължаваше съ по-голямо ожесточение и постоянно се засилваше.

Тамъ противника бѣ изпратилъ по-голями части и оказваше по-упорито съпротивление.

На тази позиция прѣзъ нощта ротитъ се скопаха.

Сутринята по цѣлото поле прѣдъ участъка на полка по лѣвия брѣгъ на Струма плѣзнаха английски разѣзи. Наблюдалите, стоящи по върховете на високите върби, съобщиха това и веднага бѣха изпратени отдѣлни стрѣлци, които тихо и прикрито излѣзоха напрѣдъ и се спотаиха въ царевиците. Тѣ дочакаха разѣздитъ наблизо, откриха имъ силенъ огънь и ги накараха въ кариеръ да избѣгатъ назадъ, но слѣдъ малко пакъ се върнаха. Тѣ изобщо дѣйствуваха много смѣло. Но този денъ нашите кавалеристи имъ устроиха единъ хубавъ капанъ и ги накараха да платятъ скжпо за своята смѣлостъ. Подофицера на единъ нашъ разѣздъ отъ шестъ конника се споразумѣва съ командира на единъ пѣхотенъ взводъ отъ 16-та рота на нашия полкъ върху слѣдния хитро скроенъ планъ: разѣзда, да даде видъ, че ще атакува настѫпващия къмъ нашите позиции неприятелски полуескадронъ и сегнѣ да избѣга задъ линията на пѣхотата, която да посрѣщне контра-атакуваща противникъ съ силенъ огънь.

Планъ излиза сполучливъ. Англичанитѣ бѣха искусно подмамени.

Взвода излиза напрѣдъ и заема позиция, прикритъ въ трѣвата. Нашите хитреци изваждатъ сабли и се спускатъ да атакуватъ полуескадрона, състоящъ се отъ около 80 конника, които като видѣли, че противниците имъ сѫ само 7 души, се спуснали да ги съскътатъ. Но въ този моментъ нашите обрѣщатъ грѣбъ и минаватъ задъ линията на приготвения за цѣльта взводъ, като по този начинъ

подмамватъ неприятелските кавалеристи, които въ стрѣмителното си прѣлѣдане се натъкватъ на засадата и биватъ посрѣщнати съ силенъ огънь. Около 15 коня падатъ убити, нѣколко избѣгватъ безъ єздачитѣ, а останалитѣ въ най-силенъ карьеръ се връщатъ назадъ. Единъ англичанинъ пада въ плѣнъ и една леко ранена кобила, на която єзди сега полковия ни командиръ.

Прѣзъ ноцта като отивахъ къмъ Долапъ-Чифликъ, дѣто имахъ единъ взводъ, срѣщахъ наши войници, които носеха взетитѣ сѣдла и караха плѣнника, който съ ржавъ, съ глава започна да ми разправя: какъ му падналъ коня, какъ той останатъ подъ него и съ голъма мжка се измѣкналь и пр. пр. Заведоха го при шаба на полка въ Баракли Джумая.

Мѣстността тукъ е равно поле обраствало съ висока трѣва, ракитажъ и царевица, поради кое то, както нашитѣ, така и неприятелските наблюдатели стоеха по върховете на върбите и по минаретата на джамиитѣ. Положението на противника бѣше по-благотриятно, о колкото нашето. Той отъ висотите на Круша Балканъ можеше да забѣлѣзва по-лесно нашето движение и съ мн. гочисленитѣ си разнокалибрени оръдия обсейваше цѣлото поле съ гранати и шрапнели.

На третия денъ отъ пристигането ни, се получи заповѣдъ полка да настѫпи и очисти лѣвия брѣгъ на Струма отъ противника.

Съгласно дадената заповѣдь, ротитѣ подъ прикритието на нашия силенъ гаубиченъ огънь настѫпиха и заеха селото Орманли и чифлика Чавдаръ и прогониха противника по дѣсния брѣгъ на Струма.

На новозаетата линия прѣзъ ноцта се укрѣпихме.

Тука положението бѣше такова, че когато се стѣмнѣше, тогава за насъ съмваше и обратното.

Сутринъ въ 5 часа влизахме въ приготвенитѣ подъ земята дупки и вечеръта въ осемъ излизахме да се поразходимъ, да се нахранимъ, да пиемъ вода.

Осемъ часа слѣдъ пладнѣ бѣше опрѣдѣлениѧ часъ за ставане.

Цѣли 15 часа привити въ своитѣ легловища засипвани отъ ронящия се пѣсъкъ, обезпокоявани често отъ гущеритѣ и жабитѣ, прѣкарахме подъ палящитѣ лжни на южното слѣнце безъ да можемъ да се помрѣднемъ. Едно малко подаване на нѣкого навънъ бѣше достатъчно, за да се изсипатъ окото това мѣстѣ хиляди килограми желѣзо.

Но едвамъ бѣхме прѣкарали само двѣ нощи въ новитѣ си легловища, още не бѣхме имъ се „нарадвали“, още се не бѣше хубаво избистрила водата въ кладенцитѣ, които нѣкои войници си направиха вжтрѣ отъ подпочвената вода, когато на третата вечеръ къмъ 10 часа, за голѣма наша изненада, се получи записка отъ дружинния командинъръ, че ще бѫдемъ смѣнени, затова ротата да се приготви за пѣтъ. Къмъ 12 часа смѣната дойде. Запжтихме се обратно къмъ Баракли-Джумая, безъ да знаемъ кждѣ отиваме. Стигнахме въ 10 ч. прѣдъ пладнѣ на висотитѣ при Демиръ-Хисарскитѣ бани, кждѣто се установихме на бинакъ.

Тукъ коняритѣ съобщиха, че ще вървимъ въ Добруджа. Тъзи новина зарадва всички ни извѣнредно много. Но минахъ день, два, три, никакво разпореждане за тръгване не идваше. Рѣкохме, че „апеницията обозъ“ не е информирана добре и ни стана много неприятно, за дѣто горѣщото ни желание да отидемъ къмъ Ромжния нѣма да се сбѫдне. Омърлушихме се всички.

Само нестроеваците не се отчаяха. Тѣ прължаваха да твърдятъ, че сме чакали да пристигне олка, който ще остане вмѣсто насъ въ нашата дивизия и тогава сме щѣли да заминемъ.

На съверния фронтъ.

Извѣстисто на „агенция обозъ“ излѣзе върно.

На 28 августъ въ 8 ч. слѣдъ пладнѣ, полкътъ слѣзе отъ височинитѣ при Демиръ Хисарскитѣ бани и потегли къмъ ромжинската граница.

Ние напускахме македонскитѣ бойни полета, оросени съ кръвъта на скжпи наши другари и останни съ тѣхнитѣ осамотен буренясиали гробове и заминавахме на съверъ, кждѣто ни очакващо нова упорита борба.

Спрѣхме на гара Радомиръ, до като бжде композиранъ влака.

Маса народъ — мжже, жени дѣца отъ околнитѣ села се стекоха тукъ да се видятъ съ своите герои и ги изпратятъ къмъ нови побѣди.

Това заприлича на нова мобилизация. Сума пържени кокошки и баници се унишожиха; много сладки думи се размѣниха по зеленитѣ ливади и кукурузи около бивака между войници и домашни.

На третия денъ отъ пристигането, се качихме на трена, които издѣлбоко запъшка подъ тежкия си товаръ и ни понесе къмъ Добричъ.

Този цвѣтущъ български градъ, които по ка-приза на сѫдбата и безсъвестността на зли дипломати прѣзъ черната 1913 година, заедно съ щѣлата златна Добруджа бѣ откъснатъ отъ българската снага и прѣдаденъ въ рѣцѣтѣ на ромжинскитѣ феодали, нетърпеливо поглеждаше къмъ измѣчената граница и простираше рѣцѣ къмъ свободата.

На гара Оборище срѣщнахе първата партида ранени. Върху тѣхъ се впустнаха дошлигътѣ отъ селата добруджанци и ги отрупаха съ състрадания и подаръци. Старитѣ бабички плачейки прѣгърнаха и цѣлуваха раненитѣ юнаци. Малки дѣчица ги кичеха съ цвѣтя и имъ пожелаваха по-скорошно оздравяване.

Тукъ за пръвъ пжть имахме случай да видимъ

милата и трогателна сръща на добружанското население съ неговите освободители.

Трена продължи пътя. Стигнахме на добричката гара. На перона бъха налагали ранени войници.

Надъ всъки отъ тъхъ бдѣше по едно момиче, което му служваше, милваше го по челото и се стараеше всячески да облекчи болките му. Надъ тъхната моминска свѣнливост стоеше сега чувството на състрадание и обичъ къмъ пострадалите освободители на тъхния роденъ край. Тъ гледаха на ранените герои като на свой рождени братя. Други носъха всичко каквото имаха за ядене.

Смъркваше се. Полкътъ мина прѣзъ града и се запжти къмъ опрѣдѣления му участъкъ. „Гражданите ни привѣтствуваха съ „добрѣ дошли“. Женитѣ се кръстъха, ронъха сълзи и ни пожелаваха здраве и добъръ успехъ. Тъ още не смѣеха да се отпустятъ да се радватъ на свободата, защото опасността не бѣше далечъ. Шрапнелитѣ се прѣскаха на близу около кѫщите имъ.

Противника бѣ получилъ силни подкрепления и правѣше голѣми усилия да овладѣе на ново тук-що освобождения градъ.

Боятъ бѣ жестокъ и неравенъ. Нашитѣ сили въ сравнение съ неприятелския, състоящи се отъ ромжни, сърби и руси, бъха нищожни. Положението ставаше все по-сериозно.

Хубавия Добричъ, въ който още се не бѣ настанила добрѣ свободата, трѣпереше и рискуваше отново да биде заключенъ въ тежките робски синджири.

Прѣзъ тази война ние видѣхме много сърдечни посрѣдства, видѣхме да се лѣятъ много радостни сълзи, на много места бѣхме кичени съ вѣнци и отрұпвани съ подаръци; но това, на което бѣхме свидѣтели тукъ и което ще се види на читателя, може би, невѣроятно, стои надъ всѣкакъвъ патриотизъмъ и пожертвователностъ и азъ се чувствувамъ безсиленъ да го прѣдамъ.

Тукъ видѣхме жени, които въ разгара на боя, когато смъртъта витаеше надъ полестражението и немилостиво размахваше огровната си коса, да носятъ патрони на бойната линия. Други носяха съ бакъри вода за да утолятъ жаждата на отчаяно сражаващите се юнаци.

Видѣхме жена, която сне забрадката отъ главата си и прѣвърза ранената ржка на единъ войникъ.

Видѣхме 10-12 годишни дѣца да носятъ вода въ окопите и да наливатъ въ матерките на войниците.

Отъ тѣзи малки герои има ранени, които наредъ съ войниците сега сѫ на лѣчение въ Добричките болници.

Видѣхме едно юначче дѣте, на което отъ ранената дѣсна ржка шуртѣше кръвъ, а съ лѣвата махаше шапката си и викаше „ура“, колкото го гласъ дѣржи.

Прѣзъ цѣлото дененощие каруцари и файтонджии прибраха ранените отъ полесажението и ги занасяха въ лазаретите и болниците.

Тѣзи удивителни картини повдигнаха до такава степень духътъ и морала въ войниците, че тѣ просто чувствуваха голѣмъ срамъ да мръднатъ една крачка назадъ и бѣха рѣшили само прѣзъ труповете имъ да мине противника и тогава да завладѣе хубия Добричъ. Тѣ бѣха рѣшили до единъ да измратъ, но по никой начинъ да не бѣдатъ свидѣтели на едно ново заробване на това население, което тѣ скжпи своята свобода и жертвува всичко за нея.

Тѣзи желѣзна упоритостъ на нашите храбреци разколеба многочисленния противникъ; фронта му се залюлѣ и той въ бѣгство отстъпчи на линията Деведжикъой – Чамурли, като оставилъ задъ себе си много убити и ранени.

Ние стигнахме до село Османъ-Факъ и тамъ се спрѣхме, до като се организира по-натъшното настѫпление.

Въ Османъ-Факж.

Въ с. Османъ-Факж бъхме очудени отъ нови съчи на пожертвувателностъ.

Тука живѣе селския първенецъ дѣдо Стефанъ.

Той е отворилъ богатствата си за роднитѣ войски, дава съ най-голѣма щедростъ всичко каквото има и се обижда, ако нѣкой войникъ поискъ нѣщо отъ другъ селянинъ. „Нали е срамъ за мене да ви пустна да идете на друго място, въ менъ има всичко; искайте, каквото ви трѣбва“, говорѣше широкосърденния старецъ.

Отъ с. Кара Синапъ доде на позицията единъ другъ „тевекелия“ и започна да кани: „тукъ наблизу имамъ двадесетъ декари бостанъ и сто кошери медъ; нека додатъ войниците да обератъ всички дини и да извадятъ всичкия медъ; азъ нали останахъ живъ и дочакахъ свободата, ще си насадя другъ бостанъ и пчелите ще ми събератъ другъ медъ“...

Една сутринь доде при менъ въ палатката 60 годишниятъ старицъ, дѣдо Стоянъ Иовчевъ Єзибелията отъ Добричъ и захвана дасе моли: „Г-нъ поручикъ, искамъ да се зачисля къмъ полка при момчето си; то е въ първа рота, пъкъ е младо, неопитно, та да дода да му помогамъ. Азъ съмъ билъ 20 години полицейски стражаръ, познавамъ всички села въ този край, познавамъ хубаво мястността и ще ви бѣда много полезенъ. Не ме гледай, че съмъ побѣлелъ, азъ съмъ старъ, ама съмъ коравъ. Дѣто ще седа дома, „айлакъ“, по-хубаво да си взема пушката и да дода съ васъ. Какъ ме е ядъ на тѣзи мокани (ромжни) тѣхната..., ако уловимъ нѣкого, ице го дадете на менъ, азъ да го цѣря.. Дѣто теглихме отъ тѣхъ тѣзи три години, то изказане нѣма... Ако не ме приемете мене, ще доде бабата (жена му баба Добра), тя и сега щѣше да доде, но незнае къмъ коя посока се намирате. Щомъ ме приемете, ще оставя жито колкото за бабата и за мом-

чето,—имамъ дома едно 12 годишно момче, а другото всичкото ще го хариза на войската. Да не кажешъ, защото е момчето ми върху полка, та затова само искамъ да дода, и да не бѣше то, пакъ щѣхъ да пожелая. Та белки като дода върху боя, та ще ме убиятъ, менъ нѣма да ме убиятъ, пъкъ и да ме убиятъ какво отъ това; дѣцата нали иматъ свобода, въ тази богата Добруджа, нѣма да умрятъ отъ гладъ, тя злато дава, стига да сѫ здрави да работятъ”...

Така продължаваше да разправя дѣдо Стоянъ и на края ме запита, кждѣ може да намѣри полковия командиръ и го помоли да го приеме върху полка.

Подобни сцѣни срѣщахме твърдѣ много...

Всичката тъзи чрѣзмѣрна щедростъ, тъзи по-жертвувателностъ на добруджанското население свидѣтелствуваща за единъ крайно свободолюбивъ духъ, който не може да търпи чуждо и го.

Мѣстността тукъ прѣставляваше една равна безкрайна площъ, въ характера на която внасятъ разнообразие само нѣколко малки могилки, накацали тукъ-тамъ като островчета въ нѣкои безбрѣженъ скеанъ. Цѣли пространства до кждѣто окото вижда, нѣма абсолютно никакво дръвце, никакво трѣнче; нѣма и никакво камъче. Поженатитѣ вече ниви морно отпочиваха, а по харманитѣ се издигаха купени жито, до които се чернѣха вършачкитѣ, очакващи съ нетърпѣние да се върнатъ про-куденитѣ имъ ступани, за да ги нагласятъ и започнатъ вършидбата на пшеницата.

Моите босилеградчани гледаха смаяни тъзи грамади жито, тъзи обширни плодородни полета; сравняваха ги съ тѣхнитѣ голи скалисти чукари и въздища, задѣто сѫдбата ги е захвърлила въ този бѣденъ край.

— Ето тута трѣбвало да се засѣлимъ, а ние сме се засѣлили у Божица, дека „отъ оране нѣмame врѣмѣ да идеме на пазаръ жито да си купиме“; Овѣршеме го кждѣ Св. Димитрия, до Св. Василия

“со излучаме; такива земнодѣлци сме ние” — говорише моя ординарецъ Златко.

— Е, хубаво наистина тука, жито много има, ама ете пѣ безводно, все отъ бунари пиятъ вода — му възрази единъ неговъ съселянинъ.

— А бре защо ти е много вода, дасъмъ тука при това богатство, не ми трѣбе ичъ вода, все бира че пиемъ, емъ чакъ отъ Сияния че ми я донасътъ — му отвѣрна Златко.

Нашите войници запитваха селяните, по колко жито засѣватъ, по колко пожъчватъ и като се укажеше, че колкото тѣ пожънвали, толкова единъ бѣденъ добружашки земледѣлецъ засѣвалъ, тѣ се смайваха и започваха да се кръстятъ отъ очудване.

На 13 IX. продължихме настѫплението. Минахме прѣзъ селата: Джами-Настрадинъ, Мансирево, Кокарджа и при Деведжикъ се счепкахме въ жестокъ бой съ нашите „освободители“, който се свърши на другия денъ съ пълното поражение на противника и отхвърлянето му на укрѣпената линия: Дели-Юсуфъ—Куюсу—Хасанча—Айран-къой.

При с. Кералий муканите (гѣй нарича тукашното население ромжните) бѣха съвършено разбити и отстѫпили въ пъленъ безпорядъкъ.

Грамадното число убити и ранени, разхвърлените вѣщи и изоставените обози по пътя на отстѫплението свидѣтелствуваха за голѣмото поражение и паническо бѣгство.

Селата, прѣзъ които минахме, бѣха съвършенно обезлюдени, покъщината разхвърлена и изпочупена.

Добитъкътъ, който бѣ останалъ неоткаранъ отъ ромжнските войски, се скиташе изъ полето и жално мukaше.

Вѣрни на кѫщата нѣколко кучета дрѣмѣха прѣзъ изкъртените врати.

Неприятель се спрѣ едва на отъ по-рано укрѣпената линия при Кобадинъ.

На 15. IX., когато нашите войски стигнаха линията: Дели-Юсуфъ—Куюсу—Хасанча—Айран-къой,

черната робска плащаница, която покриваше китнатата Добруджа въ продължение на три години, бѣ вдигната. Кракът на нито единъ неприятелски войникъ вече не я тъпчеше. И когато на 16. IX. слънцето показа огромния си огненъ дискъ изъ задъхоризонта, я огрѣ напълно свободна.

Раздѣла.

Помраченото отъ барутния димъ слънце клонѣше къмъ западъ, когато изнурената отъ усиления маршъ дружина въ гъсти вериги се насочи къмъ укрепѣните неприятелски позиции при Кобадинъ. Равната като дланъ добруджанска степъ издаде настжплението ни и скоро нѣдъ главитѣ низа гъвтѣха червеникази облачета отъ шрапнели отъ които рука силенъ оловенъ дъждъ.

Чуха се охкачия, станаха нѣколко бѣрзи привдигания напрѣдъ подъ постепенно засилващия се артилерийски огнь, който принуди веригите да залегнатъ и се окопаятъ, за да влѣзнатъ подъ земята и се подслонатъ.

Движенietо напрѣдъ стана невъзможно.

Трѣбаше да се чака нощта, подъ прикритието на която да се доближимъ до противника и съ нощна атака да го изтласкаме отъ заетата позиция. Лопатитѣ усилено задълбаха меката черноземна почва. Стрѣлбата продѣлжава. Отъ далечъ се чува зловѣщото свистене на фугасна граната, която плава изъ въздуха, забива се въ земята и съ ужасенъ трѣсъкъ се прѣска на стотини смѣртносни парчета. Високъ черенъ стълбъ отъ димъ и прахъ се издига къмъ небесата, подъ който зива страшна яма. Адски тѣтнѣжъ изпълня напоената съ барутенъ дъхъ атмосфера. Люти боеве се разиграватъ по обширнитѣ добруджански полета.

Като никога съмъ въ пълно разположение на духа. Ходя между войниците окуражавамъ ги, пу-

скамъ шеги, отправя ѝ подигравки къмъ неприятелската граната, която се заравя дълбоко въ ораната земя и не експлодира или къмъ високо пръскация се шрапнелъ, който не причинява никакво поражение.

Излизамъ напрѣдъ съ срдинарците за свръзка и съ бинокълъ оглеждамъ неприятелското разположение. Стрѣлката на човника сочи 4 слѣдъ пладнѣ. Силенъ гръмъ се чу наблизо, прѣдъ менъ се издигна облакъ димъ, усътихъ остро опарване, изтѣрвахъ бинокола и се повалихъ на земята. Скочихъ изведнѣжъ направихъ 2 — 3 крачки и пакъ паднахъ. Алена кръвъ бликаше отъ краката ми. Крачолитъ на панталоните ми почервенѣха, на земята подъ менъ се образува кървава локва. Горѣща едра потъ залѣ тѣлото ми. Руски шрапнелъ бѣ пронизалъ двама ми крака надъ колѣнѣта. Въ дѣсния кракъ курсума се бѣ спрѣлъ. Затичаха се санитаритъ да ме прѣвръзватъ. „Рогния убиха“ — извика нѣкой уплашено. Това известие прѣмина като електрически токъ прѣзъ изопнатите нерви на войниците. Настана суматоха. „Никой да не бѣга“ се чу заповѣдническия гласъ на храбрия възведенъ ф.ль Симеонъ Янковъ.

„Всички по мястата си, не съмъ убитъ леко съмъ раненъ“ — се обадихъ азъ. Това внесе успокоение всрѣдъ изплашените войници и прѣмахна настаналата тревога.

Санитаритъ разрѣзаха крачолитъ и започнаха прѣвръзването. Въ това време нѣколко шрапнели се изсипаха отгорѣ ни и по едно голѣмо щастие останахме незасѣгнати.

Оставиха ме слѣдъ това край шосето въ едно трапче и се върнаха при ротата. Хвѣрлихъ на жаленъ погледъ къмъ нея и видѣхъ между ееригитъ изтиналите вече безжизнени трупове на двама войници. Два млади човѣшки живота бѣха угаснали, двама чертози на отечествено величие се бѣха простили съ хубазия бѣлъ свѣтъ. Десетина ранени поглеждаха за първа медицинска помощъ.

Съ тъга се налѣ душата ми, за дѣто сѫдбата ме отдѣли въ този рѣшителенъ моментъ отъ мойтѣ мили бойни другари.

На смрѣкване докараха Ѣздовата кобила, за да ме згнесатъ въ полковия лазаретъ въ с. Карабакъ. Сивото кротко хрисимо животно смиreno ме погледна тъ живитѣ си умни очи и като че се чудѣше дали този; когото сега четирима души, като нѣкой трупъ, качватъ отгорѣ му, е сѫщия пъргавъ Ѣздачъ, когото цѣла година изъ Македония и Добруджа носѣше на гърба си.

Въ полковиятъ лазаретъ лѣкаръ направи щателна прѣврѣзка на ранитѣ и ме настани въ една изоставена отъ стопанитѣ стая.

Послѣднитѣ трепети на кървавия 16-ий день отъ м. септемврий вече отлитаха въ вѣчността и скоро надъ равната Добруджа — това безбрѣжно море отъ суза — подъ ниския небосклонъ, приличенъ на сѫщински връшникъ, се настани тѣмна септемврийска нощь.

Затихна врѣдъ.

Чузатъ се само воплитѣ на раненитѣ юнаци, налегали върху посттания съ слама подъ въ запустѣлите кѣщи на с. Карабакъ.

Обстановката, при която бѣхъ постазанъ, бѣ тайнствена — страшна.

Пуста стая съ единъ голъ миндиръ, по пода нахвѣрляна слама, на стѣната прѣдъ малката икона на Божията майка едвамъ мѣжделѣе кандилце, запалено отъ набоженъ нѣкой санитаръ; вмѣсто ламба ординареца е запалилъ на прозореца до главата ми три восъчни свѣщи; всичко това създаваше една обстановка на човѣкъ, който прѣживѣва послѣднитѣ си часове, на когото кандилото догаря и вече си прибира багажа за онзи свѣтъ.

Така мина дѣлгата мѣчите на есенна нощь.

На сутринта 17. IX четирима санитари на носилка ме понѣсаха къмъ дивизионни лазаретъ, който се начириаше въ сѫщото село.

Изъ пътя ме сръщнаха ротния писарь и артелчика, които паднаха върху носилката и жално заридаха. Тъ сѫ стари мои другари учители и искренно сѫжаляваха за постигната ми учгсть.

Отъ дивизионния лазаретъ бѣхъ изпратенъ въ Добричъ, отъ тамъ въ Търново и прѣди нѣколко дни запълнихъ едно легло въ една отъ столичните болници.

Всрѣдъ бѣлата обстановка

Заедно съ менъ болничните служители внесоха въ сѫщата стая и единъ младъ поручикъ, раненъ при щурма на Тутраканъ. И неговите крака както моите, бѣха отказали да му служатъ.

Дошли тукъ прѣди насъ наши другари по участъ ни привѣтствуваха съ „добрѣ дошли“ и започнаха да ни запитватъ: отъ кой полкъ сме, кѫсме ранени, кога и пр. и пр.

Още сѫщия часъ влѣзе една милосердна сестра германка, любезно ни здрависа и ни покани да се прѣоблечемъ. Ние смѣкнахме потъналите въ прахъ и каль отъ влажните окопи „бойни“ дрехи и облѣкохме болничния халатъ.

Поогледахме се слѣдъ това наоколо да се запознаемъ съ новата обстановка. Тя цѣлата бѣше бѣла. Бѣли стѣни, бѣли пердета на прозорците, бѣли кревати, бѣли доктори, бѣли милосердни сестри, бѣли служители, бѣли болни — всичко бѣло. Навредъ владѣеше образцовъ редъ и чистота. Всичко това дѣйствуваше благотворно върху ранените.

Единъ подполковникъ, раненъ тежко още въ първите дни слѣдъ обявяването на войната, бѣ наредилъ по цѣлата стѣна до кревата си картите на всички бойни театри, върху които съ червени флагчета отбѣлѣзваше промъната на бойните линии.

Прѣзъ цѣлия почти день и вечеръ до къснотой редѣше нѣкакъ на масата картитѣ за игра, правѣше си често кафе, понѣкога играеше на шахъ и табла и по този начинъ се мъчеше да разпѣди скуката, която цѣла година го съпровождаше изъ болницитѣ. Неговото мѫчително безсъние го караше да гледа съ завистливо око на своя съсѣдъ поручикъ В., който пѣкъ денонощно спѣше — щомъ лѣгнеше и заспиваше.

На срѣщната страна е облѣгналъ массивното си тѣло запасния подпоручикъ Гл., който често ни занимаваше съ интересни приказки. Отъ врѣме на врѣме между него и подпоручикъ Т., по професия сѫдия, се зввѣрзваха горѣщи спорове. Първиятъ бѣ носителъ на по-либерални идеи и мислѣше, че врѣмето на репресалиитѣ въ управлението е минало вѣче. Той бѣ за едно демократично управление и упрѣкаше Т. въ реакционностъ, който пѣкъ мислѣше, че народа още не е узрѣлъ за таказа свобода, затова трѣбва една силна автократическа ржка, която да го респектира и го научи да зачита законитѣ на страната.

Тѣхнитѣ бурни прѣния се прѣкъсваха понѣкога отъ поручикъ В., който гледайки на картата започваше: „нашитѣ взѣха нѣщо бавно да върватъ, чудно е защо се бавятъ, трѣбва да се дѣйствува бѣрзо и рѣшително, какво чакатъ сега не мога да ги разбера, ами да вървятъ напрѣдъ, ние нали сме тука; тѣ що стоятъ, става вече 2—3 дена какъ не сме мѣстили флагчетата, все на сѫщата линия ги дѣржимъ“.

Неговото намисане, което пѣти нѣмаше нищо общо съ разисквания въпросъ, неговите духовитости и подмѣтания туряха край на сживенитѣ спорове, на карваха запѣхтенитѣ, пламнали и жестикулиращи спорящи да се уталожатъ и легнатъ на креватитѣ си; слѣдъ което вече минавахме на други теми...

Изъ широкитѣ коридори отъ сутринь до късна вечеръ се забѣлѣзва непрѣкъснато движение-

Едни съ патерици подъ мишниците, други съ ба-
стунчета, трети носени отъ служителите на ржцѣ,
или носилки, отиватъ къмъ прѣвързочната стая,
омивалника или на госте въ съсѣдите. По-здрав-
ите при хубаво врѣме се разхождатъ изъ гради-
ната. Тукъ покрай другото се забѣлѣзва и малко-
романтизъмъ. Току ще видишъ при нѣкой отъ
ранените освободители седнала на пейката и се-
разчуруликала нѣкоя „милосердна“, хвърля му дя-
волитъ погледъ, пошавнува съ раменѣтъ си, ус-
михва се любовно, дава му да разбере, че го е-
помѣстила вече въ самарянското си сърдце, а „той
я гледа мила засмѣна“ и ѝ открива, че и неговото
„юнашко“ сърдце е пламнало — че „опасния“
микробъ на Амура е вече свилъ гнѣздо въ него-
вите дѣлбини.

Това движение тава особено оживено въ
опрѣдѣлените за посещение дни. Многобройни
посѣтители изпълватъ тогава стаите и двора на
болницата, носятъ на пострадалите герои китни
буketи и всевъзможни нѣща за ядене, изказватъ
имъ сърдечните си състрадания, мѫчатъ се да-
облѣгчатъ тѣхните болки . . .

Началника на болницата, вѣщия и пъргавъ-
хирургъ д-ръ К. М., обикаля съ своите помощници
болните, прѣглежда ги, дава наставления за лѣ-
чението имъ, прави всѣки денъ по нѣколко слож-
ни операции и спасява отъ явна гибелъ полумърт-
вите отечествени защитници.

Влизамъ единъ денъ въ операционната стая.
На масата е прострѣлъ юнашка снага младъ ле-
вентъ момъкъ, тежко пронизанъ отъ вражески
куршумъ. Една милосердна сестра дѣржи на носа-
му упойката. Други бѣрзо приготвятъ нуждното
за операцията. Той издѣлбоко диша и постепенно
губи съзнание, докато слѣдъ нѣколко минути съв-
сѣмъ утихна. Облѣченъ въ бѣли дрехи, съ бѣла
забрадка на главата и бѣли ржкавици на ржцѣ
влѣзе хирурга, взе цѣлебния ножъ и смѣло за-
почна да рѣже подутитъ черни меса на болния.

Той чистъше гноясалитъ мъста, притискаше съразни инструменти кръвоносните съдове, пръвързваше ги съ конци, прибра най-сетне разрязаните меса, наложи ги съ марля и памукъ, завърза ги добре и поръчаша на фелдшера да го наслежда, често да измърза температурата му и своевръзменно да долага за усложненията, ако такива се появятъ.

Следътъ този донесоха за опериране другъ, злъ раненъ въ гърдите...

Тука се виждатъ отблизу ужасните резултати отъ кървавата свѣтовна драма.

Така течеха дните въ болни цата.

Тъга.

Бавно се спускаше по синия небесенъ сводъ октомврийското слънце, влечейки подиръ себе си хладния есененъ денъ, който се прибираще къмъ западъ, като вместо него изплува следъ малко отъ изтокъ дълга тъмна нощ и като грамадна вълна се разль върху големия приморски градъ.

Изплашеното отъ бомбардировката на неприятелските паради и хидроплати население загаси ламбитъ и се спотай въ къщите. Черенъ гъстъ мракъ обви хубавия курортенъ градъ. Настана гробна тишина, съкашъ жива душа не бѣ останала въ него. Само пискливия сигналъ на закъснѣлъ къкой парадъ и стъпките и прокашлюването на патрулиращия изъ мрачните улици полицай нарушазаха отъ връме на връме този страшенъ тайственъ покой. Бурните морски вълни се блъскаха яростно една въ друга, пръплитаха се, гониха се по безкрайната синя повърхност, пѣха познатата си стара монотонна пѣсень, несмущавани отъ небизалиятъ всемирни кървави събития, необезпокоявани ни най-малко отъ ужасната свѣтовна трагедия.

Гъжа Н. нахрани, съ каквото Богъ далъ, тритѣ си дребни дѣчица и ги настани да спятъ. Седна подиръ това край тѣхъ въ мрачината, подпрѣ главата съ ржцѣтѣ си и потъна въ тежки размишления. Тя бързо се прѣнесе тамъ, гѣто страховитата буря на войната завличаше въ мътните си кървави талази хиляди човѣшки животи, дѣто всѣки денъ хиляди здрави юнашки тѣла се прѣвърщаха на студени безжизнени трупове...

Тамъ бѣше и той—нейнията миль и при мисълта че ядовитъ курсумъ може да отнеме неговия цѣненъ за нея и за дѣцата имъ животъ, тя трѣпна и изъ хлѣтналитѣ й очи, като изъ два дѣлбоки кладенци, заизвираха горчиви сълзи и започнаха да мократъ блѣдното ѹ, изнемощѣло лице.

Така унесена въ мисли, една отъ друга погрозни, тя дѣлго стоя, като сѣнка, въ мрачната стая, когато тежка дрѣмка увисна на влажните и клепачи и притвори изморените очи. Мрачните мисли предължиха и въ съня: Тя го гледаше какъ лѣти срѣщу врага съ гола сабля въ ржка, посрѣдъ роякъ отъ курсуми, които, като ядовити оси се забиваха въ тѣлата на тичащите около него воиници и ги събаряха, ранени и мъртви на земята. Незасѣгнатите минаваха прѣзъ окървавените имъ трупове, залѣгаха, срѣляха, пакъ ставаха, но съеха се като вихъръ къмъ неприятелските позиции съ свѣтнали, яростно насочен срѣщу душмански гърди ножове.

Тя виждаше разкъсани отъ гранатите и разхвърлени по полесражението човѣшки глави, крака, изтърбушени кореми, проточили се черва; виждаше изцѣклени очи, пръснати мозъци, протегнати за помощъ ржци.

Посрѣдъ тази грозна картина тя изведнѣжъ съзрѣ какъ тои покосенъ отъ вражески курсумъ се згрумоляса на земята. Войницитѣ го отминаха бѣрзо. Само двѣма отъ тѣхъ съ червени кръстове на ржка и кожени чанти прѣзъ рамо се спрѣха при него. Това бѣха ротните санитари. Тѣ взеха

да търсятъ ранитъ му, за да ги прѣвържатъ — да му дадатъ първа медецинска помощъ.

Тя трепна, скочи ужасена, лута се извѣстно врѣме, като замаяна между четиритъ мѣлчеливи стѣни, слѣдъ което седна до прозореца, взе смирено да се кръсти и се помжчи да се утѣшава: „това е сънъ, не е дѣйствителностъ, той не може да бѫде раненъ или убитъ; въ толкова ожесточени сражения до сега е влизалъ и не е пострадалъ, та сега ли ще пострада? Не, това не може да бѫде истина той е неуязвимъ, пъкъ най-сѣтнѣ, Богъ ще го запази заради тѣзи малки тѣ — невинитѣ“.

Но изведенъжъ прѣзъ ната жалия ѹ мозъкъ прѣмина, като електрически токъ опасна мъсъль: „пъкъ не е чудно, може и вѣрно да е, война е това, куршума не се шегува, той никому хатъръ не гледа...“ и тя отчаяно отпусна глава и дълбоко се замисли.

Първите лжчи на луната проникнаха прѣзъ низкия прозорецъ и взеха майчински да милватъ спящите спокойни лица на дѣцата. Това прѣкъсна за мигъ мислитѣ ѹ, тя стана прѣгледа дѣцата, сложи върху челцата имъ по една гореща майчина цѣлувка и пакъ седна замислена на сѫщото място.

Неволно погледѣтъ ѹ се спрѣ върху накапалитѣ подъ растящата до прозореца акация, по-жълтѣли отъ есенитѣ студове листа.

Тѣзи накапали листа, като труповете на полесражението, възкрѣсиха още по живо въ въображението ѹ картина на боя съ всичките му ужаси, пламъци, кърви, разрушения, опостушения.

Съмна се. На гарата пристигна санитаренъ влакъ съ ранени въ послѣдните сражения на Добруджанския фронтъ. На сѫщия фронтъ бѣше и той.

„Дали не е между тѣзи ранени“ — се запита тя. Но слѣдъ дѣлги разпитвания, указа се,

че не е между тъхъ. Това я малко успокои, обтъгнатите и до скъсване нерви се поотпуснаха.

Успокои се тя, но не за дълго.

Два дни следът това се получи известие, че видели раненъ, когато го пренасяли съ носилка къмъ болницата. При тази тревожна вѣсть, тя изпищѣ, отиде при дѣцата, започна да ги цѣлува и дълго плака и нарежда.

Нищо не можеше да утѣши бѣдната жена. Тя треперѣше при мисъльта, че трагичната смърть може да тури край на живота му и да я направи сирота вдовица, а малкитѣ и дѣчица — клѣти сираѧта.

Но това съкашъ не бѣше достатъчно. Злата орисия не се задовели съ толкозъ. Нещастието трѣбваше да бѫде пълно.

Едно слѣдъ друго, вжтрѣ въ една седмица тритѣ дѣца легнаха отъ болестъта „Тифусъ“. Отъ тѣхъ се зарази и майката. Кѫщата заприлича на тробница, въ която четири млади човѣшки живота започнаха да тлѣятъ и гаснатъ. Възврѣха болни мозъци, започнаха страшни бълнувания, изчезнаха послѣдни сили; смъртна блѣднина покри изпититѣ имъ лица.

Смъртъта силно захлопа на вратата и нѣмаше кой да я спрѣ и пропъди.

Нещастните жертви, немощни и безсилни я чакаха безропотно, за да и се прѣдадатъ, да влезатъ безъ съпротива въ сухитѣ и грозни ржцѣ.

Но живота е пъленъ съ изненади!

Провидението съкашъ се трогна, смили се и въ момента на тази страшна безпомощност, като отъ невидѣлица хлѣтна при болнитѣ една млада жена.

Коя бѣше тази, що съ такава нечувана смѣлостъ, съ такъвъ голѣмъ рискъ за своя младъ животъ, се хвѣрхи всрѣдъ милиардитѣ смъртоносни бацалии? Коя бѣше тази дѣто се рѣши да поведе жестока борба съ разсвирѣпѣлата смърть? — Това бѣше народната учителка Т., нейна нѣкогашна съученичка. Тѣ седѣха едно врѣме заедно на ученничката скамейка, но това бѣше отдавна, много

отдавна, при 12 години. Дванадесет гъдълги години минаха отъ тогава, които бъха ударили пематъ на забравата.

Тя се научи сега за участъта на некогашната си другарка, спомни си за нея, сърдцето ѝ се трогна, тя се смили надъ малките й рожби и ѝ се притече ма помошь.

Осемь изцъклени очи, осемь ледени погледи се впиха въ своята скжпа спасителка. Тя пристъжи къмъ болните, полипа пламналите имъ чела и двѣ едри сълзи се търкулнаха по слабото ѝ лице. Останана отъ малка клето сираче, борила се съ немотията и нещастието, тя бъ станала много чувствителна къмъ страдащите. Въ нейните слаби гърди туптъше милостиво самарянско сърце.

Безъ да се бави много, тя бързо, като лѣстовичка, изхвръкна навънъ и само слѣдъ нѣколко минути се завърна съ вѣщата, смѣла лѣкарка Д-ръ Ал., нейна близка сродница.

Двѣтъ тѣзи високо-милосърдни жени влѣзоха въ отчаяна борба съ близката смърть, която борба продължи цѣли два мѣсеци.

Тѣ разпериха ангелски крилѣ надъ изгубили-тѣ вече съзнание болни и като разярени настрѣхнали лъвици, съ стиснати зѣби и свити юмруци застанаха рѣшително срѣщу грозната смърть, която окъксана, разчорлена, съ грамадна коса на рамо, обикаляше около кѫщата, надничаше прѣзъ прозорците съ вдлѣбнатите си, прилични на дѣлбоки зинали ями, очи, хвърляше свирепъ погледъ върху своите жертви, тракаше зловѣщо съ изпѣкналите си едри зѣби, протѣгаше немилостиво костеливите си ржци, блѣскаше съ всичката си сила на вратата, търсѣше отъ дѣ да влѣзе и размаха отровната си опустошителна коса.

Широките ѝ изкривени уста изригваха като огнена лава страшни закани: „ще ги грабна, тѣ сѫ мой, азъ съмъ ги вече вписала въ своя черенъ тевтеръ“.

„Нѣма да те пуснемъ по никаквъ начинъ вжтрѣ, вѣщице умразна, ти не ще можешъ да отнемешъ отъ ржцѣтѣ ни тѣзи божии създания, ние ги бранимъ съ послѣдни сили“ — крѣщеха люто двѣтѣ благодѣтелки.

Тѣхната смѣла до себеотрицание сопротива, тѣхната дѣлга отчаяна борба сломи волята на страшната смѣрть, счуши нейната упоритост и я принуди да отстѫпи — да се махне.

Единъ день, когато слабитѣ утрѣнни лжчи на декемврийското слѣнце проникнаха прѣзъ прозореца и весело заиграха по дѣсчения подъ, лѣкарката влѣзе и намѣри своите пациенти сѣднали на креватитѣ съ прояснени погледи и значително намалена температура.

— „Побѣда“! — извика тя съ сияюще отъ радость лице.

— „Побѣда“! — повтори възторжено пѣргавата народна учителка и весело заподскача изъ стаята.

Малкитѣ болничета мило поглеждаха къмъ своите спасителки, обикнаха ги отъ сърдце, радваха имъ се и постоянно поглеждаха прѣзъ прозореца да видятъ кога ще дойдатъ.

Забѣлѣжеха ли ги, започваха весело да подскачатъ на леглата си, ржкоплѣскаха съ малкитѣ си ржички, на които бѣха останали само кожата и кокалчетата, и радостно викаха: „Мамо, докторката и Тодорка идатъ“!

„Мамо идатъ“!

* * *

По това врѣме, когато майката съ трепетна радость слѣдѣше какъ постепенно се възвръща изгубеното здраве на скжпитѣ ѝ рожби и когато една вечеръ, сѣдейки между тѣхъ, се бѣ унесла въ мисли за ранения и тѣга свиваше сърдцето ѝ;

изведенажъ прѣзъ ярката лунна брѣзда, що прѣсичаше пода, прѣмина сѣнка.

Тя скочи, отиде до прозореца и видѣ, че изъ улицата, подпиращъ се съ бастонче, идѣше къмъ дома човѣкъ.

Това бѣ баща.

Гомрачената къща свѣтна!

Радостъ взе да блика въ нея и кой можеше да помисли въ този моментъ, че тъзи свѣтла радостъ ще бѫде недѣлготрайна — че тя не слѣдъ дълго врѣме ще бѫде измѣстена отъ мрачната тѣга.

Отпуска изтече незабѣлѣзано и доволния и щастливъ баща една сутринь цѣлуна по блѣдигъ още чела·своитѣ рожби — взе си сбогомъ и замина за далечния Серетски фронтъ при своето бойно сѣмейство. Мисъльта му обаче, лѣтѣше прѣзъ гори и планини и стигаше до домашната стрѣха, подъ която малкитѣ крѣпнѣха и весело чурулиха и душата му се зализаше съ радостъ.

Но уви! Единъ черенъ день, слѣдъ утихването на едно голѣмо сражение край Серетъ, му пристигна скрѣбната вѣсть, че жестоката смъргъ — тази безмилостница, която ни дебне на всѣка крачка и която по-рано напитулира прѣдъ усилията на лѣкарката и учителката Т. — се вмѣкнала една нощъ незабѣлѣзано въ къщи и забила съ страшенъ ядъ хищнитѣ си нокти въ крѣхкото тѣло на малкия — хубавичкия Емилчо, като за винаги го изтрѣгнала отъ пригрѣдките на неговата нещастна майка.

Скоро тъзи вѣсть стигна и до ушите на началството, което взе участие въ неговава бащина скрѣбъ и му разрѣши нуждия отпускъ, за да отиде и утѣши съкрушената майка.

Единъ сѫботенъ день въ Варненскитѣ гробища между многото нещастни, които бѣха отишли да навѣстятъ своитѣ мили покойници, надъ едно прѣсно гробче ридае не една потънала въ трауръ

жена, до която стоеше правъ единъ офицеръ съ обгорѣло и измъчено отъ незгодите на бойния животъ лице и съ тежко впитъ погледъ върху черната земя, що притискаше обичното му русокосо момченце и навѣки го скриваше отъ неговите очи.

Това бѣха дълбокоопечалените родители на малкия Емиль!

Въ частъта.

Единъ пътъ седмично се събираще въ болницата така наречената домашна комисия, прѣглеждаше по-здравелите ранени, даваше имъ по нѣколко дни отпускъ, слѣдъ изтичането на който трѣбаше да се яватъ прѣдъ евакуационата комисия въ Търново, която да констатира здравословното имъ състояние и се произнесе дали ранения е оздравѣлъ окончателно или се нуждае отъ още почивка или лѣчение.

На 90-ятъ день отъ раняването ми и азъ се явихъ прѣдъ тази комисия. Кастро на мнозина отъ моите другари, така и на моя санитаренъ билегъ послѣдната страница се запълни съ рѣшението: „здравъ, въ частъта“! Подъ тѣзи три думи прѣдседателя сложи подписа си и ни упъти на кждѣ да търсимъ частите си.

На другия денъ погеглихме по разни посоки. Нѣколцина поехме пътя къмъ разната Добруджа, кждѣто нашитѣ другари съ рѣдъкъ героизъмъ дивѣршваха дѣлото на нейното освобождение.

Трена спре на гара Кароль I. Близу до гарата въ широка равнина е разположено доста голѣмо село съ сѫщото название, основано отъ консервативниятъ ромжнски държавникъ Петъръ Карлъ и отъ любовъ къмъ династията наречено на името на покойния ромжнски владѣтель Кароль I. Тука се бѣха разквартирували нѣкои обози и пол-

ски болници, а всички строеви части бъха заминали далечъ напрѣдъ.

Въ една отъ тѣзи болници се запознахме съ подполковникъ В., който отиваше да поеме командуването на единъ маршеви полкъ, сражаващъ се на този фронтъ, и уговорихме да пѫтуваме заедно. Съ болничния кабриолетъ ний стигнахме Кара-Мурадъ — едно голъмо село, населено изключително се нѣмци.

Въ Добруджа се срѣщатъ доста села съ нѣмско население. Въ тѣхъ личи една добра уредба. Отъ двѣтѣ страни на широкитѣ прави улици сѫ построени еъ правиленъ редъ кѫщитѣ, които по вънкашния си видъ не представляватъ нѣщо особено, но влѣзешъ ли вътре, оставашъ изненаданъ отъ разкошната мобилировка, която съперничи съ тази на много отъ нашите първостепенни градове. Изъ подъ камъшения покривъ на много отъ тѣхъ до ухoto ти ще долетатъ начесто и звуци отъ пияно. Жителитѣ правятъ впечатление съ своята чистота, спрѣтнатостъ и набожностъ.

Коменданта на Кара-Мурадъ ни снабди съ файтонъ и на 25 декември сутринята, когато по зовътъ на черковнитѣ камбани се стичаха къмъ Божия домъ отъ всички краища на селото молитвено настроени католици съ евангелчета въ рѣка дългото шосе за Бабадагъ, отъ двѣтѣ страни на което криволичеха по нѣколко реда дълбоки окопи, входове аа съобщение, широки телени мрѣжи и други изкуствени прѣпятствия, свидѣтелствуващи за упорититѣ кръвопролитни боеве, водени по тѣзи мяста.

Надъ разораната отъ хилядитѣ разнокалибрени гранати земя се носѣше лека утренна майена, която ѝ даваше тѣжънъ видъ. Дълбока въздышка, съкашъ, се къртѣше отъ нараненитѣ и гърди за онова блаженно врѣме, когато доволенъ орачъ е прѣскалъ златно сѣме въ нѣйнитѣ нѣдра, когато млада жътварка съ китка на ухо и пѣсень

на уста е жънала буйно жито и когато овчарски кавалъ, акомпаиранъ отъ хиляди звънци на вакло тайно стадо е огласявалъ тукъ широките плодородни поля.

Денътъ вече пръвалява. Бабадагъ съ още не виждаше. Едва мъкъ 12 ч. прѣзъ нощта го намѣрихме сгущенъ между обраснали съ гъста джбова гора байри, потъналъ въ каль и още неокопитилъ се отъ развилилъ се около него боеве.

Тукъ мѣстността е по-прѣсечена — нейния теренъ се значително различава отъ този на южна Дѣруджа.

Въ една нѣмска кѫща намѣрихме добъръ приемъ.

На сутринята подполковника остана да си чака полка, който се връщаше на почивка въ Бабадагъ, а азъ трѣбаше да продължа пътя за Тулча. Тръгнахме заедно съ коменданта да ме снабди съ прѣвозни срѣдства. Въ единъ дворъ близо до комендантското управление имаше стотини каруци, реквизирани за нуждите на армията. При тѣхъ стоеха хора съ дълги коси и бради, никога неостригани, необрѣснати и невчесани. Това бѣха липовани отъ околните села. Чувалъ бѣхъ за това племе, но не бѣхъ ги виждалъ. Тѣ много приличаха на „дѣдо коледа“ въ дѣтските списания. Населяватъ дунавската делта и нѣкои отъ селата по дѣсния брѣгъ на свети Георгиевския рѣкавъ. Главниятъ имъ поминъкъ е риболовството. Говорятъ руски езикъ, но нѣкакви религиозни различия ги дѣлятъ отъ русите. Самите тѣ отъ своя страна се дѣлятъ на двѣ секти,

Когато коменданта заповѣда на наблюдающий подофицеръ да намѣри една по-здрава каруца, съ по-яки коне, излѣзе самичъкъ прѣдъ насъ единъ старъ липованинъ и си прѣдложи услугите. Това бѣше дѣдо Козма отъ с. Стариць. Той веднага впрегна конетъ и тръгнахме.

Изъ пътя взехме да срѣщаме цѣли кервани бѣжанци, които се връщаха по домовете си. Мал-

ки невинни дѣчица, настѣдали по десетина на дѣлгитѣ каруци, загърнати въ черги, посинѣли отъ студа и захапали по единъ кжсъ коравъ черенъ хлѣбъ; прѣдставляха трогателна картина. Боси жени, затънали до колѣнѣ въ лѣплivата като смола каль, подкараха едва мъ влачещитѣ се измършавѣли добитъци. Нещастното население бѣ бѣгало напусто по съвѣтѣ на руситѣ.

Дѣдо Козма засили конетѣ и слѣдъ малко се намѣрихме въ градътъ на Караджата. Разположенъ на хълмиста мѣстностъ по дѣсния брѣгъ на Св. Георгиевския дунавски ржкавъ, той прѣдставлява красива гледка. По голѣмина и уредба съ перничи съ нѣкои отъ първите наши градове. Освѣнъ много голѣми хубави здания, на широкия площадъ край пристанището личи грамаденъ паметникъ, прѣдставляващъ влашкия войвода Мирчо съ тежъкъ Крали-Марковски боздуганъ въ ржка и съ очи обърнати къмъ Бесарабия — неговата завѣтна мечта.

По населението прави впечатление на интернационаленъ градъ. Вжтрѣ ще чуешъ да се говори на разни езици и едвали ще е намѣри въ него човѣкъ, който да не знае най-малко два езика. Прѣобладающъ елементъ сѫ бѣлгаритѣ. Споредъ официалната росмѣжнска статистика отъ 26-тѣхъ хиляди жители, които брои града, 18 хиляди сѫ бѣлгари.

На другия денъ бѣхъ при ротата си въ село Бешъ-тепе.

Изъ пжтя за това село ординареца ми разправяше, че много страдали прѣзъ зрѣме на бсевеѣ, но сега били добрѣ. Въ тѣзи села не били дохаждали никакви войски, та се намирало всичко за ядене. „Тука що е най-улавия войникъ, пакъ, вѣрвамъ, е изявлъ до сега най-малко 3—4 печени ко-ошки“ — фигуративно охарактеризира той положението на ротата — и отново се впусна да ми разправя за сраженията и за даденитѣ въ тѣхъ жертвии.

Къмъ 10 часа вечеръта пристигнахме. Около масата бѣха настѣдали офицерите, новоназначения кметъ бай Стоянъ и стопанина на къщата, арме-

Паметникътъ на Мирчо войвода въ гр. Тулча.

неца Такоръ. Тѣ ме чакаха за вечеря. Съ влизането ми вжтрѣ, наскачаха всички на крака и любезно ме привѣтствуваха съ „добрѣ дошель“ и съ оздравяването. Запознахме се съ кмета, хазяи-

на и поручикъ Дуковъ, който бѣше дошелъ въ моята рота слѣдъ раняването ми и не се познавахме.

— „Е, казвай сега новини отъ България — подзе моя замѣстникъ поручикъ А. — носишъ ли миръ? — кажи ми! Ние „дѣдо Иванъ“ го прѣкарахме прѣзъ Дунава и сега гуляемъ съ бай Стояна, празнуваме пълната свобода на Добруджа; той е нашъ, български кметъ и кметува сега и на ромжнитѣ!...

— „Нека е живъ, да даде Богъ цѣлата Добруджа да остане българска, та и слѣдъ мира да кметува“, благопожелахъ азъ.

— „Да живѣе България“ — викна силно разчувствувањъ кмета и запѣ „Шуми Марица...“

Послѣдвахме го всички. Тѣсната стаичка екна отъ патриотичнитѣ звуци на българския националенъ химнъ, послѣднитѣ стихове на който се прѣлѣха въ познатото „ура“, което отъ двѣ години насамъ като буйна вълна се носи по браннитѣ полета. Винцето допринесе твърдѣ много за усилване на разчувствувањето и скоро разговора отстѣпи мѣстото си на пѣснитѣ...

Така продължихме до кѫсно.

Сутринъта се явихъ при ротата и вече съмъ между моите добри момчета.

Случайни удоволствия.

Широкитѣ замисли на руския генералъ Зайнчковски да завладѣе града Варна и да образува отъ него база за бѫдещитѣ десанти на голѣми сили, които да прѣгазатъ България и откѣснатъ Турция отъ централнитѣ сили, бѣха кърваво осуетени въ прѣзитѣ дни на м. септемврий 1916 г. въ паметнитѣ и сѫдбоносни бойове около Добричъ; въ които 60 хилядиата неприятелска армия, състо-

яща се отъ руси, сърби и ромжаци, бѣ съвършенно разпилѣна и обърната въ бѣгство.

Нейниятъ погромъ и този на армията при Тутраканъ, Силистра и по-сътнѣ при Кобадинъ и по-нататъкъ, поведе отстѫжение по цѣлия фронтъ и слѣдъ 4 мѣсеца; воденитѣ съ голѣмо ожесточение добруджански бойове завършиха съ окончателното разбиване на многочисления и упоритъ противникъ и отхвърлянето му отвѣдъ Дунава.

Цѣлата Добруджа къмъ края на м. декември бѣ изтръгната отъ рѣцѣтъ му — на нейния най-съверенъ край по самия Дунавски брѣгъ се вече развѣваше по това трѣме българското пооѣдоносно знаме.

Слѣдъ гигантски усилия, нашите скромни, безмѣлвни „чичовци“, доволни, че не допустиха вражи кракъ да нагази земята ни, се прѣдадоха на сладка почивка.

Българското население, което за пръвъ пътъ виждаше своите родни войски, навсѣкадѣ ги достно посрѣщаше и радушно приемаше.

Настигнаха слѣдъ тежки мѣки днитѣ на ония малки случайни удоволствия, които понѣкога се вмѣхватъ за по нѣколко дни всрѣдъ дѣлгата верига отъ патила, за да разнеобразятъ малко тегловния боенъ животъ и отново изчезватъ за не опреѣдѣлено време.

Започнаха духовититѣ войнишки разговори, пѣсни, хора, забавления.

И тукашното мѣстно население, както миналата 1915 година македонското, взема живо участие въ войнишкото веселие.

Направи ни, обаче, впечатление разликата въ нравите на едните и другите българи.

Докато македонците моми се свѣнѣха, не поглеждаха въ човѣка и на хоротѣ се дѣржеха съ кърпички, даже и съ тѣхните ергени, тѣдѣващите моми съвсѣмъ свободно, безъ никакво стѣнение се ловѣха между нашите войници.

Една въчерь въ с. Бешъ тепе останахме очудени, когато двѣ босоноги селянки, които на съbralата се съденка играеха ржченица, изведнажъ се обърнаха къмъ свирача и енергично му заповѣдаха: „свири валсъ!“ Фисхармониката веднага заизлиза ритмични валсови тонове, подъ които пъргавитъ боси моми завъртѣха такова леко правилно танцуране, на които би позавидѣли много салонни дами.

Нлскачаха и нѣкои млади мераклии офицерчета и идиличната селска съденка доби видъ на единъ импровизиранъ оригиналъ балъ.

Това наистина ни изненада.

Танцъ въ село!

Остроумния поручикъ Р. го кръсти „Танцътъ на боситъ“. По негова инициатива, срѣшу коледа пѣкъ ние устроихме „балъ“, на който бѣха поканени: разбира се, и боситъ, но този пътъ вече обути и празнично облечени.

Широката бай Стоянова кръчма е отрано освѣтена съ една голѣма висяща ламба. Отъ тезгяфа се разнасятъ изъ „салона“ звуките на грамофона, курдисванъ отъ самия бай Стоянъ кмета.

На дългите кръчмарски столове сѫ настѣдали гостите.

Като ясна мѣсечинка всрѣдъ звѣзди, личи между селските феи хубавата 19 годишна арменка Маргарета, дъщеря на бай Стояновия съдъ Такоръ.

Нейните чудни хипнотизиращи очи, тѣнките вити вѣжди, високата стройна снага черната ибришимена коса, идеално правилните черти на плуващето въ младостъ и сили божурено лице, приятно милващия слуха кръщенъ веселъ смѣхъ и говоръ — създаваха отъ нея едно плѣнително същество, въ което природата, съкашъ, бѣ вложила всичкия си даръ.

Пустата му Маргарета!

Тя бѣ прѣлестна — вълшебна, като въ приказка!

Художникът и естетикът би си взели отъ нея пръкрасенъ сюжетъ, а лирата на нашия народенъ поетъ би запъла:

„Везиръ се чуди и мае,
„Чаровна хубостъ такава“
„Дѣ се е взела на село“
•
•

Пламналитъ погледи на нашите „деликанлии“ пъргаво заиграха отъ главата до петитъ ѝ; тѣ биха приели да „умратъ“ въ обятията ѝ, както фантастичните юнаци въ тѣзи на самодивите и русалките, до толкова тя имъ замая главите, но като „модерни кавалери“ се стараятъ да бѫдатъ еднакво внимателни къмъ всички дами, прѣдъ всички еднакво прѣвиватъ гръбъ, гледатъ никоя да не оскърбятъ.

Веселието е въ разгара си! Като бурно море се вълнува лудата кръвъ на младите, а на настърите само бавно кипи тѣй по-малко, ние съ винцето и ракийката се мѫчимъ да позасилимъ огъня ѝ, обаче слабо.

Но всички сѫ доволни.

А бай Стоянъ е въ възторгъ!

И има защо?

Български офицери се веселятъ въ кѫщата му!

Къмъ Молдова.

Коледа. Миналата година я посрещнахме въ Смоквица край Вардара, тази въ Бешъ-тепе на бръга на Дунава, пъкъ до година ще видимъ кждѣ.

Голѣмото добруджанско село тази сутринь рано се пробуди. Отъ четиричехъ му крайща съ фенерчета въ ржка зацепаха изъ дълбоката каль-

жъмъ черквата празнично стъкмени и молитвено настроени богомолци, зада посрещнатъ рождениия денъ на този, който прѣди деветнадесетъ столѣтия направи съ своето учение прѣвратъ въ общество и мъченически издъхна на Голгота за спасението на човѣшкий родъ.

Прѣдъ вратата на божия храмъ стария парини бѣ турналъ патрихиля на главата на една млада булка съ леленаче въ рѣцѣ и цѣдеше прѣзъ зжби нѣкаква молитва, а отвѣтрѣ се чуваше протяжно псалтско „Домну Милуещи“, когато азъ заминахъ за Махмудия, кѫдѣто ме викаше, бѣрза служебна работа.

И тамъ голѣмия християнски празникъ бѣ събрали въ черквитѣ разнонародното население на малкия крайдунавски градецъ.

Съ едичъ любопитенъ колега влѣзохме въ една отъ лилованските черкви. Щомъ ни забѣлѣза свѣщеника, доде при насъ, любезно ни стисна дѣсницата съ двѣтѣ си рѣцѣ и ни поднесе едно листче, на което бѣха написани имената на членовете отъ царското сѣмейство.

Запита ни слѣдъ това за имената на съюзници владѣтели. Казахме му ги.

Записа и тѣхъ на сѫщото листче и по врѣме на литургията нѣколко пѫти ги спомена съ високъ гласъ.

Отидохме послѣ при другите липовани. По причина на нѣкакви религиозни различия тѣ се черкуваха отдѣлно отъ първите, русите сѫщо отдѣлно, а ромжните и бѣлгарите заедно.

Огъ амвоните на всичките черкви се чуваха чрѣцъ устата на свѣшенослужителите благите думи на Спасителя: „Миръ на земли, во человѣцѣхъ Благоволение!“

Този възгласъ въ днешния денъ се носи на всѣкїдѣ по земното кѫлбо между источноправославния християнски свѣтъ, въ противовѣсъ на който тамъ, по обширните бойни театри, барабанния трѣсъкъ на топовете, зловѣщото свистене на

коршумитъ, съскането на картечниците, адският грохотъ на мините и отровния дъхъ на задушилите газове пъятъ други страшни слова: „Война во народъхъ-изтръбление!“

Тъ съ обилно лъящата се човѣшка кръвъ чертаятъ въ този моментъ нови граници между държавите; дългътъ земята между народите — тази земя, за която прѣди стотини години великиятъ френски мислителъ Жанъ Жакъ Русо бѣ казалъ, че плодовете отъ нея принадлежатъ на всички; а днесъ неговите сънародници, въ съгласие съ своите алчни съюзници, сѫ се нахврляли върху малката България, за да и отнематъ възможността свободно да се развива и самостоятелно да реди свояте сѫбини.

На следующия денъ привечеръ се завърнахъ.

Бешъ-тепе дрѣмеше подъ навъсеното дъждовно небе, огнищата му изпращаха къмъ небесата своя димъ, а вжтрѣ въ топлите стаи коледните гозба се готвѣха, празнични минути се прѣживѣвѣаха. Войниците, събрани на групи, водѣха весели разговори.

Нѣкакъвъ милъ споменъ отъ врѣмето, когато на този денъ е билъ въ дома между близките си, бѣ сложилъ известна сѣнка отъ тѣга върху лицето на единого, който днесъ далечъ отъ зефирния лъхъ на сѣмейното щастие бѣ сѣдналъ дълбоко замисленъ на една страна.

— „Какво си се умѣрлушилъ такъвъ, оланъ; съ мислене не върви тази работа, ами карай тука, пѣкъ каквото Богъ даде! Свири Арсо! Веселине, ти пѣкъ запѣй онази дългата Крали-Марковата, дѣто Крали-Марко се биелъ съ Филипъ Маджарина и дѣто се навель отъ коня и вдигналъ съ едната си ржка плочата, на която шесдесетъ робини бѣлили тѣнки платна“ . . . така се помъчиха да разсѣятъ тежните мисли на закахърения весело на-

строениетъ му другари и пакъ продължиха въ същия духъ . . .

Тука ние се чувствувахме като въ България. Обичаите, говорътъ, носията, пѣсните, хората че тукашните селени също сѫщите, както на тѣзи изъ Варненско. Никога не ще забравимъ гостоприемството на тѣзи българи, особено това на почищника бай Димитръ, който винаги, когато идваше, носеше подъ мишницата бъклица или нѣщо въ тепсия, покрито съ шаренъ пешкиръ, и още отъ вратата засмѣнъ захващаше:

Нося ви тукъ нѣщичко, азъ искамъ мойте хора да ги храна да ги поя, тѣй доволни да сѫ...

Хубаво бѣше въ Бешъ-тепе, но къмъ нова година го напуснахме. Смѣни ни нашата 4-та дружина, а ние отидохме въ Тулча, дѣто сѫщо добре прѣкарахме. Само бития „дѣдо Иванъ“ по нѣкога ни беспокоеше съ своята бомбардировка отъ Дунава. Той въ ядътъ си хичъ не правѣше смѣтка че ще избие и своето „съюзно“ мирно население, което въ такова врѣме тѣрсѧше спасение въ дѣлбокитѣ изби и трѣперейки проклиняше своя великъ „покровителъ“.

Тукъ съ младшия ми офицеръ поручикъ Д. се настанихме на квартира въ старата нѣмцойка баба Кишъ. Тя ни прие любезно, обикна ни като свои дѣца, и безъ настъ не сядаше единъ обѣдъ да яде. Пъкъ и ние не й чупехме хатъра, когато ни покатѣнше. Миризмата на нейните вкусни ястията още отъ вѣнка проникваше до обонянието ни, и ни караше винаги „съ готовностъ“ да се отзоваваме на любезната ѝ покана.

Добрѣ бѣхме по тѣзи мѣста, но и съ тѣхъ трѣбваше да се простимъ.

На 16 I. 1917 г. се получи заповѣдъ да вървимъ въ Молдова.

Вечеръта съобщихме това на баба Кишъ — казахме ѝ, че отиваме пакъ на бой и може гози пѫтъ да сложимъ кости нѣкѫдѣ по Влашките равнини. Тѣзи вѣсты събуди въ сърдцето ѝ голѣмата

майчина скръбъ за убития й милъ синъ, тя жално заплака, падна на коленѣ, вдигна ръцѣ на горѣ и почна да се моли за по скорошното сключване на миръ, благодатнитѣ свѣтли лжчи на който да озарятъ страждущето човѣчество и спратъ неговите сълзи и въздишки.

На другия денъ 17.I сутринта рано напуснахме Тулча.

„Нашата баба“ съ хиляди благопожелания ни изпрати, даде ни точния си адресъ, даде ни моливи и листове и ни задължи, кждѣто и да сме да ѝ пишемъ какъ сме съ здравето си. Ние ѝ цѣлувахме рѣка, сбогувахме се сърдечно и си заминахме.

Полкътъ се събра на края на града и когато небето бѣше почнало вече да бѣлѣе и по него само тукъ-тамъ трѣптѣха послѣднитѣ угасващи звѣзди, подаде се команда за тръгване. Командирътъ на първата рота, поручикъ М., възсѣдна пърга и ото си конче, кривна фуражката и захвани:

„Думай, Злато да думаме
 „Какъ ще да се раздѣлимъ
 „Азъ ще ида на далеко,
 „На далеко въ Кара-Влашко“.

.

Хладния утрененъ вѣтрацъ носѣше тѣжната мелодия изъ дѣлгата колона, която се изтакаше по шосето и заминзваше далечъ-далечъ на сѣверъ въ разната Молдовъ за нѣва упорита борба.

При Сереть.

Въ тази голѣма продължителна война ние направихме една дѣлга и широка „експурсия“. Обиколихме много места, видѣхме много села и градове, прѣминахме много планини и равнини, прѣбродихме много рѣки, срѣщнахме се почти съ всич-

ки наши многочислени врагове, Кръстосахме Голакъ, Клѣпа, Голещница и Бѣлицица; бѣхме край Брѣгалница, Черна, Вардара и Струма; бихме тамъ сърби, французи, англичани, италиянци, португалци, сенегалци, занзибарци и пр. и пр.; прѣхвѣрлихме се въ Добруджа и се „разплатихме“, както се слѣдва, съ „миротворците“ отъ 1913 година, прѣскочихме „тихия бѣли Дунавъ“, ститнахме брѣговетъ на Серетъ и се изправахме срѣщу „братушките“.

Не отвѣкжда, обаче, имаме еднакви спомѣни. Има мѣста, които съ въздишка напускахме и дѣлго врѣме тжгувахме за тѣхъ, но има и такива, върху които камъкъ хвѣрляхме, когато ги напускахме, за да не се върнемъ, даже да не си спомнимъ вече никога за тѣхъ.

Едно отъ послѣднитѣ е и Серетъ. Че край неговитѣ брѣгове не ни чакаше нѣщо добро-мнозина, нѣкакси, прѣчувствувахме. Може би, защото войната ни бѣ направила достатъчно фаталисти и народната мѫдростъ: „много добро не е на добро“ се бѣ яко втѣлпила въ главитѣ ни, та вѣрвахме, че слѣдъ това добро, което прѣживѣхме въ Тулча, сега идѣше реда на злото. И тѣзи наши прѣчувствия, случи се, че не се опровергаха сѣтнѣ отъ събитията.

Още на другия денъ слѣдъ заминаването ни отъ Тулча, ни настигна безмилостна снѣжна вилица и трѣгна заедно съ насъ. Тя постепенно се засилваше, увиши се съ страшенъ вой около ни и правѣше движението ни отъ денъ на денъ все по-трудно — по-мѫчително. Войниците събрани на тѣлла, забучили плѣтно главитѣ единъ въ другъ, едвамъ си пробиваха пѣтъ срѣщу силния вѣтъръ, който ги повърщаше назадъ; замрѣзналиятѣ снѣжни капки ги шибаха, като съчми по лицата, очите имъ сълзѣха, по клепачитѣ, мустацитѣ и брадитѣ имъ, подобни на сталактити, висѣха дѣлги хлѣзгави ледени висулки. Нѣкои съвсѣмъ изгубваха сили и падаха въ безсъзнание на земята.

Слѣдъ такава една усилена 8-дневна борба

съ суровата съвърна зима изъ добружанскитѣ полета, на 26. I 1917 г. въ 10 $\frac{1}{2}$ часа пр. пладнѣ полка съ музика на чело прѣмина Дунава по pontонния мостъ при Хърсово и нагази съ „ура“ въ Стара Влахия. Тукъ прѣдъ погледа ни се откри една безкрайна равнина, безъ ни най-малка гънка или височинка. Прѣмрѣженитѣ отъ уморително гледане къмъ далечния хоризонтъ очи напраздно търсѣха нѣкакво дръвче или байрче, върху което да се спратъ и отпочинатъ. Забѣлѣзваха се само тежките изгледи на нѣколко прѣснати изъ покритата съ снѣгъ равнина села, които нощно врѣме ни скриха отъ послѣдващата ни безжалостна буря. Това бѣха единственитѣ прѣдмети, които внасяха известно разнообразие въ тази необятна монотонна площъ. Останалото въ тѣзи села бѣдно население водѣше сега едно жалко сѫществуване. Ограбено и опожарено отъ отстѫпающитѣ войски на своите съюзници „покровители“ и изпоплашено отъ побѣдоносното навлизане на нашитѣ войски, то представляваше отъ себе си картина, която би покъртила и най-коравото сърдце.

Подготвенъ отъ виелицата, единъ денъ влизахъ въ една тѣсна стаичка въ с. Личиулъ. Около десетъ чифта неподвижни стъклени погледи, въ които се четѣше и страхъ, и отчаяние и безнадежностъ, ме приковаха на прага. Една невъобразима воня щѣше да ме задуши. Тамъ се бѣха събрали нѣколко фамилии да дѣлятъ тежката си участъ. Нахвърлени на голата земя, нѣколко жълти, като воськъ, дѣчица берѣха душа. Нещастнитѣ имъ майки, вѣспенени отъ ужасъ, чакаха послѣднсто имъ издихане. Момичетата и по-младите булки, забрадени като ханъми, за да не се виждатъ красивитѣ имъ лица, старательно се криеха задъ старитѣ. Нѣколцина наши войници бѣха заобиколили печката и топлѣха измрѣзналиятѣ си тѣла.

Като забѣлѣзахъ уплахата на тѣзи нещастни хора, които съ спотаено дишане ме гледаха като изтукани, взехъ да гълча войницитѣ, задъто сѫ се

натикали въ тази миризма и сж заели и безъ това малкото място на тѣзи изгубили умаси отъ страхъ хорица. Единъ слѣдъ другъ войниците напуснаха отвратително вонящата стая, въ която витаеше смъртта.

Тръгнахъ и азъ слѣдъ тѣхъ. Въ този моментъ една грохнала бабичка, която сѣдеше край егнището, хвана полата на заледения ми шинель, започна да го цѣлува взе да прѣгръща краката ми и мило да ме поглежда съ хлътналитѣ си очи, въ които лъщѣха едри сълзи. Разбрахъ, че това сж благодарствени сълзи, сълзи изтръгнати изъ дълбочинитѣ на едно свито отъ болка и страхъ сърдце и съзрѣхъ какъ моето държане проясни уплашениетѣ погледи на окаянитѣ „побѣдени“, които, на вѣрно, първоначално, вместо застжникъ, видѣха въ моето лице своя джелатинъ.

Понеже не си разбирахме отъ езика, дадохъ имъ сж ржка знакъ да не се страхуватъ и побѣрзахъ да излѣза, за да не гледамъ повече тѣзи живи заровени невини човѣшки сѫщества, въвлѣчени така безсмислено въ страшния пожаръ, изоставени на произвола на сѫдбата и обрѣчени на гладна смърть.

На другия денъ 30. I продължихме пътя за с. Мохреанулъ. Тукъ прѣзъ нощта стана такъвъ студъ, какъвто никой не помни да е ставалъ нѣкога въ България. Бѣсната стихия носѣше снѣга на всички страни, нищо се не виждаше. Небо и земя, сѣкашъ, се бѣха склопили въ едно и искаха да умъртвятъ всичко живо между тѣхъ. Всѣки който се покажеше на вратата, се поврѣщаше бѣрз съ просълзени отъ силната буря очи и казваше: „Невъзможно е глава да се подаде навънъ!“ Никой не допускаше, че въ такова зло врѣме, може да послѣдва заповѣдь за пжтуване. Всички мислѣхме, че ще почакаме нѣкой денъ да попрѣмине и тогава ще продължимъ.

Но за голѣмо удивление, къмъ 8 часа сутринната пристигна конникъ отъ щаба на полка съ заповѣдь: „незабавно да тръгнемъ“. Въ мирно врѣме

За нищо въ свѣта човѣкъ не би се рѣшилъ да тръгне на пѫтъ въ такова врѣме ио ние тръгнахме. Тръгнахие въ едно врѣме, когато страшната зима бѣ накарала всички земни твари да се свратъ дѣлбоко въ свойѣ яко заключени кжщи и легловища. Въ този ужасенъ походъ обознитѣ войници погледнаха съ най-голѣма завистъ на положението на строевитѣ. Читателитѣ, вѣрвамъ, все ще могатъ да си прѣставятъ, какво е било теглото на тѣзи обозни, ксито въ тази яростна виелица сж бивали принудени да вадятъ ржка изъ пазвата си и да разтоварятъ, измѣкватъ и товаря ъ затъналитѣ въ дѣлбокитѣ прѣспи коне и кола. Тѣхното тегло се призна и отъ онѣзи строеви, които до тогава бѣха най много ожесточени противъ обознитѣ, понеже смѣтаха работата имъ за лека. И тѣ съжалиха този пѫтъ своитѣ нестроови другари.

На 5. II стигнахме послѣдния пунктъ — с. Максинени. Десетъ км. напрѣдъ отъ това село е линията на прѣднигъ постове, дѣсния флангъ на която опира до устието на Бузau и продължава на лѣво по дѣсния брѣгъ на Сереть къмъ Максиненското блато; задъ нея на два км. е очертана прѣдната линия окопи, а на три км. назадъ е главната позиция.

Тѣзи три линии трѣбваше, въпрѣки всички прѣчки и незгоди, да се укрѣпятъ и пригответъ за упорна отбрана. Започна се всрѣдъ бѣсния вой на свирѣпата зима една работа, за извѣршването на която се изискваша свѣрхчесвѣшки усилия. Слѣдъ 24-часово работене и бодърствуване на охранителната линия съвсѣмъ на открито, при нетърпимъ студъ, ротитѣ биваха смѣнявани и на разсѣмване се връщаха на главната позиция, кждѣто се залавяха съ изчистването на снѣга отъ окопитѣ.

При тѣзи работѣ като че ли природата си бѣ поставила за цѣль да руши всичко, което направимъ. Едва туку-що изчиствахме слѣдъ 4—5 дневенъ усиленъ трудъ снѣга, духващъ безмилостния сѣвернякъ и за 1—2 часа пакъ напълваше всички окопи и

входове, тъй че отъ нашата работа и помень не оставаше.

Отъ главната позиция на смъркване ротитъ отиваха да правятъ окопи на прѣдната линия. Тъзи работа бѣше една отъ най-мъчителнитѣ.

Вѣтърътъ бѣ отвѣялъ тукъ снѣга; на 50 см дълбочина земята бѣ тъй замръзнала, че трѣбваше горния пластъ да се рѣже съ остри брадви и тогава да се дѣлбае съ копача и лопатата. Брадвата отскачаше отъ вкоченясалата земя, ржцѣтъ на воиниците се подуваха и прѣъ цѣлата нощъ едвамъ можеха да откъртятъ 5—10 см. земя, която прѣзъ деня пакъ замръзваше и трѣбваше на ново да се рѣже. А заповѣдъ строга ишиаше, тѣзи окопи въ най-скоро врѣме да бѫдатъ готови.

Много на често въ тази широка равнина, кѫдѣто нѣма никакъвъ ориентироваченъ прѣдметъ, снѣгътъ засипваше всички пжтеки, силниятъ вѣтъ събaryaше всички поставени вѣхи и ние изгубвахме пжтя, лутахме се като замаяни цѣла нощъ всрѣдъ виелицата, затънали до поясъ въ снѣгъ, и едвамъ на разсъмване се опомняхме кждѣ сме и намирахме позицтата. Така заети съ охраната и укрѣпяването на новата позиция, минута свободно врѣме не ни оставше. Голѣмата прѣумора отъ работа и постоянното ходене между с. Максинени и охранителната линия изъ дѣлбокия снѣгъ при непоносимъ студъ, бесѣница, паразититѣ отъ друга страна, съ които нѣмахме врѣме да се разправяме, — всичко това бѣ обѣрнало войниците на сѣнки, които едвамъ се влачеха и капѣха единъ по единъ.

А отгорѣ на всички тия трудности, прѣдприемчивия противникъ често ни беспокоеше съ свитѣ смѣли нападения и правѣше съ това положението ни още по-тежко.

Стражеви постъ при Сереть.

„43 наборъ“.

Къмъ дъсния флангъ на охранителната линия, заключенъ между Бузау и Серетъ, мѣстностъта е обраствала съ висока гжста върбова гора, всрѣдъ която стърчи полуразрушения манастиръ св. Матей Бесарабски, който прѣзъ зимата служеше за убѣжище на главния караулъ на дъснофланговата рота.

Изъ тази гора често се промъкваха смѣли руски охотнически команди, облѣчени въ бѣли ризи и съ бѣли качулки на главите, за да не личатъ на снѣга, и нападаха нощно врѣме стражевицѣ на постове.

Тѣзи чести нападенія налагаха щото всички части отъ охранението да бждатъ прѣзъ цѣлата нощ на щрекъ съ напрѣгнато внимание и въ не-прѣкъснато патрулиране и наблюдение.

Прѣзъ мрачнитѣ мразовити нощи тукъ, подобно на комети, хвърчеха по цѣлата линия десетки ракети; сребристата ослѣпителна свѣтлина на които раздираше черното нощенѣ було, разливаше се сетнѣ, като сияние по цѣлото пространство около позицията, отъ която разпръсваше за моментъ тѣмнината и откриваше прѣдъ бдигелното око на будния стражъ нѣкой усиленъ неприятелски патрулъ, който, увитъ въ сѣлата риза, дебнѣше като сѣверна мечка своята жертва.

За усилване на стражата и наврѣменното поддушване на тѣзи дебнещи въ мрачината „бѣли мечки“, разпоредено бѣ всѣка рота да се снабди съ по три кучета, които да се дресиратъ и се държатъ при постовете.

Мераклий войници, бивши овчари и ловци, веднага съ страсть се заловиха за тази работа. Разтичаха се тѣ изъ селото Максинени и слѣдъ малко доведоха въ всѣка рота по три едри кучета. Кръстиха ги още сѫщия часъ съ звучни и претенциозни имена и най-старателно се заеха съ гледа-

нето и подготовкянето имъ за службата, която тръбаше да заематъ.

И тукъ своеобразната войнишка духовитостъ не закъснѣ да се прояви:

— Щомъ се свиква новъ наборъ, изглежда, че войната нѣма скоро да се сврши — убедително заключава единъ, безъ да дава ни най-малко видъ, че се шегува.

— Какъвъ новъ наборъ — запита другъ, който се не досѣти.

— Думата ми е за „43 наборъ“, дѣто сега го събрахме на обучение тукъ изъ Ромжния — поясни първия все тъй сериозенъ и „далновиденъ“.

И отъ тогава вече въ ротите, вместо „кучетата“, чуваше се всѣкога „43 наборъ“. Храни ли се „43 наборъ?“ Готовъ ли е „43 наборъ?“ Хайде, „43 наборъ“ да тръгва! — все тъй — „43 наборъ“.

Прѣзъ една студена нощъ единъ телефонистъ съ всичката си сериозностъ прѣдава: „Тъзи нощъ единъ отъ „43 наборъ“ е напустналъ поста си и избѣгалъ по посока на с. Максинени; да се взематъ веднага всички мѣрки за залавянето и докарването му вързанъ на позицията; отличителни бѣлѣзи: едъръ, шаренъ, съ дѣлга опашка и тѣпа муцуна!“

А отъ другата пѣкъ станция отговарятъ: „Ние ще се погрижимъ за залавяне со му и той ще си получи заслуженото, но да се накаже още сега най-строго отдѣльонния му командиръ, задѣто не го е добре дисциплиниралъ!“

Нѣкои отъ „по ученитѣ“ нарѣкоха „новия наборъ“ — еничеритѣ, понеже ги опѣлчихме противъ „съотечествениците имъ“ — ромжнитѣ и тѣхнитѣ съюзници руситѣ, но това име нѣкакъ неможа да си пробие путь, постепенно заглъхна и остана само „43 наборъ“.

Такъвъ интересенъ милетъ сѫ нашитѣ „чичовци“. Тѣ и въ най-трудните минути не се отказватъ отъ своите „масали“.

Една нощъ гледамъ единъ свилъ се на колело подъ окъжсаното платнище, отскача отъ земята, зж-

битъ му тракатъ като оръхи отъ силния студъ и разправя: „Мама му стара! тия патилки сегашнитъ да съмъ ги прѣпатилъ въ врѣмето, когато е живѣлъ ей този нашия „комшия“ — св. Матей Бесарабски, що сж му съградили манастиръ въ тая върбова гора, не само сж щѣли да ме „произведатъ“ светия, но и въ всички планини сж щѣли да ми съградятъ манастири и всички млади невѣсти сж щѣли да идватъ да се крѣстятъ прѣдъ моята икона и да я цѣлуватъ“. — Ооо! я го вижъ ти него, що му е дошло на ума въ този турфанъ (виелица); яде ти се такава манджа, ама „нѣма го майсторо“, много си гяволъти, като овца си гяволъ; свѣтия а? пѣкъ и невѣсти! та това сега я да го речемъ прилича ми, защото съмъ ергенъ, а всички светии, както знаешъ, сж ергени; а ти, дѣрто магаре, това ти е ексикъ на побѣлѣлата глава; оно защо тая война нѣма да се свѣрши я; те отъ такива пергиши като тебе, що ючкурлука вече не могатъ да си вържатъ, пѣкъ за невѣсти приказватъ — срѣза го „остро“ неговия съсѣдъ — единъ „съврѣмененъ“ ергенъ, който бѣ прѣхвѣрлилъ вече „8-тѣхъ лева“.

Въ това врѣме къмъ дѣсния флангъ въ гората се обади единъ отъ „43 наборъ“, който прѣкъсна веселия разговоръ и накара всички ни да се вгледаме къмъ тъзи страна и да се вслушаме. Слѣдъ малко се чу гласъ:

— Кой тамъ?

— Дойчо, Дойчо! тука.

— О, ти ли си бе, Дойчо, я откога те тражимъ да хванемъ врѣзка съ тебе; ела тука де, нали тѣмно та. . .

Този отначало сопнатъ, а послѣ любезенъ разговоръ се водѣше въ тѣмнината между нашия патрулъ и този отъ германския полкъ, съ който дѣржехме сврѣзка въ дѣсно.

— Е, бай Ганю и бай Дойчо хванаха врѣзка — подзе единъ, не бойте се вече, осигурихме си живота, сега да си продължимъ разговора: а бе нашенецъ — обѣрна се той къмъ стария ергенъ — зна-

еши ли пъкъ я що мислимъ сега: като се свърши войната единъ день, ако е животъ и здраве, и да си отидеме дома, нѣма веднага да влизамъ въ кжщи: ще се окопая най-напрѣдъ въ двора, ще извикамъ послѣ дѣцата и ще ги изпратя патрулъ да разузнайтъ, слѣдъ това ще настѫпя прикрито и незабѣлѣзано, ще атакувамъ жената и ще я накарамъ да подпише мира при слѣднитѣ не много тежки условия: ако пъкъ иска да знае много, както по-рано и ако нѣкога не ми изпълни точно и на врѣме заповѣдъта, ще я накарамъ да се облѣче въ бѣла сая и да прѣстои вънка само единъ часъ въ такава мразовита нощъ, както сегашната — това ще ѝ е наказанието, пъкъ ако ѝ отърва пакъ нека вдига глава".

Тази изобрѣтателност на ядосания войнъ, съ която възnamѣряваше да вкара въ пжтя жена си, се твърдѣ много хареса на нѣколцина, както него, отчаяни врагове на женската емансиpация, които напълно одобриха неговото рѣшение и се заканиха и тѣ да въведатъ дома си сѫщото наказание.

При такива ужасни студове, при които въ мирно крѣме, струва ми се, човѣкъ непрѣменно би умрѣлъ, и при такива тежки страдания, подсладени отъ врѣме на врѣме съ нѣкоя солдашка духовитостъ, ние прѣкарахме край Сереть до 26. III, когато полка бѣ смѣненъ и потегли за с. Романулъ.

Изъ пжтя наредъ се войницитѣ и обозитѣ, съ всѣка рота вървѣше и „43 наборъ".

Въ Романулъ.

Слѣдъ три-мѣсечни грозни теглила, всрѣтъ вихритѣ на вилнѣящата снѣжна стихия, полка се оттегли на почивка въ с. Романулъ. Изтощенитѣ войници снеха раницитѣ отъ изпотенитѣ си гърбове и слѣдъ малка почивка всички усърдно се зало-

виха съ почистването на изоставенитѣ отъ населението и замърсени отъ разни проходящи нестроеви части кѫщи, въ които прѣзъ нощта се прѣдадоха на спокоенъ сънъ.

Колко сладъкъ бѣше този сънъ! Келко приятна бѣше тъзи тиха лунна мартенска нощ и колко много тя се различаваше отъ прѣживенитѣ до тогава ужасни безсънни нощи край Серетъ — това могатъ да знаятъ самъ тъзи, които всрѣдъ стененето на бѣснѣющата буря сѫ стояли тамъ часови, които не веднажъ сѫ били завѣвани изъ пѫтя отъ тъзи буря, които ирѣзъ дѣлгитѣ зимни ноши сѫ стояли съвсѣмъ на открито, безъ всѣкаквъ подслонъ при нетърпимъ студъ и които съ брадви сѫ рѣзали вкоченясалата земя, за да укрѣпятъ отбранителната линия при с. Максинени.

Заживѣха тукъ измъженитѣ войници единъ сравнително доста сносенъ животъ. И тукъ имъ се даде да укрѣпяватъ нова пнзиция, но тъзи работа бѣше много лека за тѣхъ, тя се вършеше далечъ отъ погледитѣ и изстрѣлитѣ на противника, вършеше се денемъ. Нощната почивка, тѣй необходима за възстановяване на изхабенитѣ сили, бѣше имъ гарантирана, а освѣнъ това оставаше врѣме и да се почистятъ, да си подредятъ квартирите, да си направятъ столова, въобще да внесатъ доста възможни подобрения въ своя боенъ животъ.

Тукъ тѣ прѣживѣха и сладкитѣ блѣнове за единъ скорашенъ миръ. Заговори се по едно ѡрѣме, че по причина на руската революция по фронта отъ Рига до Черно море вече пушка нѣма да грѣмне. Зачестиха слухове за срѣща между руски и германски висши военни, слухове за побратимяване на бойната линия между наши и руски офицери и войници. Получи се единъ день и официално съобщение за 5 дневно примирие. Послѣдва слѣдъ нѣколко дни друго — да се прѣкрати по цѣлия фронтъ въ каквато стрѣлба до 15 май.

Гази дата бѣше фиксирана за свикването на социалистическата конференция въ Стокхолмъ и

мнозина помислихме, че това пръкратяване на стрѣлбата до горната дата ще да има нѣкаква връзка съ въпросната конференция и взехме да вѣрваме, че отъ тамъ — отъ Стокхолмъ ще изхвъркне гължбето съ маслиненото клонче, което бѣрзо ще отлети по далечнитѣ бойни фронтове, за да измѣкне изъ влажнитѣ подземияillionnитѣ посырнали изпусталѣли страдалци и ги изпрати по тѣхнитѣ мили домове. Изтѣлни съ радостъ душитѣ ни надѣждата, че вече е дошло врѣме да се спрѣ безумнѣто човѣшко изтрѣбление — да се спрѣ провокацията къмъ разума и съвестта да се повърне изнасиления животъ въ неговото спокойно русло.

Така обнадеждени, ние прѣкарахме въ Романуъ три мѣсеци на спокойствие, слѣдъ което на ново се върнахме край Сереть и застанахме срѣщу революционнитѣ войски на Керенски.

Рухна и тази надѣжда, както и много други по-прѣдишни.

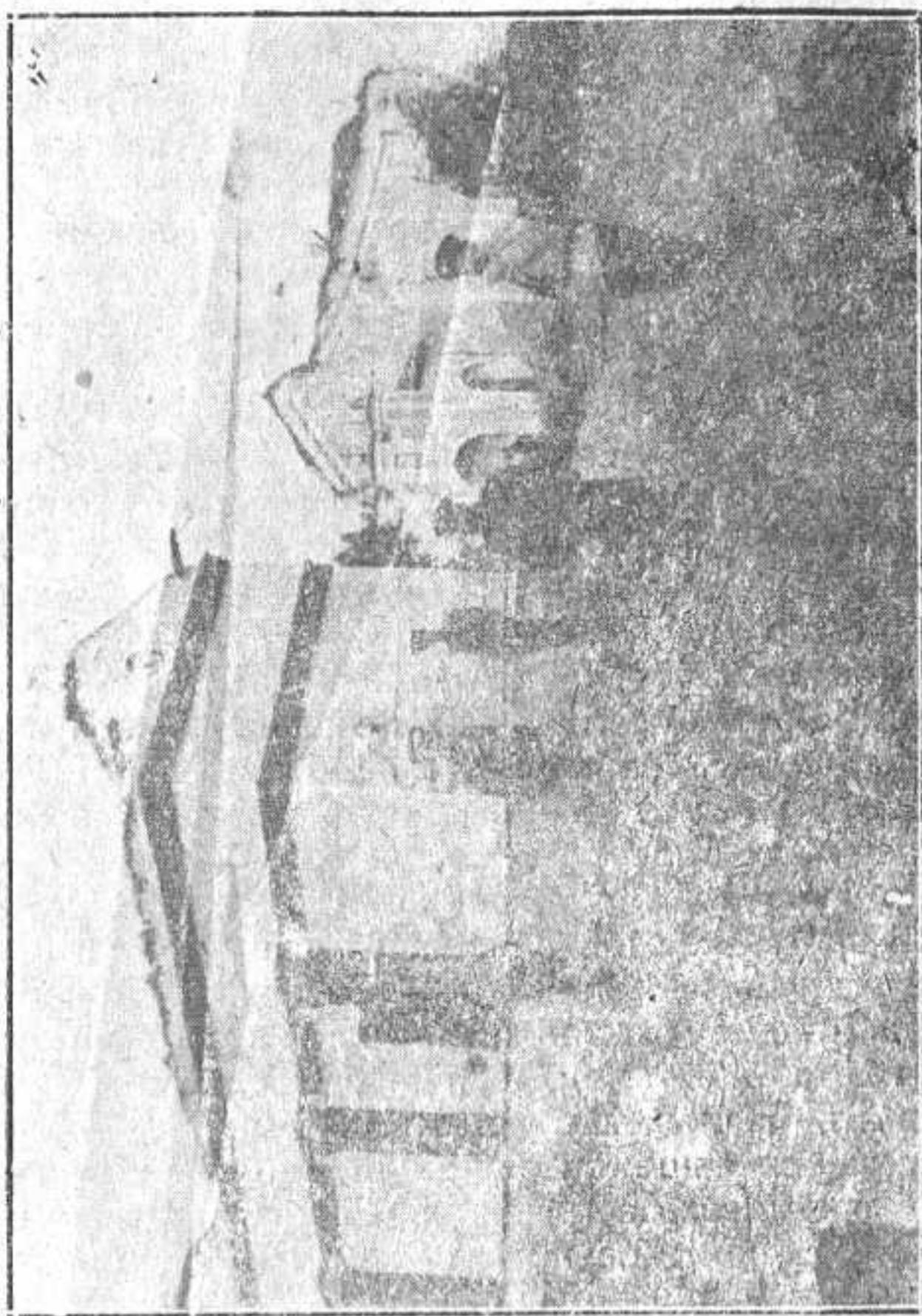
Днитѣ на побратимяването бѣха минали, сега въ нашитѣ противници се забѣлѣзваше една нервозностъ, която съ започването на бойоветѣ въ Галиция все повече се засилваше до като въ скоро врѣме работата доде до тамъ, че всѣкакво движение денемъ по позицията стана невъзможно.

Намѣрихме се отново на сѫщитѣ мѣста, кждѣто прѣзъ зимата толкова много прѣтеглихме. Природата сега бѣше тукъ съсѣмъ различна отъ онази прѣзъ зимата — врѣмето бѣ внесло една голѣма промѣна въ нея. Вместо снѣгъ и каль, по тѣзи мѣста сега растѣше висока буйна трѣва, всрѣдъ която се спотайваха землянки. Сереть и Бузau се бѣха размрѣзнали и бавно влечеха мѣтнитѣ си води изъ ширската влашка равнина.

Гората край тѣхъ се бѣ разлистила, хвърлила бѣ хладна дебела сѣнка върху зелената морава.

Промѣна бѣ настанила и въ „св. Матей Бесарабски“. Той бѣ чувствително пострадалъ — зидовете му бѣха почти съборени, чудноватитѣ му икони,

творения на една необуздана фантазия, бъха се отлъпили отъ стъните и лъжеха изпочупени всръдъ купища отъ земя и камъни, обезобразени и безразборно разхвърляни. Въ светия олтаръ бъ построенъ

Манастира Св. Матей Бесарабски, който въчно ще навъва тежки спомени на войниците отъ 53 пъх, полкъ.

артилерийски наблюдателенъ пунктъ. На сръдната страна се забѣгъзваше ясла и конски нечистотии. Тамъ бъха връзвани на закрито конетъ, които до карваха храна на войниците. По окопите край монастира и на главната позиция бъха закачени

звънци и черковни камбани, които служеха за подаване сигнали за газова тревога. Черквата въ с. Максинени бъ напълнена съ снаряди отъ различенъ калибръ, а отъ амвона ѝ германския офицеръ по задушните газове, държеше свойтъ лекции по употребъблението на маските противъ задушливите газове.

Като гледахъ какъ тази небивала война бѣ обърнала всичко съ краката нагорѣ — какъ тя бѣ накарала въ този моментъ всичко ней да служи — обзе ме едно странно чувство. Азъ видѣхъ тукъ край Серетъ религията на народите — тѣхното упование, утѣха и надѣжда — повалена мъртва на земята — видѣхъ осквернено тѣхното най·свещено чувство.

Това ме прѣнесе въ далечните библейски врѣмена, когато Ис. Христосъ съ камшикъ бѣ изпъдилъ търговците изъ Ерусалимския храмъ и азъ ходейки по позицията взехъ да си мисля, ако това наистина е така било, то какво ли би направилъ сѫщия този Ис. Христосъ ако сега слѣзеше на грѣшната земя и видѣше за какво служи домътъ на неговия отецъ! Какво би направилъ ако слѣзеше отъ висините небесни и видѣше какъ този домъ отъ място „за молитва, за отдихъ и миръ“, се е прѣвърналъ въ арсеналъ за изтрѣбление на човѣчество — това човѣчество, между което той всѣкога и навсѣкждѣ проповѣдваше миръ, правда и любовь! Какво би направилъ ако видѣше за какви цѣли служатъ въ този моментъ черковните камбани, по чийто зовъ се стичаха въ ранни утрени и късни тайнствени вечери въ храмовете религиозните богомолци, за да чуятъ словото Божие! И какво би направилъ ако чуеше какво се говори днесъ отъ черковните амвони!

Тѣзи размишления занимаваха за единъ моментъ ума ми, като обикаляхъ отново прѣзъ горѣщите юлски дни познатата ми позиция край Серетъ и уреждахъ отраната ѝ.

Войниците заемаха мястата си въ окопите и водѣха тихъ разговоръ върху онова, което тукъ ни носѣха бѫдащите кървави дни.

Подъ барабанния огънь.

Минаваха единъ слѣдъ другъ пълнитѣ съ неизвѣстностъ дѣлги юлски дни. Течеше живота на Серетския фронтъ все тъй еднообразенъ — тъй монотоненъ и отекчителенъ. Охранение, патраули, секретни постове „двойки“, наблюдатели, охотнически команди, ловене плѣнници, срочни свѣдѣния за извѣршената окопна работа, за бойнитѣ пріпаси, донасяне храна, писма и вѣстници, пускане „обозни новини“, една отъ друга по лѣжливи, връщане на главната позиция, почистване района, отиване слѣдъ два дена пакъ на прѣдната линия и пакъ охранение, пакъ сѫщата работа — сѫщия животъ.

— Това нѣма все така да е — говорѣха воиниците въ окопите — ще се размѣрдаме нѣкой денъ, ама да видимъ кога ще е — ние нѣма тута вѣчно така да се гледаме като марци (котараци) съ „дѣдо Ивана“ — трѣбва да се оправяме нѣкакъ на една страна.

— Оправянето му е това — обади се отъличната дупка въ окопа единъ храбъръ скептикъ — докато противника не го набиемъ хубаво и го накараме да кандиса, миръ нѣма да доде. Това що ви разправя даскала за разни конференции, папски ноти и незнамъ що-си, всичкото е празна работа — днеска така сж се сплѣли работитѣ, че и Господъ не може да ги оправи затова той се и не намиса, тѣкъ и не смѣе „човѣка“, вижъ войната се прѣнесе и кждѣ него близу, та и той кой знае кждѣ се е сега „окопалъ“ и не смѣе главата си да покаже навѣнъ. Така, така, слушайте азъ какъ ви казвамъ, азъ съмъ отъ стара коза яре, ей тъзи ще докара мира... що сте я пригърнали при себе си — манлихерката — нея дрѣжте здраво и на нея се надѣвайте, а на друго на нищо недѣйтѣ вѣрва — така важно завѣрши дѣлгата си тирада нашиятъ „едъръ далновиденъ дипломатъ“ и доволенъ

сложи главата си върху буцата земя, която му служеше за възглавница.

Слушателите му се спогледнаха и не проговориха нито дума. Неговата „бълъжита убедителна ръчъ“ обезоржжи всъкаква критика — не оставил място за никакви възражения.

Едва мълчанието слѣдът нѣколко секунди тѣ се съвзѣха и единъ отъ тѣхъ се обади одобрително: „така е джанъмъ, и азъ нали много пожи съмъ ви казвалъ, трѣба да се поразмѣрдаме другояче не върви тази работа. „Бой, бой, му е макята, нищо друго, трѣба, както ви казахъ и прѣди малко, да се поразмѣрдаме — съ лежане въ окопите нищо не става“.

И този денъ „на размѣрдане“, за който, кой знае какъ, войниците отъ единъ—два дена бѣлнуваха, като че ли прѣчувствуваха нѣщо, не закъснѣ да доде.

Една хубава ясна ноќь слѣгна надъ позицията срѣщу 23 юли.

Разставихме, както всѣкога, охранението и сѣднахме да чакаме спокойно утрѣшния денъ. Едно небивало, обаче, до тогава затишие настѫпи по цѣлата линия. Прѣзъ цѣлата ноќь никакъвъ гърмежъ не се чуваше отъ къмъ страната на противника. Това ни силно озадачи. Дали това затишие не е прѣдвестникъ на нѣкаква буря — обезпокоително взехме да се питаме единъ други.

Така обезпокоени отъ страшната неизвѣстност, прѣкарахме на щрекъ до сутринта, когато противника даде отговоръ на въпроса, който ни занимаваше и измѣждаваше прѣзъ ноќьта. На разсъмване той започна по цѣлия фронтъ прѣдъ дивизията своята адска бомбардировка.

Прѣди да чуе читателя нѣщо за тѣзи бомбардировки, много важно е да бѫде запознатъ поне отчасти съ позицията, върху която тя се разви, защото това е именно, което я правеше ужасна и неиздѣржима — защото едва ли има нѣкаждѣ

въ тъзи голъма война случай, да е посрещанъ барабаненъ огънъ на такава позиция.

Рѣкитѣ Серетъ и Бузату образуватъ тукъ много блата, отъ които земята е напоена съ подпочвена вода, която не позволява да се копае дълбоко; най-дълбокитѣ ни окопи бѣха 0·80—1 метръ. Никакви блиндажи, заслони и бетонирани галерии; както по другитѣ фронтове, въ които воиниците стоятъ запазени отъ артилерийския ураганъ до момента на пехотната атака. Никакви телени мръжи нѣмаше. Нѣкакви си смѣшни рогатки служеха за изкуствено прѣпятствие прѣдъ още по смѣшнитѣ при такава война, както днешната, миниатюрни окопчета.

По такава една почти неукрѣпена позиция и при една лишена отъ всѣкаква гънка равнина, на 22.VII сутринята, когато кардиналъ Фебъ показва огромния си огненъ дискъ изъ задъ далечнитѣ руски стени, стотици тежки оръдия забълваха своя опустошителенъ огънъ, който въ кратко време срина почти всички окопчета и извади съвсѣмъ на открито тѣхнитѣ защитници.

Хиляди гранати съ зловѣщъ вой цѣпѣха въздуха и съ оглушителенъ трѣсъкъ се прѣскаха на милиони смѣртоносни парчета. Въ изровенитѣ отъ тѣхъ край окопитѣ дълбоки ями потърсаха закритие останалитѣ на открито воиници.

Побѣснѣлото желѣзо сѣеше наврѣдъ ужасъ и смърть. Високи стълбове отъ черенъ високъ димъ и прахъ се вдигаха къмъ небесата. Помрачи се небето, затъмни се топлото юлско слънце, обви се въ непрогледна мъгла равната Серетска степь. Затресе се тежко наранената земя, слѣха се по едно време съ адския тѣнте на гранатитѣ природнитѣ свѣткавици и гърмотевици, между които се провираха сърдцераздирателнитѣ писъци и стенания на смъртно раненитѣ воиници.

Надаваха отчаянъ викъ за помощъ затрупанитѣ въ окопитѣ; тичаха подъ явната смърть тѣх-

нитъ дуугари и съ мжка ги извличаха изъ подъ земята. Викаха за помощь и раненитъ, но нѣмаше никаква възможность да се отдръпнатъ назадъ до настѫпването на нощта — тъ всрѣдъ ужасни мжки и гърчения лежеха на позицията до смръкване; нѣкои отъ тѣхъ повторно бѣха улучвани и добивани отъ безжалостнитъ гранати.

Завъртѣха се низко надъ позицията, като гладни лешояди, десетки неприятелски аероплани, зловѣщото бръмчене на които допълняше страховитата картина. Отказаха се отъ всѣкаква храна ужасенитъ войници, засъхнаха имъ устнитъ за капка вода, посърнаха, почернѣха, станаха неузнаваеми. 'Адъ — сжцински адъ, който надминава всѣка прѣстава.

Не остави на мира този страшенъ барабаненъ огънь даже и рибитъ въ Сереть и Бузau. Тежките гранати вдигаха тамъ, като грамадни фонтани, 80—90 метрови водни стълбове и избиваха безгласнитъ и въ нищо невинни обитатели на подводното царство.

Най-сетнѣ дѣлгиятъ юлски день, който този пжть ни се стори година, измина.

Подъ прикристието на настѫпилата нощ започнахме да прибираме раненитъ и убититъ и да ги изпращаме назадъ.

Но още незавършили тази неотложна работа, започна отново малко утихналия артилерийски огънь, между който взе да се провира и студения чиличенъ гласъ на картечници и пушкитъ.

Захвърчеха червенитъ ракети, което бѣше знакъ, че противника настѫпва.

Обадиха се и нашитъ пушки и картечници — пламна цѣлата линия.

Настана най-страшния и критиченъ моментъ!

Тичамъ край сринатитъ окопи да окуражасъ присѫтствието си тормозенитъ прѣзъ цѣлия денъ отъ ужасния ураганъ и отпаднали духомъ войници, отзивамъ сетнѣ бѣрзо на телефона да искамъ прѣзъ дружинния командиръ прѣграденъ огънь.

отъ нашата артилерия, обаче, кабела е отдавна скъсанъ, оставамъ изолиранъ, но връме за бавене нѣма, връщамъ се пакъ при веригите, а въ мрачината всрѣдъ грохога на ордията и свистенето на куршумите дочувамъ прѣдсмъртенъ човѣшки гласъ: кѫде е ротния! викайте го мили братя, викайте го да му кажа двѣ думи, защото умирамъ; г.-нъ поручикъ, ела да те видя прѣди съ душа да се раздѣля, ела имамъ нѣщо да ти казвамъ! Охъ, майко, умирамъ! умирамъ...

Жално! но въ този критиченъ моментъ нѣмахъ връме да се вслушвамъ въ този замирающъ гласъ; противника напираше силно, азъ трѣбаше да бѣда между войниците на позицията, която се люлѣеше и рискуваше да падне въ непрѣятелски рѣзци.

Положението е критическо! Противника е силенъ и прѣдприемчивъ. Никаква помощъ отъ никждѣ не иде, а заповѣдъ строга има: тамъ кости да сложимъ всички, но нито крачка назадъ; който мрѣдне назадъ сѣдѣ и сигуренъ коршумъ го чака. Това е сильно внушено на всички войници — тѣ го вече много добрѣ знаятъ и за никакво отстѣпление не помислюватъ. Тѣ съ нечуванъ стоици зъмъ отбиватъ бѣсните атаки на многочисления противникъ, който мислейки, че прѣзъ деня всичко е унищожено отъ страшния му ураганъ, настѫпи, за да турне ржка на позицията ни, но това не му се удаѣ — той срѣщна тамъ една непоколебима сила, която го принуди да се откаже отъ намѣренията си.

При умирающитѣ.

Поутихна и артилерийския огньъ. Азъ оставихъ войниците да поправятъ разрушениите окопи, за да посрѣщнатъ утрѣшния барабаненъ огньъ, който на разсъмване започна съ още по-голѣма яростъ и продѣлжи съ сѫщия темпъ до 26. VII и

бързо отидохъ при умирающитѣ, които ме търсѣха. Намѣрихъ ти още не издѣхнали.

— Какво има, кой ме търси? — запитахъ още неприближилъ се до тѣхъ.

— Охъ! вие ли сте, г-нъ поручикъ, съднете тука малко да се видимъ за послѣденъ путь, защото дойде часътъ на зѣчната ни раздѣла! Ударенъ съмъ въ корема, червата ми изтекоха, смъртъта я виждамъ вече прѣдъ очите си; но едно ще те моля, г-нъ поучикъ, много ти се моля, мили мой началникъ, при дружина (другари) да ме закопашъ — непогребанъ да ме не оставишъ!

Послѣднитѣ думи замръзнаха на усните му, той широко отвори очите си, облѣши се въ мене, стисна силно ржката ми, поднесе я къмъ устата си да я цѣлуне, но жестоката смъртъ не му позволи да направи това, тя дълбоко брѣкна въ гърдите му съ костелизата си ржка, измѣкна изведнѣжъ душата му и го прѣърна въ леденъ трупъ. Устата му останаха широко зинали, може би бѣше зиналь да ми разправи още нѣщо — нѣкакви завѣщания, може би щѣше да прави, но смъртъта не го остави да стори това, тя бѣрзаше да свѣрши съ него, за да отиде по-скоро при други, които налѣгали по разораната отъ гранатитѣ позиция я чакаха — чакаха я да ги грабне, за да не се мѣчатъ повече.

Въ това време до ушите ми долетѣ въ тѣмнината другъ гласъ още по-нажаленъ — по-трогателенъ. Тамъ другъ славенъ герой се раздѣляше съ своя милъ живвтъ!

Отидохъ при него и видѣхъ, че и неговото положение е безнадѣжно. И той бѣше ударенъ въ корема съ парче отъ граната и неговите черва се бѣха показали на вѣнъ, повръщащи постоянно — готовѣше се да се прости съ хубавия бѣлъ свѣтъ. Съднахъ край него; турнахъ ржката си на изпотеното му чело и се помжчихъ да го успокоявамъ: не се страхувай, казвамъ му, ще те занесемъ въ болницата, тамъ ще те лѣкуватъ и ще оздравѣешъ.

Нѣма какво да ме успокоявашъ, г-нъ поручикъ, азъ не съмъ дѣте, то се видѣ вече мое оздравяване, но ела, моля ти се, по близо при мене, съдни тука да си подумаме. Мило ми е за живота, г-нъ поручикъ, мило ми е за дѣцата — седемъ ги имамъ. Всички си имотъ бихъ далъ, ризага отъ гърба си бихъ далъ, само да мога живъ да остана — при дѣцата си да отида. Ахъ, дѣчица, мили дѣчица, малки сте още, глупавички сте, кой ще ви на умъ научи, кой ще ви се радва! Знаете ли, скжли ангелчета, че въ този моментъ, когато, може би, вие приказвате за мене, когато сладка радостъ залива крѣхкитѣ ви души при мисълъта, че обичния ви татко ще се завърне привасъ живъ и здравъ, тука далечна чужда земя се-вече отваря, за да го пригърне въ студенитѣ си обятия и го скрие на вѣки отъ вашите очи.

При тѣзи думи коравия и вѣчно веселия войнъ жално зарида — посърналото му и измъжчено лице се залѣ съ обилни сълзи.

Слѣдъ малко се съвзѣ, тѣжно ме погледна съ угасвающитѣ си очи и продължи: мъчно ми е и за тебе, г-нъ поручикъ, много те обичахъ, по желание дойдохъ въ твоята рота, дано ти Господъ здраве дава, живъ да останешъ и слѣдъ войната дома да отидешъ дѣцата ми да видишъ, да имъ кажешъ кждѣ е татко имъ загиналъ и съвѣтъ да имъ дадешъ — на умъ да ги научишъ. Тѣзи моя прѣдсмъртна молба ще я удовлетворишъ, вѣрвамъ, нѣма да ми откажешъ — искамъ ти да ги научишъ какъ живота си да наредятъ, а сега мене при другари да ме погребешъ.

Въ това врѣме додоха санитаритѣ съ носилката, настаниха го въ нея и го понесоха къмъ дружинния лазаретъ. На тръгване ми цѣлуна рѣка, взе си послѣдно сбогомъ и затъна въ тѣмнината. Раздѣлихме се, за да не видимъ никога вече. Слѣдъ нѣколко часа ми извѣстиха отъ лазарета, че се поминалъ.

Най близкия завѣтъ на тѣзи обични мои войници и мили бойни другари азъ изпълнихъ. Погребахъ ги при другаритѣ имъ въ една обща гробница въ с. Питулаци край р. Бузau, надписахъ приготвени тѣ дървени кръстове и саморжично ги поставихъ надъ главите имъ. Ако ме не постигне тѣхната участъ, ще изпълня и другия имъ завѣтъ — ще отида слѣдъ войната въ дома имъ, ще видя скажитѣ имъ дѣчица, ще имъ раправя кждѣ сѫ загинали тѣхните непрѣжалими татковци, ще се помѣча да ги утѣша — ще имъ дамъ нуждните съвѣти.

Като слушахъ прѣдсмъртните завѣти на умирающитѣ въ ржцѣтѣ ми войници, като гледахъ тежките страдания на животъ въ продължение на двѣ години, като виждахъ ужаситѣ, що прѣживѣха подъ непрѣкъснатия 5 дневенъ барабаненъ огънь край Серетъ, като чета и чувамъ за теглилата на българските синове въ мундиръ при завоя на Черна, Червената стѣна, „Хиляда и петдесетъ“, Каймакчаланъ, Чеганъ и пр., азъ отправямъ къмъ васъ, драги мои съотечественици, които по едни или други причини сте останали въ дома си, и къмъ васъ уважаеми елегантни гжи и хубавички грациозни госпожици, слѣдния апель: когато минава край васъ и въ столичните булеварди или изъ тѣзи на който и да е провинциаленъ градъ нѣкой „чичовецъ“ съ окъсанъ шинель, смачкана фуражка, развлечени царвули, съ калчишна торба на гърба, посърналь и изпусталъ — сторете му пѣть, свалете си шапката, запитайте го съ благи думи отъ кждѣ иде?

Когато го срѣщнете този великъ мъженикъ, този тихъ скроменъ „простакъ“ — не го прѣзирайте, не се гнусете отъ него, а наведете низко челата си и му се поклонете — поклонете му се, защото тий напълно заслужава вашия поклонъ!

Може би мнозина отъ васъ ще кажатъ, както съмъ чувалъ да казватъ: „той е българинъ, България е негово отечество и той е дълженъ да

я защищава — дълженъ е да изпълни своя отечественъ дългъ“.

— Да, дълженъ е! Но това го той много хубаво знае — знае го прѣди вие да му го кажете. Това не веднъжъ му е разправяно въ казармата, и сега тукъ на бойната линия и той изпълнява този си свещенъ дългъ въ продължение на двѣ години повече отъ похвѣлно и безупрѣчно; но питаме въсъ, които нему дължите своето спокойствие, своята непоругана честь и своя, милъ животъ, не се ли считате за задължени да се отнесете къмъ него съ нуждното уважение, не сте ли длъжни да му отدادете заслужената почитъ?

— Да, длъжни сте!

„Безистенътъ“.

По „стратегически съображения“, къмъ З ч. пр. пладнѣ на 11.VIII 1917 год., когато денътъ бѣ вече започналъ да измѣстя нощта и да се настанива изъ широката равнина край Серетъ, ние напуснахме позицията при монастиря Св. Матей Бесарабски и „вестерн“ прѣзъ Бузau се оттеглихме на три километра назадъ, кждѣто заехме нова поудобна позиция за отбрана и веднага се заловихме съ нейното бѣрзо организиране. Всички войници бѣха вече достатъчно съзнатели необходимостта отъ окопаването въ тази голѣма модерна война, въ която бѣ приложена послѣдната дума на техниката, та нѣмаше нужда отъ никакво подканване и настояване. Всѣки съ най-голѣмо усърдие се залавяше съ изработването на отмѣрения му участъкъ — всѣки гледаше по-скоро да влѣзе по-дѣлбоко въ земята.

Едноврѣменно съ правенето на окопитѣ, се започна и прѣнасянето и поставянето на рогаткитѣ. Тази работа бѣше извѣнредно трудна и съ прово-

дена съ много голъма опасност, понеже се извърш-
ваше подъ непрѣкъснатитѣ истрѣли на прстивника,
който на нѣкои мѣста се бѣше доближилъ на
200—300 крачки прѣдъ първата ни линия.

Но, както много пжти до тогава, така и този
пжтъ бѣха прѣодолѣни всички прѣчки и трудности
и въ кратко врѣме човата ни позиция бѣ доста
добрѣ укрепена и ние вече можехме не само да
спрѣмъ по-нататъшното настѫжение на против-
ника и да не му позволимъ да разшири сюя ус-
пѣхъ, но можехме да прѣминемъ и въ нападение.
Такова едно нападение наши роти, съвмѣстно съ
части отъ 9-и германски щурмови батальонъ извѣр-
шиха на 1.IX с. г точно въ 4 ч. прѣдъ пладнѣ и
само слѣдъ 40 минути се завѣрнаха съ 60 души
плѣнници и 9 картечници, безъ да дадатъ нито
една жертва.

Слѣдъ този свѣткавиченъ ударъ, нанесенъ съ
бомби, пламъкохвъргачки и минохвъргачки, сър-
зостъта на противника значително намалѣ и ние
можехме по-спокойно да продѣлжимъ усъвѣршен-
ствуването на новозаетата позиция, която скоро
заприлича на единъ подземенъ градъ, който брои
около 5,000 души жители.

Къмъ тази позиция сега откждѣто и да по-
гледнешъ, нищо неможешъ забѣлѣжи — всичко е
равнѣ съ земята; но доближишъ ли, виждашъ единъ
лабиринтъ отъ окопи и входове, въ които ако не
сѫ поставенитѣ на жглитѣ и изходитѣ показатели,
много можешъ се оправи накждѣ да вървишъ.

На вжтрѣ подъ земята въ окопитѣ и входо-
звѣтѣ се спушчатъ стотици галерии, надъ вратитѣ
на които ще прочетете слѣднитѣ фирмi, плодъ на
войнишката „муза“: вила „Сереть“, вила „Бузau“,
вила „Кефъ“, вила „Максиненска домнишора“,
вила „Здраве му кажи по-харно“, вила „Сиромаш-
ки рай“, вила „Широкъ животъ въ тѣсни гащи“,
телефонна станция „Пижо“, станция „Пендо“, стан-
ция „Иванъ“, станция „Тулча“ и пр. и пр., а надъ

ътворитъ на нѣкои отъ по-тежкитѣ блиндажи личи со едри красиви букви надпись: „За зоръ замънъ“.

Врѣмето въ тѣзи подземия минава въ писане писма на домашни и познати, четене разкази изъ походната войнишка библиотека, приказки съ най-фантастично съдѣржание, войнишки остроти, отъ врѣме на врѣме пѣсни и посвирване на кавалъ, гайда или гѣдулка; като отгорѣ на всичко това не се изпуска изъ прѣдъ видъ постоянната готовностъ, всѣки по даденъ отъ наблюдателитѣ сигналъ да грабне оръжието и тихата до този моментъ позиция да изригне изведнѣжъ като вулканъ и залѣе съ огнената си лѣва всичко, което би дръзнало да наруши нейното спокойствие.

При нѣкой, който е извѣстенъ въ ротата като виртуозъ при разправянето на масалитѣ, се събиратъ по нѣкога голѣма частъ отъ другаритѣ му, слушатъ го съ най-голѣма наслада, разпрѣсватъ за извѣстно врѣме теготата, що притиска душата имъ.

Една сутринь, като провѣрявахъ бодърствуването на секретитѣ, спрѣхъ се до една галерия и гледамъ нѣколцина зяпнали въ устита на единого, който разправя: „Днеска съмъ много кефлия, получихъ отъ една вдовица отъ нашето село писмо и два лева пари, есапимъ да налетимъ ротнио за отпуска, та да идемъ да се женимъ (жена му бѣ умрѣла прѣди три мѣсяца и му оставила шестъ сирачета).“

И мене ме закълца злото, както баща ми, и онъ човѣко така жени се 5—6 пжти, па като видѣ дека небива, махна се, та и я че опитамъ още еднѣжъ, па ако нече и я че е махнемъ. Малко съмъ си подносилъ куртката, ама нищо, за сватба я бива.

Хайде, Гоше, да сакаме заедно отпуска, та ти че си па деверъ, гледамъ и твоята куртка я бива за тая работа, па и ти си гледамъ като мене угледенъ (красивъ) та таманъ за реклама“.

Понаведохъ се малко въ мрачината да видя курткитѣ имъ, дѣто ги били малко подносили, но за сватба ги бивало. Тѣ бѣха заприличали на жен-

ско фигаро, единия ржавъ бѣше откъснатъ отъ лактегъ, другия го нѣмаше отъ рамото надолу, а политъ имъ бѣха станали до толкова кжси, че изъ подъ тѣхъ се виждаше цѣлия имъ широкъ аленъ поясъ.

„Харни ни сѫ курткитѣ“ — върази Гоше — на царска дреха маана нѣма. Туку да ти кажемъ по тая работа я съмъ на по-другъ акълъ, я съмъ направилъ една по-далечна смѣтка, намислилъ съмъ съ единъ куршумъ два заека да удариме. Знаешъ ли що: въ село нѣма да ходиме, дума се че срѣщу насъ щѣла да доде скоро женската руска бригада, та като дойде, че идеме да плѣниме нѣкоя и че направиме за приказъ една сватба тука на фронта. Ти че си младожена, я деверъ, па рѣтио че поканиме за кумъ, та като станешъ зетъ на „Дѣдо Ивана“ белки нѣкакъ кандише да се спогодиме — миръ да направиме“.

Ако отидешъ при друга галерия, тамъ пъкъ ще чуешъ други духовитости.

Така дочаквахме и изпращахме тукъ днитѣ и нощитѣ, все съ надежда, че ще доде денъ да се тури край на тази ужасна война, която ни е натикала подъ земята, като влѣчуги — че ще доде денъ да се измѣкнемъ отъ влажнитѣ мухлясали подземия

Вечерно врѣме, когато се започва донасянето на храната, водата, прѣнасянето на рогаткитѣ, рамитѣ за галериитѣ и пр., на позицията настава движение, както изъ най-многолюднитѣ столични булеварди. Тогава въ дългия входъ, водящъ къмъ намиращия се задъ срѣдата на позицията наблюдателенъ пунктъ на дружния командиръ, свѣтватъ ламби и газеничета и той запрѣличва на чаршия, отъ двѣтѣ страни на която зѣятъ украсенитѣ съ всевъзможни рисунки и илюстровани картички галерии на адютанта, лѣкаря, кома юдира на дружината подръжка, телефониститѣ, санитаритѣ, ординарцитѣ за свръзка и редъ други постройки. Тукъ е и кафе то „Св. Матей Бесарабски, до

него лъярницата „изтънченъ вкусъ“, кждъто отъ шратнелни гѣ чаши и запалки се изработватъ, пръстени, печати, кафени и ракиени чашки и всевъзможни други металически издѣлия. По ната тъкъ

„Концертъ“ въ „театъръ Сереть“.

надъ нѣколко терасовидно наредени стѣпала личи надпия; театъръ „Сереть“. Тукъ наредъ съ „актио-ритѣ“ се явява понѣкога на сцената единъ войникъ съ своята физхармоника, който събира около себе

си любителитѣ на музиката, както ги събира Маринъ Парушевъ по сборовете и панайритѣ.

Много начесто, обаче, „дѣдо Ивановитѣ“ гранати прѣкжсватъ тази литературно-музикална дѣйностъ въ най-важния и интересенъ моментъ и наблюскватъ „публиката“ и „актьорите“ въ галериите, кждѣто се спѣтайватъ до като настѫпи отново затишие, и сегнѣ пакъ си заематъ мѣстата, за да се продължи прѣжнатото веселие.

Този входъ бѣ нареченъ отъ войниците „безистенътъ“, което име той прѣдаде отсегнѣ и на позицията.

И днесъ цѣлата позиция е извѣстна между насъ подъ названието „безистенътъ“.

Новата напасть.

Днешната продължителна война създаде новъ всевъзможенъ материалъ за тѣзи, които пишатъ.

И запрѣтнаха тѣ ржави, развѣха перото и започнаха да пишатъ.

Писаха на разни теми. Писаха и на такива, на каквите, ако пишеха въ мирно врѣме, биха ги взели четцитѣ имъ за циници, и биха казали: „вижъ ги ти сега съ какви работи сж съднали да ни занимаватъ, да се чуди човѣкъ на акъла имъ!“

Така биха казали тогава; но сега нѣма какво да се чудятъ, че имъ се поднася подобна духовна храна. Нали политиката и литературата, журналистика и хумора се създаватъ и направляватъ отъ събитията. Ехъ, днешнитѣ събития създали сюжети за такива теми и на тѣхъ се пишатъ че нищо чудно въ това.

Нѣкои отъ тѣзи теми бѣха прѣдназначени да прѣцѣнятъ и изнесатъ на показъ заслугите и злините на една незанимаваща по-рано никого фау-

на, която благодарение на войната доби една малка известност.

Пръди нѣколко дни, напримѣръ, г-нъ Добрияновъ възпѣ въ „Миръ“ убитото ротно магаре, като се обрна къмъ него съ възторженитѣ слова: „О, добиче славно!...“

Слѣдъ него другъ единъ (забравихъ му името) пакъ въ „Миръ“ викна отчаяно: „Ахъ, тия комари!“. Той доста живо прѣдаде своята жестока борба съ комарите въ Сѣрското поле. Рправяще той нещастника, какъ прѣзъ цѣлата ноќь се мятали, тръшканъ се, бѣгалъ изъ тѣмнината, като „нѣкое“ нападнато отъ конски мухи, махалъ съ ржцѣтѣ си, удрялъ се, турялъ чорапитѣ на ржцѣтѣ си, а ботушитѣ обувалъ на боси крака и постоянно поглеждалъ къмъ истокъ да види дали нѣма по-скоро да се разсъмне-.

Извѣстниятъ напослѣдъкъ въ нась съ своя лекъ хуморъ писателъ Д. Калфовъ въ единъ свой разказъ покрай синитѣ дяволити очи на хубавата „Маашука“, съ „трогателни“ думи описа и прѣдсмѣртнитѣ мжки на единъ многозаслужилъ конь.

Посветиха се известно число редове и на золоветѣ, кучетата, разнитѣ видове паразити и пр. и пр.

Моите войници радовно четѣха всичкитѣ тия писания и единъ денъ прѣдъ менъ се яви една избрана отъ тѣхъ депутация съ слѣдната молба: „Г-нъ капитанъ, въ онзи денъ брой на въ „Миръ“ четохме, какъ г-нъ Добрияновъ въ отдея „Бѣлѣжки на деня“ оплаква єдно убито ротно магаре, което било много заслужило. Щомъ могатъ да се пишатъ въ вѣстниците такива нѣща, напишете и вие нѣщо за нашето магаре съ късата опашка, което, вѣрваме, е не по малко заслужило.“

То прѣзъ най-голѣмитѣ бойове отъ началото на войната и до днесъ носи бакитѣ на позицията и притѣжава качества, каквито едва ли има друго нѣкое да ги притѣжава, невѣрваме да ги е притежавало даже и „г-нъ Добрияновото“. Наприѣръ,

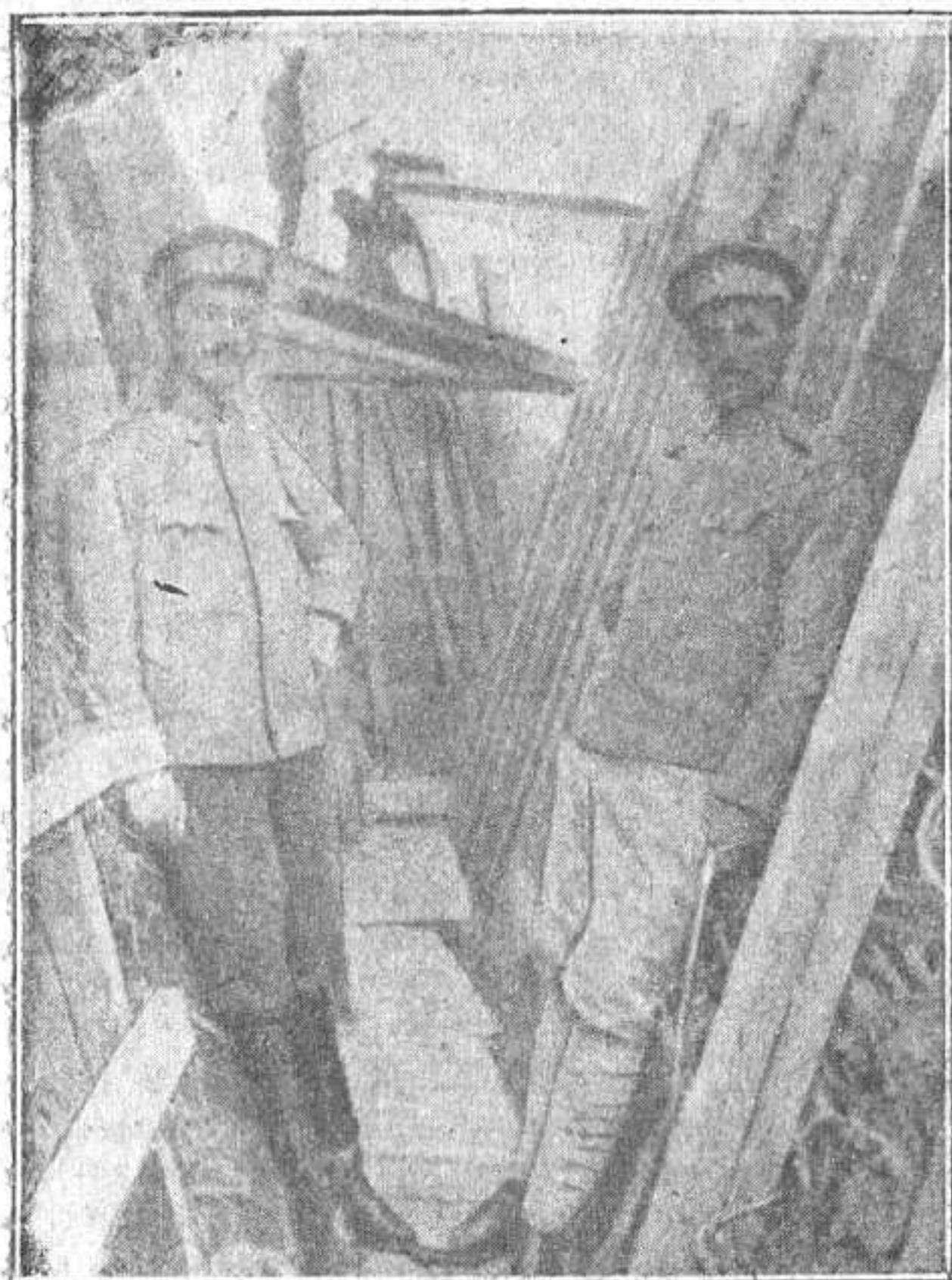
то не реве и не ни издава разположението и друго: не се бои отъ гърмежитъ. Ами бъдия конь, що носи казанитъ съ чорбата — той ако не бъше, щъхме да изпукаме като гарги отъ гладъ. Тия двъ животни става вече двъ години така безуокорно и безропотно носятъ своята служба, че напълно заслужаватъ да имъ се увѣковѣчи името по нѣкакъвъ начинъ. Ако нещете да пишете нѣщо за тѣхъ, напишете два реда баремъ за мишкитъ тукъ на новата позиция. Хайде за „злинитъ“ пишете, ако нещете за „добринитъ“. Напишете нѣщо за този новъ нахаленъ нашъ врагъ!“

Напишете, та напишете!.. Иска народа и не пита иде ли ти отъ ржка тъзи работа или не. Иска той и не ти вѣрва, като му казвашъ, че не можешъ. Какъ да не можешъ! ти — ротниятъ командиръ, — който, си за тѣхъ енциклопедия; командувашъ ги, водишъ ги на бой, давашъ имъ съвѣти и упътвания, въ твоето лице тѣ търсятъ утѣха и сърадване въ врѣме на скърби и радости, пѣкъ да не можешъ да напишешъ въ вѣстника два реда за нѣкакви си мишки. Така ти разправяятъ хората и не отстѣпватъ. Какво да правишъ! Можешъ, не можешъ, ще пишешъ. „Гласъ народъ гнѣвъ Божи!“

И ето, за да изпълня „народното желание“, азъ вземамъ писалката и започвамъ да пиша, колкото мога, нѣщо за мишкитъ тукъ, нарѣчени отъ войниците „нашиятъ мишки“.

Прѣди десетина дена се прѣмѣстихме на нова позиция при селото Голянка. Тъзи позиция е укрепявана отъ германцитъ и укрѣпили я хората — по германски я укрѣпили. Хвала имъ! На всичко намѣрили колайлъка, навсѣкждѣ направили тежки блиндажи, които могатъ да противостоятъ даже и на гаубиченъ снарядъ. Навсѣкждѣ поставили помпи за изваждане на съbralата се въ резервуарите подпочвена вода. На всички окопи и входове обшили стѣнитъ съ трѣа и тель, за да не се събарятъ. Всичкото пространство задъ позицията мас-

кирали съ дървета, които отъ далечъ прѣставляватъ като обширна естествена гора, задъ която ротитъ свободно се движатъ, ператъ се, учение произвеждатъ и пр. и пр.

Входъ на позицията при с. Голянка (Ромжния).

Жилищните помѣщения пъкъ — сѫщински казимати — съ креватитъ имъ, маситъ, столоветъ, шкафчега, етажерки, въобще всичкитъ имъ удобства за единъ сносечъ животъ. Освѣнъ това цѣ-

лото пространство прѣдъ нашия участъкъ, който е вдаденъ доста назадъ отъ общата линия, се бие анфиладно отъ съсѣднитѣ наши части и ние сме почти напълно спокойни. Съ една дума всичко доста хубаво сравнително, но тукъ пъкъ *нико* напъсть — безъ брой гладни мишки и мишчета отъ различна голѣмина плѣзнаха веднага около ни и не ни даватъ покой. Съднемъ ли да се хранимъ, туку гледаме подали глави отъ всички страни на землянкитѣ и вървятъ къмъ маситѣ, качватъ се отгорѣ — ще взематъ хлѣба отъ рѣкѣтѣ ни. Нощно врѣме се разхождатъ по глазитѣ ни и не ни оставятъ спокойно да почиваме. Зачестиха оплаквания. Единъ се оплаква, че му прѣгризали шинела, на другъ — шапката, трети заязва, че посъгнали на „насѫщния“ му, четвърти се старае да прѣдстави точно какъ по срѣдъ нощъ угадилъ, че една му влѣзла въ гащитѣ: какъвъ зоръ видѣлъ, до като я изпѣди, какъ щѣлъ насмалко „грозно“ да пострада и да стане заникждѣсетнѣ и пр. и пр.

Офицерския кандидатъ пъкъ горкия, като станалъ рано сутринта и взелъ новата куртка, която шивача му бѣ донесълъ късно вечеръта, за да се изкони, съ голѣмо прискърбие констатиралъ печалния фактъ че яката и липсва. Безобрѣзниятѣ му гадини отъ тамъ бѣха започнали тукушо отъ конецъ откъснатата куртка — отъ яката.

Покрай тюхканията отъ нацесенитѣ врѣди и загуби, взѣха да се чуватъ и самоувѣрени прѣдсказвания: „Толкова много мишки, това е на гладъ — разправя единъ — азъ помня една година така ги имаше много тия гадове и житото го купувахме четири гроша оката; пъкъ хичъ не се боятъ, не знамъ какви сѫ тия мишки, много гладни ли сѫ, джинса ли имъ е такъвъ, незнамъ каква е работа!“

Що да се прави? Започнахме изтрѣбителна война противъ този новъ врагъ. До майта землянка е тази на ротнитѣ телефонисти.

Тамъ прѣзъ цѣлата нощъ се чуватъ въ мрачната едни чести тжпи удари, придружени съ

дебели псуени. На стъната е закачена торба със едно коматче сухъ хлъбъ, предназначена да играе ролята на капанъ. Тоа сръдство се възприе и отъ другите войници, но малко помага: ще се уловятъ, да речемъ, пръзъ нощта във всъка торба по 7—8, свършеа ли се сътолкова тази епидемия?

Азъ пръзъ цѣлата нощ не гася лампата, за да мога да наблюдавамъ отъ кждѣ ще бжда атакуванъ. Лежа на кревата и въ дѣсната си ръка държа готовъ за дѣйствие изпратения ми въ колетъ стъ мяя отличенъ приятель Станимиръ Беровски гърбачъ, назначението на който е да служи противъ другъ „вжтрѣшенъ врагъ“, но сега заслужи и противъ този.

Въ знакъ на сърдечна благодарност за този много заслужилъ ми гърбачъ и азъ изпратихъ на скъпия ми приятель единъ цѣненъ велиденски подаръкъ, изработенъ тукъ на фронта.

Какво да се прави?

Какви рационални срѣдства за борба да се изнамѣрятъ? Този бѣше сега голѣмиятъ въпросъ, който занамаваше умовете на войниците. Всички мислѣха, всички се блъскаха да намѣрятъ цѣръ на тази напастъ; до като най·сетне фелдфебеля Янковъ имъ прѣдписа една сутринъ рецептата и ги освободи да мислятъ повече по този „жизненъ“ въпросъ.

„Абе то цѣра му билъ безъ пари, ами трѣбва човѣкъ да го знае“ — разправяше той на събрали се край неговата землянка войници, които съ напрѣгнато внимание го слушаха. „Азъ знаете ли какво направихъ нощесь? — приготвихъ въ една по·голѣма паница попара съ нѣколко корички сухъ хлъбъ и достатъчно количество хладка вода и я оставихъ на срѣдъ землянката. Слѣдъ малко гледамъ всичките мои „съквартиранти“ се навъртѣха около паничката и лакомо взеха да гълтатъ приготвената имъ топла храна. Наядоха се хубаво и всъки си отиде на мястото и си легна да спи. Слѣдъ това азъ бѣхъ вече напълно спокоенъ и пръзъ цѣлата

нощъ спахъ тъй сладко, както отдавна не помня да съмъ спалъ. Както виждате нощесъ ние склучихме миръ по споразумѣние, но не съвсѣмъ безъ „анексии“.

Войницитѣ се спогледнаха и поизкравиха зачудено глава.

Началство бей, нали е, съче му главата, на и тука му дошло на ума какво да направи — говорѣха войницитѣ, като се разотиваха по землянкитѣ, доволни, че най-послѣ и на това зло се намѣри цѣрътъ.

Къмъ завоя на Черна.

Нашата експедиция въ Ромжния, започната прѣди една година, завърши въ първнѣ дни на м. декемврий 1917 г. съ примирие между четвърния съюзъ и рускитѣ народни комисари отъ фракцията на болжевикитѣ; въ резултатъ на което се подписа на 3-ий мартъ 1918 год. въ 6 часа слѣдъ пладнѣ Брѣстъ-Литовския миръ.

Една кратка телефонограма вдигна изъ скопитѣ при с. Голянка на 7.-XII. нашитѣ и рускитѣ войници, нѣкои отъ които веднага потеглиха едини срѣщу други, но този пътъ безъ оржжие.

Срѣщата стана по срѣдата на бойното разположение. Тя бѣше мила и до сълзи трогателна.

Като гледахъ тѣзи сърдечни пригръщания и излияния на братски чувства, азъ въ недоумѣние се питахъ: това сѫщите хора ли сѫ, които до прѣди нѣколко минути се дебнѣха като лути звѣрове! Белки близо двѣ годишната кръвопролитна война изъ Добруджанскитѣ и Влашки полета не е можала да всѣе поне малка ненависъ между тѣзи два народи!...

Настана на този страшенъ Серетски фронтъ единъ чудно приятенъ животъ! Започнаха интимни срѣщи, пѣсни и веселия. Ние, обаче, не

бъхме щастливи да се радваме за дълго връме на този хубавъ животъ. На 25. XII. ни смѣни 415 германски полкъ и ние потеглихме прѣзъ Унгария за южния фронтъ.

По болѣзнени причини азъ заминахъ за България, та не взехъ участие въ този походъ, прѣзъ който българските офицери и войници сѫ били прѣдметъ на живи симпатии отъ страна на унгарци. Особено силенъ е билъ изблика на чувства въ Темишваръ, кѫдѣто гостоприемните съюзници сѫ задържали скажитѣ си гости, за да посрѣщнатъ заедно новата 1918 година.

Срѣщата е била извѣнредно задушевна. Държали сѫ се пламенни тостове за възтържествуването на съюзното оржжие и за заячване на приятелските връзки между българския и унгарския народи.

Прѣдметъ на особено внимание отъ страна на бално-стъкмените унгарки сѫ били нашите млади офицери — „кавалери-рицари“.

При срѣщата ми съ тѣхъ сете; се надпрѣзарваха кой по-напрѣдъ да ми се похвали какъ прѣкаралъ на бала — кой съ коя танцуvalъ, какъ била облѣчена, че имала лебедова шийка, мряморни раменѣ, високи обли гърди и чудна грация; че още му меришели дрехите на парфюмъ отъ нея, че още усѣщалъ сладостния и ароматиченъ дъхъ и често я сънувалъ; той какво ѝ казалъ, тя пъкъ какво му казала, че не помнилъ въ живота си по-щастливъ моментъ отъ този, че ако биль живъ слѣдъ войната щѣлъ непрѣменно да отиде въ Темишваръ да я тѣрси и пр. пр.

Какво да ги правишъ — млади! Момчешка имъ работа! Белки сѫ се загрижили като нась, че едно било босо, друго — голо, трето — гладно, а като на пукъ на днешната ужасна скжпотия пъкъ и четвъртото било на пжть.

Азъ посрѣщахъ новата година на легло въ Александровската болница. Немога да се похваля, разбира се, съ такива впечатления, каквито сѫ из-

и несли колегитъ изъ Темишваръ, но все имамъ запазени известни спомени отъ посрещането ѝ.

Къмъ 12 ч. прѣзъ нощта болничната тишина бѣ нарушена отъ манифестацията на германскитѣ милосерд и сестри и санитари, които строени по двама съ знамена въ ржцѣ и съ пѣне „Шуми Марица“ и „Deutschland Deutschland über alles“ отиваха изъ таитѣ и коридоритѣ да честитятъ на болнитѣ новата година.

Слѣдъ тѣхъ духовития арменецъ подпоручикъ Грабетъ отъ 11 сливенски полкъ съ патерици подъ мищниците подскачайки на единъ кракъ — като ранения му кракъ го държеше въ хоризонтално положение, подобно на оржденъ лафетъ, единъ служителъ ходѣше да суровака болнитѣ си другари и имъ пожелаваше скорошно оздравяне.

Гри ме тъ нарочно доде да ме поздрави съ новата година и ми изкаже почитанията си насъкоро пристигналия колега по оржжие поручикъ Димитровъ, единъ съвремененъ ергенъ — съ низко подстригани мустаки, годинитѣ на когото еко се събератъ съ тѣзи на още двама като него „деликанлии“, ще се получи почетната цифра 150.

Макаръ и насъкоро дошелъ, той бѣ станалъ вече полуляренъ въ цѣлата болница.

Още съ пристигането си започна да се обяснява въ любовъ на всички самарянки и прислужнички, безъ да прави нѣкаквъ подборъ, като на всѣка се рекомандуваше съ думитѣ. „Азъ имахъ едно врѣме една любовница, много приличаше на тебе—да се запознаемъ: „Г-нъ Димитровъ.., винаги готовъ за искренна любовъ и слѣдъ това запитваше: „кажи ми ти ега г-ца ли си съ тѣнка кожица или си г-жа тъ дебела кожа? Това бѣха встѫпителниятѣ му лъбо ни слова къмъ всѣка „рокля“, която се мѣ еще прѣдъ очите му.

Падиръ това вече прѣдприемаше рѣшителна „офанзиа“ и прѣдъ никакви прѣпятствия не се спираше.

Понъкога този съ чиличенъ стомахъ българинъ, който се живо интересуваше отъ продоволствения въпросъ и редовно отиваше въ кухнята да провърява менюто, слѣдъ като се нахранѣше, ставаше доволенъ, щастливъ и тогава започваше да прѣставлява какъ нѣкога играелъ „Иванко“ на Видинската сцѣна.

Но за да се етузиазира по-добре, трѣбаше да има на срѣща му нѣкоя отъ нѣжния полъ, която да прѣставлява „Мария“.

Обаче, влѣзеше ли всецѣло въ ролята си, ставаше крайно „офанзивенъ“ и за да се избѣгне „опасността“, на която се излагаше въ този моментъ „Мария“, трѣбаше публиката да я барикадира, за да я заварди отъ пламналия „Иванко“.

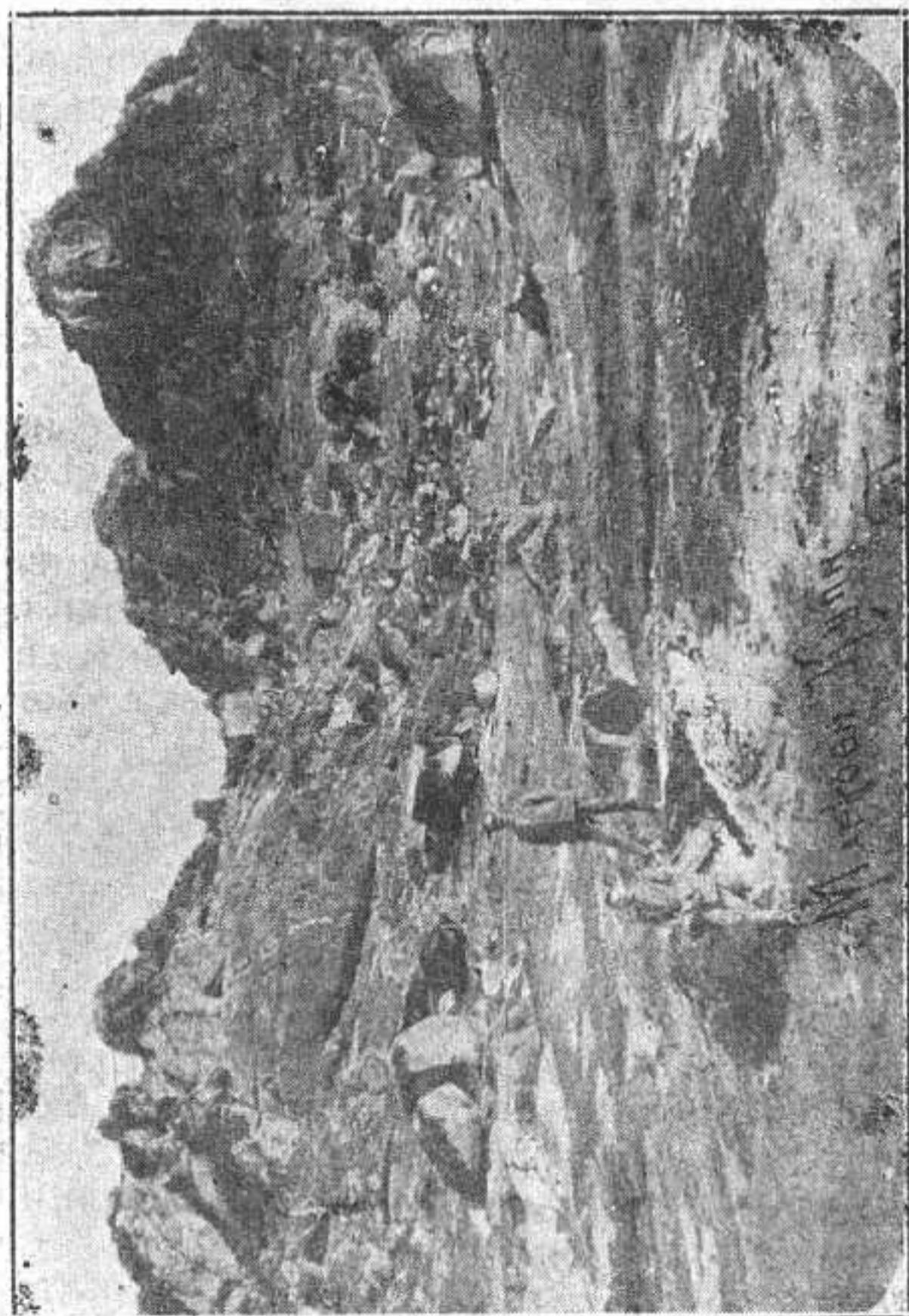
Несправедливо и непризнатилность ще бѫде отъ моя стрена, ако не спомена за услугите, които ми правѣше нли-малката самарянка Р. прѣзъ времето, когато бѣхъ тежко боленъ; въ замѣна на което пѣкъ тя при мене намираше спасение винаги, когато биваше подгонена отъ жъдния за любовь „Иванко“ или другъ нѣкой „Ромео“.

Тукъ намѣрихъ и „кумела“ Г. С., който още продѣлжаваше да лѣкува раните си, нанесени му въ Кубадинскитѣ бойове прѣзъ м. октомври 1916 год. Той често идваше съ своята любима мандолина да облѣкчава болките ми, а на тръгване събра всичките свои колеги артисти, колкото ги имаше въ болницата, направи ми нужната честь като на кумъ и ротенъ командиръ; за което отъ сърдце благодарихъ нему и на любезните му колеги, взехъ си сбогомъ и сутринъта рано напустихъ болницата.

Слѣдъ нѣколко дни се запѣтихъ за фронта.

Минахъ по-край селото Виничани, кждѣто ротата ми води прѣзъ м. октомври 1915 год. паметните за нея Виничански боеве. Въ паметъта ми тукъ ярко изникна образа на храбрия подофицеръ Д. Иванчевъ, който прѣди три години на това място викаше гърмовито: „цѣлата рота на

жракъ!“ и само съ седемъ души като него храбрци успѣ да спрѣ силния французски напоръ и да задържи позицията до пристигането на помощта. Прѣдставихъ си слѣдъ това студения му

Марковинъ кули край гр. Прилѣпъ

безжизненъ трупъ, когато го слагахме въ далечния гробъ въ с. Питулаци (Ромжния) и тежка тежка падна на душата ми.

Стигнахъ въ градътъ на Крили-Марко. Посѣтихъ кулитѣ му, отъ които днесъ стърчатъ между

грамаднитѣ канари западно отъ града само един срутени зидове — жалки останки отъ дръвно величие.

Тукъ нѣкога баснословния юнакъ, за когото народната поезия е редъ легенди създала, си е пиецъ руйното вино съ старата си майка и съ Марковица млада и подъ мустакъ се е надсмивалъ на тѣзи които сѫ искали да се биятъ съ него и да постигнатъ на кралството му.

По тадѣвшнитѣ полета той е мѣталъ своя тежъкъ буздуганъ и е размахвалъ своята сабля дипленица, дѣто се е сгъвала на 90 дипли и се е носила въ копринени джобове.

При видътъ на тѣзи исторически развалини, напомнящи епохата на юнашкитѣ подвизи и пѣсни, въ паметъта ми възникнаха мили спомени отъ веселитѣ ми и щастливи дѣтски години, когато нашиятъ съсѣдъ покойниятъ чичо Гергинъ, като ни идваше на гости на нѣкои голѣми празници и като посрѣбнеше, разчузваваше се и захващаше своята любима пѣсень:

„Зажени се Гюро добъръ юнакъ
„Кумъ покани Марко отъ Прилѣпа
„По старъ деверъ Янкула войвода
„Пѣкъ си нѣма по-младо деверче“
• • • • • • • • • • • • • • •

Припомнихъ си тукъ край тѣзи съборени и почернѣли стѣни още много нѣщо отъ това, което съмъ чель и слушалъ за Крали Марко и съсѣдъ малка почивка слѣзохъ отъ високите канари и си продолжихъ пѣтя къмъ завоя на Черна.

Полка намѣрихъ на дѣлгия гребенъ, кждѣто бѣ смѣнилъ на 11. I. 1917 г. 45 германски полкъ и бѣ придалъ въ опегътивно отношение къмъ 302 германска дивизия къ групата армии на Генералъ Шолцъ.

Разгледахъ гнимателно цѣлата позиция.

Навсъкадъ охранителнитѣ части зорко бдѣха, а свободнитѣ отъ охрана войници усъвѣршен-

ствуваха окопите и галериите — готови са да посрещнатъ въ тяхъ четвъртата зима отъ всемирната война.

„1050“.

Това е единъ скалистъ непривътливъ връхъ на Селешка планина, на който десетки български синове намъриха въ тази голъма война свой свещени гробове за защита на скжпата си родина.

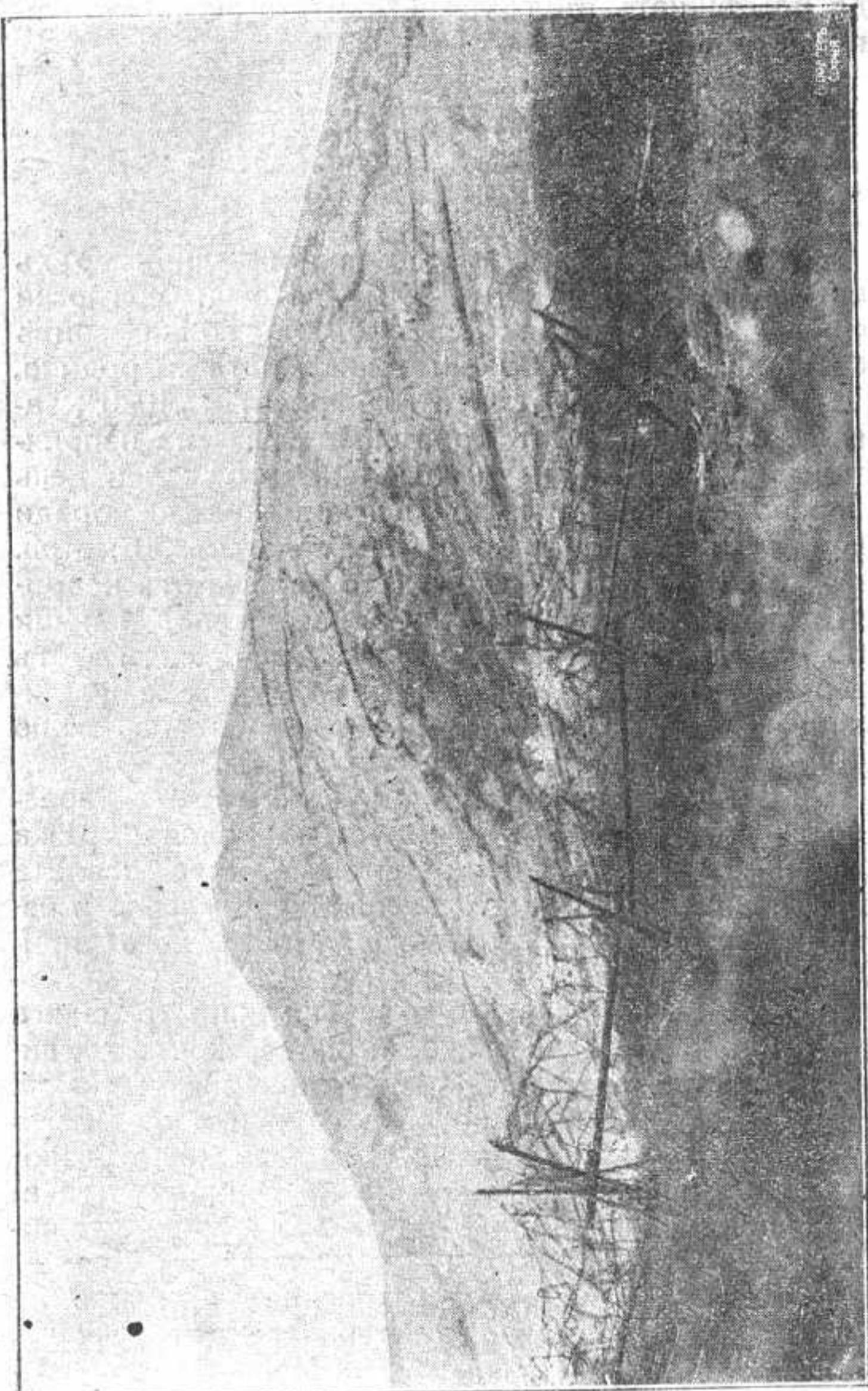
Войниците духовито го наричатъ „1020“, защото той е главната прицелна точка на неприятелските барабани урагани, кждъто всъки денъ нервно се сипятъ хиляди килограми желязо, поради което съмътатъ, че е вече намалъ съ 30 метра.

Често пъти той просто се запалва отъ неприятелската артилерийска и минна стрѣлба и пуши по нѣколко часа като вулканъ. За тъ е сега отъ германските егерски дружини, които сѫ се доближили до противниците си италиянци на около 30—40 крачки.

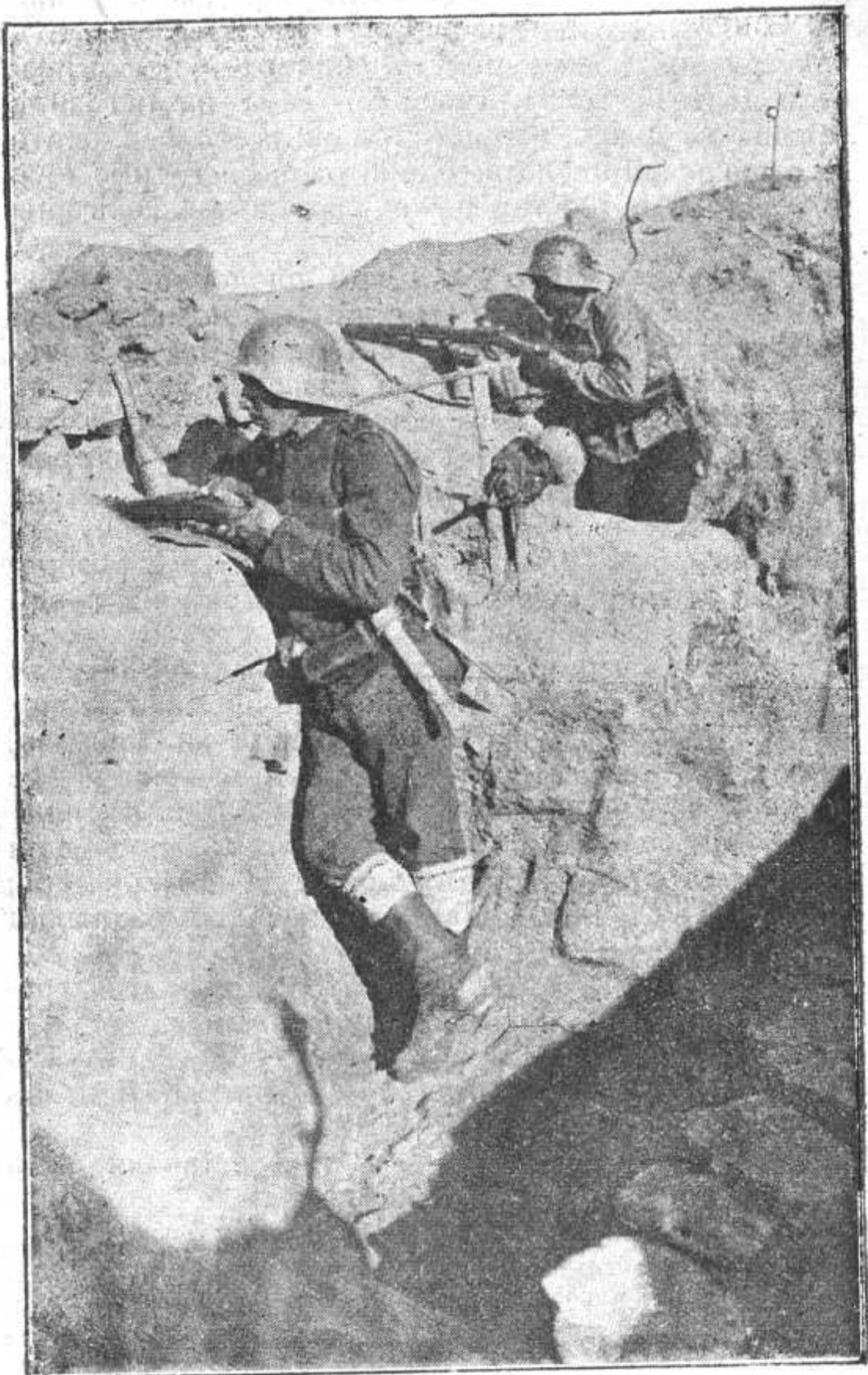
Бойното разположение тукъ е много интересно. На самия връхъ една и съща телена мръжа служи за изкуствено прѣпятствие и за двамата противници. При една офанзива тукъ главна и изключителна роля ще играятъ бомбата, ножа, прилада и юмрука.

Срѣщу него високо и заканително се издига така наречената Маковска височина, която командува надъ всичките околнни възвишения. Тамъ сѫ артилерийските позиции на противника, отъ които се вижда и силно обстрѣлва цѣлото наше разположение, обаче, благодарение на солидните галерии, издълбани дълбоко подъ скалите, до сега никакви жертви нѣмаме.

Задъ гърба на тази надмѣнна височина се показва бѣлата глава на снѣжния Каймакчаланъ, напоенъ съ скжпа българска кръвъ, а далечъ тамъ

„1050“

Двойни часови на „1050“.

на с. и. отъ него се синѣе дългата Нидже планина. Въ подножието на Маковската височина се гушатъ полусрутенитѣ кжщурки на селцето Маково, познато до тази война, може би, само на неговите селяни, но днесъ, поради страшните бойове, които се разиграха миналата година около него, има вече широка известност, даже народа въ България пъсъе ѝ му е съчинилъ.

Ю.-з. отъ „1050“ се шири плодородното Битолско поле, прѣзъ което протича познатата ни още отъ първите дни на войната р. Черна, която тукъ образува прословутия „завой“, добилъ въ тази небивала до сега война всесвѣтска известност и свързалъ името си съ мировата история. На югъ това широко поле завършва съ снѣжния Перистеръ, с. и. отъ който се забѣлѣзва прочутата Червена стѣна, а въ подножието му се е разпрострѣлъ на широко красавия и най голѣмия градъ въ Македония Битоля.

Всѣка сутринь при тихо и ясно време отъ къмъ „1050“ и околните байри се насочватъ къмъ този хубавъ български градъ десетки бинокли, прѣзъ които българските офицери и воиници се любуватъ на красивите му здания и бѣлитѣ минарета, които се издигатъ високо нагорѣ, като че ли се стрѣматъ да стигнатъ върховете на Перистера; и тѣга и ядъ ги обзема, че въ него се разполага сега натрапения противникъ.

Въ лѣво отъ „1050“ се простира дългия грбенъ, на който миналата година нашиятъ събрать 54 полкъ храбро и самоотвержено води паметните майски бойове, въ които даде скжли жертви изъ своята срѣда.

Отъ това славно време има останали тукъ паметници, наречени съ мили за настъ имена, които ни напомнятъ за героичната борба на този храбъръ български полкъ. Тукъ е „Васковата височина“, наречена така на името на доблѣстния дружиненъ

сманлий капитанъ Васковъ, който тукъ на тази височина въ лютъ ржкопашенъ бой е падналъ съ

бомба въ ржка. Тукъ е „Щабната височина“, тукъ е и „Българския доль“, нареченъ тъй въ паметъ на славно загиналите въ него български войници.

Лешма, изградена отъ паднали около „1050“ неприятелски шрапнели.

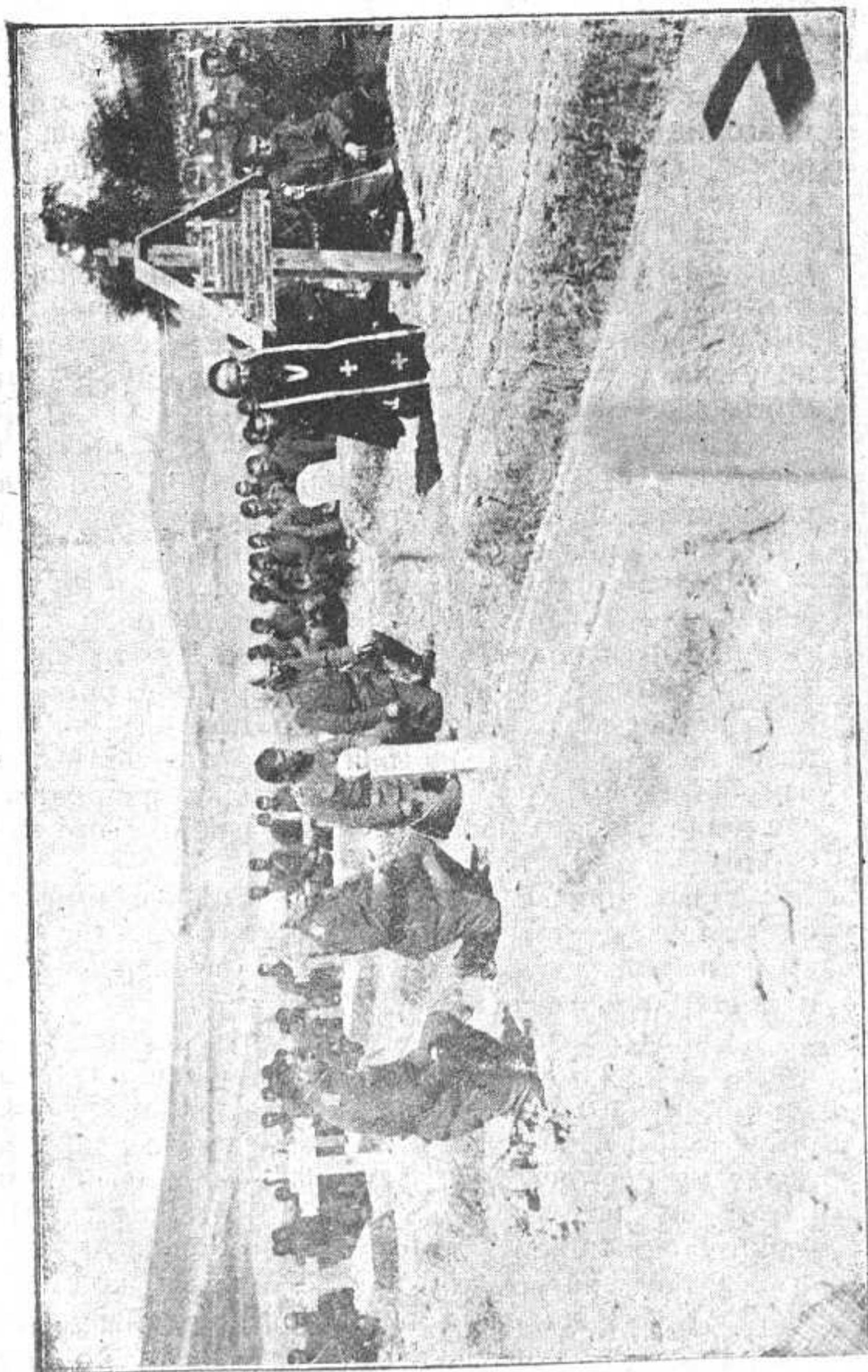
Този исторически гребенъ се заема сега отъ нашиятъ полкъ. На него намърихъ азъ ротата си при пристигането ми. Войниците ме посрещнаха радостно и търсата имъ работа бъше да ми се похвалятъ, че тукъ — въ сравнение съ Серетския фронтъ били отлично, че въпръки всѣкидневните

неприятелски урагани, нѣмало никакви жертви — всички били живо-здраво. Тръгнахъ да разгледамъ позицията. Отидохъ при единъ отъ ротнитѣ наблюдатели, който въ едната си ржка държеше бинокъла, а въ другата — зарядена бомба.

Е, какъ е? — питамъ го. „Много хубаво, отлично, г-нъ капитанъ“ — бѣше отговорътъ му. „Тукъ какъ сме се надвѣсили надъ главитѣ имъ, не имъ даваме да мръднатъ, — щомъ мръдне нѣкой, хайде съ бомбата по главата“. „Така сиромаси цѣлъ день се влекатъ по корема си, като гущери, за вода измиратъ. Ще помни хубаво французина кога е дохождалъ въ „Завоя на Черна“.

Слѣдъ него другаря му се намѣси въ разговора и добави: „Азъ пѣкъ г-нъ капитанъ, не хабя и бомбитѣ даже, защото тѣ струватъ пари на държавата, ами съ камъни ги бия тукъ и не имъ давамъ да шавнатъ“. Тукъ сме добрѣ и азъ съмъ много доволенъ, че дойдохме на това място, защото имамъ единъ приятель, на когото полка е билъ по рано по тѣзи места, не ми позволяващъ да се обадя. „Азъ съмъ въ „завоя на Черна“, разбиращъ ли — казващъ ми и се удряше въ гърдитѣ. Дѣ го сега да му кажа, че и азъ съмъ въ „Завоя на Черна“. „Пѣкъ и отъ день на день се урѣждаме, както виждате — мислили ли сме нѣкога, че е възможно въ най-прѣднитѣ окопи да се лежи на „пружиненъ“ креватъ — и той весело ми посочи кревата си, скованъ отъ четири груби дървета, между който бѣ прѣпрѣчилъ нѣколко реда гладка тель, на който си отпочиваше слѣдъ смѣната му отъ наблюдателния постъ.

Азъ взехъ бинокъла и щателно разглѣдахъ цѣлото бойно разположение. Наистина нашата пѣхота навсѣкждѣ бѣ поставена при много по-благоприятни условия отъ неприятелската, наистина нашите се бѣха надвѣсили надъ главитѣ на нещастнитѣ съотечественици на великия Жореса, който стана жертва, за да ги запази да не до-

Панахида на гробовете на падналите около „1050“
герои отъ 53 пѣх. полкъ.

хождатъ и се влѣкатъ по корема въ „завоя на Черна“ и бай Ганю да ги замѣря съ камъни.

На тъзи силно изранена позиция тѣ слѣдъ двѣгодишна раздѣла отново накървавиха нашия ножъ. Това стана при щурмовото имъ нападение на 26.VI. 1918 година.

Нѣколкодневното затишие бѣ нарушено този денъ отъ тѣхнитѣ тежки минохвъргачки, които къмъ 4 ч. сл. пладнѣ откриха силенъ огънъ по „1050“, който огънъ слѣдъ единъ часъ се прѣнесе по цѣлия участъкъ на полка, като срѣщу 9 рота стигна своя максимумъ.

Вмѣкнаха се постепенно въ боя и многочиленитѣ разнокалибрени французки батареи, барабанниятъ огънъ на които въ скоро врѣме забули цѣлата позиция въ непрогледенъ мракъ.

Въ най голѣмия разгаръ на боя — къмъ 8 ч. вечеръта — когато всичко живо се бѣ привило въ окопитѣ и галериитѣ, командира на 9 рота капитанъ Семизовъ излиза да прозѣри бодърствуващето на наблюдателитѣ и когато посрѣдъ вихъра на бѣснохвърчащите камъни и парчета жѣлѣзо се изкачва на скалата, вижда една силна неприятелска верига, която настѫпва къмъ нашите прѣдни окопи.

Дава веднага „тревога“ и въ мигъ изъ димътъ се показватъ стотини силути съ здраво стиснати въ жилавитѣ си ржцѣ пушки, бомби, картечници и гранато-хвъргачки и заематъ мѣстата си.

Слѣдъ това той се впуска къмъ застрашения дѣсенъ флангъ, кждѣто се натѣква на една неприятелска група, която успѣла вече да нахълта въ окопитѣ. Единъ французинъ отъ тъзи група изправва върху му пистолета си, другитѣ хвърлятъ бомби и той само по едно чудо остава незасѣгнатъ. Въ сѫщия този моментъ като отъ невидѣлица се явява при него ефрейторътъ Атанасъ Никлинъ, който съ своята точно хвърлена бомба разпрѣсва французитѣ и спасява отъ явна гибелъ своя ротенъ командиръ.

Галерия на „1050“

Извиващите се и трептящи надъ пламналата позиция червени ракети извествяватъ своевръменно за опасността на нашата артилерия, която заедно съ мино-хвъргачките започва да подкрепя най-ефикасно влъзлата въ кървава разправа съ противника пъхота.

Капитанъ Семизовъ бързо взема щурмовата група и една част отъ дружината подръжка и подкрепенъ отъ друга посока отъ своя субалтьоръ подпоручикъ Гуцовъ — единъ полувзводъ — се втурватъ къмъ застрашените пунктове и съ мощно „ура“ се отзоваватъ на бруствера, откъдъто започватъ да хвърлятъ бомби подиръ бѣгащите французи. Въ сѫщото време артилерията реди подирътъ огнени езици и къмъ труповете отъ майската офанзива прибавя прѣсни такива.

Единствения плѣнникъ, който нападателите бѣха уловили и го оставили на единъ отъ другарите си да го варди, до като тъ уловятъ още нѣкой, почувствуvalъ надмошието си надъ оставения при него французинъ, съ ржкопашна борба се изскубналъ прѣзъ време на сумотохата изъ рѣцѣтъ му, хвърлилъ се въ окопа и изчезналъ въ мрачината.

Така че, при това отлично подгответо отъ могъщата му артилерия щурмово нападение, противника, вместо плѣнници, изпрати отъ „1050“ черни забрадки на още нѣколко майки въ далечна Франция; а 53 полкъ прибави въ своята история още една свѣтла страничка, написана съ острието на неговия изпитанъ ножъ — написана тукъ — на канаристия „1050“.

Съдържание

Стр.

1. Прѣдговоръ	3
2. Мобилизация	5
3. Дѣйствията на обходната колона при Велесъ	9
4. Виничани	16
5. Първа срѣща	20
6. Ожесточенитѣ бойове	25
7. „Цѣлата рота на кракъ“!	28
8. Съ 49 полкъ	32
9. По петитѣ на англо-френците	36
10. На разсѣване	38
11. Всѣдъ огъня	39
12. Слѣдъ побѣдитѣ	43
13. На почивка	45
14. Животътъ въ землянките	48
15. Моята другарска скрѣбъ	54
16. Тѣржеството на Рилци	55
17. На новъ фронтъ	57
† Полковникъ Ламбриновъ (убитъ на 15. IX. 1918 г. на Добро поле).	61
18. Конгурата — Равна — Кале-баиръ	63
19. Скици и портрети	67
20. Новата отбранителна линия	73
21. Хунското нашествие на „культурните“ французи	78
22. Тритѣ нови врагове	82
23. „Сбогомъ, Бѣласица!“	86
24. Искусно подмамени	92
25. На сѣверния фронтъ	96
26. Въ Османъ-факъ	99
27. Раздѣла	102
28. Всрѣдъ бѣлата обстановка	105
29. Тѣга	108
30. Въ частъта	115
31. Случайни удоволствия	120
32. Къмъ Молдова	123
33. При Сереть	127
34. „43 наборъ“	134
35. Въ Романулъ	137
36. Подъ барабанния огънь	142
37. При умирающитѣ	146
38. „Безистенътъ“	150
39. Новата напасть	155
40. Къмъ завоя на Черна	161
41. „1000“	167

По-главни печатни гръшки

стр. редъ		напечатано	да се чете
3	16	събития	събития,
5	27	прокламирания	прокламирания
7	17	мобилизационото	мобилизационното
21	8	какви съ	какви сж
21	9	екви	какви
23	29	отъ	отъ
23	31	да възвѣсти	та възвѣсти
55	заглавието	гържеството	тържеството
76	17	Вилхема	Вилхелма
77	17	една е	е една
82	30	Маларията бѣше най- опасниятъ...	Най-опасниятъ...
83	14	голѣмата	голата
87	9	изпълниха	изпълни
84	3	Гурнарисъ	Гурнарйсь
96	33	пригърнаха	пригърщаха
112	1	преди	прѣди
112	3	печатъ	печата
128	1	врагове,	врагове,
128	32	тълла	тълпа
129	13	послѣдващата	прѣследващата
131	2	ио ние	но ние
139	12	съвѣстъта	съвѣстъта —
152	1	ътворитъ	отворитъ
255	30	жети	сюжети